

25 ינואר 2024
ט"ו בשבט תשפ"ד

לכבוד: שר המשפטים, מר יריב לוין

הנדון: הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקונן – דוח ביניים בנושא הודאות שווא בחקירה

אנו מתכבדים להגיש את דוח הביניים השלישי של הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקונן, אשר עוסק בחשש ממתן הודאות שווא בפני חוקרי משטרה.

הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקונן הוקמה על ידי שרת המשפטים לשעבר, הגב' איילת שקד, ביום 17.6.18. בכתב המנדט של הוועדה הוסמכה הוועדה לדון בנושאים הבאים:

1. החשש ממתן הודאות שווא בחקירה, בעיקר בפני חוקרים ומדובבים.
2. החשש מטעויות אפשריות העלולות להיגרם בשל הסתמכות על ראיות מדעיות שגויות.
3. החשש מטעויות אפשריות העלולות להיגרם בשל הסתמכות על עדויות ראייה שגויות וזיהוי מוטעה.
4. המנגנון הראוי לבירור טענות בדבר הרשעות שווא, לרבות בקשות למשפט חוזר, והכללים שיש לפתח לאיתור הרשעות שווא ולתיקונן.

בחודש דצמבר 2018 אושר מינוייה של מרכזת הוועדה, ד"ר רתם רוזנברג-רובינס, והוועדה החלה בפעילותה. ביום 27.12.18 התקיימה ישיבה מקדמית, שבה נקבעו נהלי עבודה ומועדי ישיבות. כן נקבע כי הנושא הראשון שבו תדון הוועדה הוא החשש מטעויות העלולות להיגרם בשל הסתמכות על עדויות ראייה שגויות וזיהוי מוטעה.

הוועדה נפגשת באופן קבוע אחת לארבעה שבועות. זאת, בנוסף לישיבות שלא מן המניין שנערכות במקרה הצורך. הוועדה קיימה 33 ישיבות מן המניין בנושא הודאות שווא (במועדים 8.4.21, 6.5.21, 10.6.21, 8.7.21, 3.8.21, 2.9.21, 13.10.21, 18.1.21, 16.12.21, 13.1.22, 3.2.22, 3.3.22, 14.4.22, 12.5.22, 2.6.22, 14.7.22, 4.8.22, 1.9.22, 6.10.22, 3.11.22, 1.12.22, 22.12.22, 5.1.23, 31.1.23, 28.2.23, 28.3.23, 2.5.23, 6.6.23, 6.7.23, 1.8.23, 26.9.23, 19.12.23). במסגרת הישיבות הופיעו בפני הוועדה מומחים בעלי שם להודאות שווא, נציגים של ארגונים ציבוריים, נציגים של לשכת עורכי הדין, עורכי דין בסנגוריה הציבורית, גורמים במשטרת ישראל וגורמים בהנהלת בתי המשפט. הוועדה מבקשת להודות לפרופ' ריי בול; פרופ' אורן גזל-אייל; ד"ר אנדי גריפית'ס; פרופ' בועז סנג'רו; פרופ' סול קאסין ופרופ' מרדכי קרמניצר – אשר הופיעו בפני הוועדה ותרמו ממומחיותם לדיונים – וכן לעו"ד אפרת ברגמן-ספיר, מנהלת המחלקה המשפטית בועד נגד עינויים; לעו"ד נטע דגן, מנכ"לית ארגון "בזכות" ולד"ר עדית סרגוסטי, מנהלת תחום יישום מדיניות בארגון "בזכות"; לעו"ד אבי חימי ולד"ר נחשון שוחט מלשכת עורכי הדין; לעו"ד נתי לגמי ועו"ד נועה מישור מהסנגוריה הציבורית הארצית, ולגב' ליז מונטיליו-ברלב מלשכת מנכ"ל משרד המשפטים.

הוועדה מודה לתנ"צ כורש ברנור, מפקד המכללה הלאומית לשוטרים בבית שמש, שאירח את חברי הוועדה לסיוור במכללה הלאומית לשוטרים, וכן לגורמים שהופיעו בפני הוועדה מטעם משטרת ישראל: נצ"מ יוסי ביניים, ראש זרוע החקירות ביאחב"ל; סנ"צ צחי בן חמו, יאחב"ל; רפ"ק תמי בן שושן, ראש חוליית חקירה ומשפט במשטרת ישראל; סנ"צ יוסי גזית, יאח"ה צפון; סנ"צ מתן גלט, ר' ענף אח"מ במכללה הלאומית לשוטרים; רפ"ק מיקו גינודי, אגף חקירות ומודיעין; סנ"צ אסף וולפיש, ראש מפלג ביאח"ה; סנ"צ יוני חגיג', קצין חקירות של ימ"ר תל אביב; נצ"מ בועז חממי, רמ"ח חקירות במטה הארצי; תנ"צ שלומית לנדס, ראש חטיבת החקירות; מפקח עמיחי עמיאל, ראש תחום תשאול במכללה הלאומית לשוטרים, ונצ"מ זיו שגיב, ראש מחלקת חקירות במטה הארצי. עוד מודה הוועדה למר דרור ארפי, מנהל תפעול באגף מערכות מידע ומחשוב

בהנהלת בתי המשפט; מר ירדן ירדני, מנהל פרויקט "נט המשפט"; מר מאיר רכטר, ראש אגף בכיר למערכות מידע ומחשוב של הנהלת בתי-המשפט, ומר רמי שיינפלד, יועץ למנהל בתי המשפט, שהופיעו בוועדה מטעם הנהלת בתי המשפט.

הוועדה מודה גם לתנ"צ דודו בואני, רח"ט חקירות במשטרת ישראל לשעבר, לד"ר ענת הורוויץ, המשנה לסנגורית הציבורית הארצית לשעבר, ולעו"ד עמית מררי, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט פלילי) לשעבר, שהיו חברים בוועדה ושותפים לדיונים בדוח הביניים בטרם סיימו את תפקידיהם. כן נבקש להודות למשקיפים הקבועים מטעם הגופים השונים החברים בוועדה: עו"ד איתמר גלבפיש מהמחלקה הפלילית בפרקליטות המדינה; עו"ד הילה שפרלינג, הסנגורית המחוזית של מחוז דרום; עו"ד ציפי גיטר, הסנגורית הציבורית מחוז חיפה; עו"ד ענבל ברנסון, עו"ד אביבית ברקאי-אהרונוב, עו"ד רעות גורדון, עו"ד נילי פינקלשטיין, עו"ד גבריאלה פיסמן ועו"ד יפעת רווה, ממחלקת ייעוץ וחקיקה במשרד המשפטים; ועו"ד תמר חיים, ממחלקת החקירות במשטרת ישראל.

ההמלצות בדוח הביניים עוסקות בגורמי הסיכון המרכזיים להודאות שווא בחקירות משטרה, לרבות גורמים חוץ-מערכתיים, הנובעים ממאפיינים אישיים ואישיותיים של החשוד, וגורמים מערכתיים, הנובעים מאופן ניהול החקירה. בהמשך, תגיש הוועדה דוח ביניים נוסף בנושא הודאות שווא, שיבחן את דרכי ההתמודדות עם הודאות שווא בפני מדובבים.

המדובר, כאמור, בדוח ביניים, ויתכן כי הוועדה תבקש להוסיף עליו ולעדכן אותו במסגרת הדוח הסופי שתגיש.

בכבוד רב,

שופט בית המשפט העליון (בדימוס) פרופ' יורם דנציגר, יושב ראש הוועדה
פרופ' אורן גזל-אייל, סגן יושב ראש הוועדה

וחברי הוועדה:

עו"ד עמית איסמן, פרקליט המדינה
תנ"צ דודו זמיר, רח"ט תביעות במשטרת ישראל
פרופ' דוד ליבאי, שר המשפטים לשעבר
עו"ד ענת מיסד-כנען, הסניגורית הציבורית הארצית
עו"ד גבריאלה פיסמן, ראשת אשכול סמכויות שלטוניות, המחלקה הפלילית, ייעוץ וחקיקה, משרד המשפטים
תנ"צ יואב תלם, סגן ראש אגף המודיעין והחקירות במשטרת ישראל

דוח ביניים

הודאות שווא בחקירה – המלצות הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקונן

1. הקדמה

דוח ביניים זה עוסק בטעויות אפשריות העלולות להיגרם בשל הסתמכות על הודאות שווא בפני חוקרים ומדובבים. הדוח מחולק לשניים, כאשר החלק הנוכחי עוסק בדרכי ההתמודדות עם הודאות שווא בפני חוקרי משטרה, ואילו בהמשך תגיש הוועדה את החלק השני, שיבחן את דרכי ההתמודדות עם הודאות שווא בפני מדובבים.

ההכרה בתופעת הודאות השווא ובתרומתה להרשעת חפים מפשע הולכת וגוברת בעשורים האחרונים. פרשות שונות בעולם שבהן התברר כי נאשמים הודו בעבירות שלא ביצעו, ובעיקר נתוני פרויקט החפות – שלפיהם כמעט ב-29% מהתיקים שבהם תוקנה בארה"ב הרשעת שווא באמצעות בדיקת DNA התבססה אותה הרשעה, בין היתר, על הודאת שווא¹ – הולידו עניין רב ברמה המשפטית, המדעית והציבורית. מאז שנות התשעים של המאה הקודמת התגלו הודאות שווא לא רק בארצות הברית אלא גם למשל באנגליה,² באירלנד,³ בקנדה,⁴ באוסטרליה,⁵ בניו זילנד,⁶ בגרמניה,⁷ בהולנד,⁸ בנורבגיה,⁹ בפינלנד,¹⁰ באיסלנד,¹¹ בסין,¹² ביפן¹³ וכן בישראל.¹⁴

עם זאת, קיים קושי מובנה להעריך את היקף תופעת הודאות השווא ואת הסיכוי המדויק שחף מפשע יודה בעבירה שלא ביצע. המחקר העוסק בהודאות שווא מבקש לבחון שאלות אלה באמצעות כלים שונים, לרבות סקרים וראיונות עם נחקרים, תצפיות בחקירות משטרה או צפיה בחקירות מוקלטות ועריכת מחקרי שדה ומחקרי מעבדה שמטרתם לבדוק כיצד אמצעי חקירה שונים משפיעים על הנטייה להודות.¹⁵ כל אחד מן הכלים הללו הוא מוגבל מטבעו. כך, סקרים שבמסגרתם נשאלים אנשים שנחקרו והודו במשטרה מדוע בחרו להודות והאם הודאתם הייתה הודאת אמת, נסמכים על תשובת הנבדק אשר אין לעורך הסקר כל דרך לדעת האם היא מהימנה. הגם שהנשאלים באותם סקרים יודעים כי לתשובותיהם לא צפויות להיות השלכות שליליות, הרי שניתן להניח כי לפחות חלקם אינם עונים אמת, ומכאן שהיקף הנשאלים המשיבים כי הודו הודאת שווא יכול

¹ DNA Exonerations in the United States (1989-2020), INNOCENCE PROJECT, <https://innocenceproject.org/dna-exonerations-in-the-united-states>

² Saul M. Kassin et al, *Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations*, 34 LAW AND HUMAN BEHAVIOR 3, 5 (2010)

³ ראו, למשל, (2004) TOM INGLIS TRUTH POWER AND LIES: IRISH SOCIETY AND THE CASE OF THE KERRY BABIES

⁴ Christopher Sherrin, *False confessions and admissions in Canadian Law*, 30 QUEEN'S LJ 601 (2004)

⁵ Lisanne Adam & Celine van Golde, *Police practice and false confessions: A search for the implementation of investigative interviewing in Australia*, 45(1) ALTERNATIVE LAW JOURNAL 52 (2020)

⁶ Hans Sherrer, *Murdered Woman's Innocent Boyfriend Exonerated After Bizarre "confession" is Exposed as False*, JUSTICE: DENIED, January 2005

⁷ Willem A. Wagenaar, *False Confessions After Repeated Interrogation: The Putten Murder Case*, 10 MARIJKE MALSCH & MEIKE M. DE BOER, *Interviews of Suspects of Crime*, THE OXFORD EUROPEAN REVIEW 519 (2002)

⁸ HANDBOOK OF CRIMINAL PROCESS 317 (2019)

⁹ GISLI H. GUDJONSSON, THE PSYCHOLOGY OF INTERROGATIONS AND CONFESSIONS: A HANDBOOK (2003)

¹⁰ Pekka Santtila, Petri Alkiora & Magnus Ekholm Pekka Niemi, *False Confessions to Robbery: The Role of Suggestibility, Anxiety, Memory Disturbance and Withdrawal Symptoms*, 10(2) THE JOURNAL OF FORENSIC PSYCHIATRY 399 (1999)

¹¹ Jon Fridrik Sigurdsson & Gisli H. Gudjonsson, *Forensic Psychology in Iceland: A Survey of Members of the Icelandic Psychological Society*, 45 SCANDINAVIAN JOURNAL OF PSYCHOLOGY 325 (2004)

¹² Joseph Kahn, *Deep Flaws, and Little Justice, in China's Court System*, N.Y. TIMES, Sep. 21, 2005

¹³ Norimitsu Onishi, *Pressed by Police, Even Innocent Confess in Japan*, N.Y. TIMES, May 11, 2007

¹⁴ כך, במספר מקרים, זוכו בישראל נאשמים (במשפט או במסגרת משפט חוזר) או שכתב האישום נגדם בוטל, לאחר שהתברר כי הודאתם ככל הנראה לא הייתה הודאת אמת ולכל הפחות, שלא ניתן להרשע על בסיסה. מ"ח 1966/98 הרי"ג מדינת ישראל (פורסם בנבו, 1998.4.5); מ"ח 4181/02 סולמי נ' היועץ המשפטי לממשלה (פורסם בנבו, 07.08.2002); ת"פ 40/94 בנגיב; פרשת פאבל סמירנוף; ע"פ 2868/13 חייבטוב נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו 02.08.2018); תפ"ח (מחוזי ים) 14-07-20705 מדינת ישראל נ' רדאי (תקדין 26.11.2018)

¹⁵ Saul M. Kassin, *The Social Psychology of False Confessions*, 9(1) SOCIAL ISSUES AND POLICY REVIEW 25, 27 – 28 (2015)

לשמש, לכל היותר, כאינדיקציה להיקף התופעה. גם מחקרי שדה, שבמסגרתם נערכים ראיונות עם שוטרים, תצפיות בחקירות משטרה ובחינה מעמיקה של מקרי מבחן אמיתיים שבהם נתגלו הודאות שווא, מתקשים להצביע על היקף התופעה. מחקרים אלו אף מתקשים להציע מסקנות ברורות בכל הנוגע לסיבתיות, קרי, לגורמים המדויקים שמובילים נחקרים להודות בעבירות שלא ביצעו.¹⁶

מחקרי מעבדה מבקשים להתגבר על הקשיים הללו באמצעות עריכת ניסויים מבוקרים, אשר בוחנים מהו אחוז הנבדקים החפים המוסרים הודאות ואשר מנסים לבודד את המשתנים השונים העשויים להשפיע על הנכונות למסור הודאות שווא ובכך לעמוד על מידת השפעתם המדויקת.¹⁷ עם זאת, מחקרי מעבדה מוגבלים ביכולתם לדמות את תנאי האמת שבהם נערכות חקירות במשטרה. מחד, חקירות במשטרה הן לרוב אינטנסיביות וקשות בהרבה מאלה הנערכות במחקרי מעבדה, וזאת לאור המגבלות האתיות המונעות מעורכי המחקר לדמות באופן מלא את הנסיבות, הלחצים וההשלכות שעמם מתמודד נחקר במשטרה. מכאן, שהתנאים השוררים במחקרי המעבדה עשויים לעודד הודאות שווא במידה פחותה מאלו השוררים בחקירת המשטרה. מאידך, מחקרי המעבדה עוסקים בעבירות קלות יחסית, שהודאה בהן תהיה לרוב בעלת השלכות פחותות בהרבה מאשר הודאה בעבירה חמורה במשטרה, ומכאן שהנבדקים במחקר עשויים לגלות נטייה גבוהה יותר להודות בעבירה שלא ביצעו.¹⁸ במחקרי מעבדה מסוימים, הנבדקים אף הואשמו בעבירות טריוויאליות שאותן סביר היה שיבצעו בטעות (דוגמת לחיצה אסורה על מקש מחשב שהשימוש בו שכיח),¹⁹ מה שעשוי להסביר את שיעור הודאות השווא הגבוה. ואכן, מחקרי מעבדה שביקשו לבודד את השפעתו של משתנה "סבירות העבירה", קרי, לבחון את נטייתם של נבדקים להודות בעבירות שמתקבל על הדעת כי יבצעו לעומת עבירות שלא סביר כי יבצעו, מצאו ששיעור הודאות השווא גבוה בהרבה בעבירות שסבירותן גבוהה.²⁰ בנוסף, האוכלוסייה הנבדקת במחקרי המעבדה היא לרוב אוכלוסיית סטודנטים, וההיקש ממנה לאוכלוסייה עבריינית או הנחשדת ככזו אינו נקי מקשיים.²¹ לבסוף, מחקרי מעבדה מוקדמים נטו להתבסס על פרדיגמה לוקה בחסר, שכן הם לא השוו בין נבדקים אשמים לנבדקים חפים מפשע, אלא בחנו נבדקים חפים בלבד.²²

חרף כל זאת, הרי שניתן להפיק מהמחקר המדעי בנושא הודאות שווא כמה תובנות חשובות. ראשית, גם בהנחה שלא ניתן להסיק מהמחקר מסקנות בדבר היקף תופעת הודאות השווא, הרי שניתן לכל הפחות ללמוד ממנו כי לא מדובר בתופעה שולית. כפי שנראה בחלק 3, במחקרים רבים נרשם שיעור גבוה של נבדקים אשר הביעו נכונות להודות במעשה שלא ביצעו, וזאת במגוון של תנאים. שנית, וחשוב יותר, ניתן ללמוד מהמחקר על הגורמים המרכזיים שמשפיעים על הסיכוי כי חף ימסור הודאת שווא. מכך ניתן לגזור מסקנות בדבר קבוצות של נחקרים שיש לנהוג לגביהם בזהירות מיוחדת או לגבי אמצעי חקירה מסוימים שרצוי להימנע מהם או להפעילם במשורה.

מסקנות דוח ביניים זה מבוססות על המחקר המדעי העדכני בנוגע לגורמים להודאות שווא. בנוסף לספרות המחקרית הענפה בנושא, מבוססות מסקנות הוועדה גם על הרצאותיהם של המומחים השונים שהופיעו בפניה,

¹⁶ ראו, למשל, Saul M. Kassin & Katherine L. Kiechel, *The social psychology of false confessions: Compliance, internalization, and confabulation*, 7(3) PSYCHOLOGICAL SCIENCE 125 (1996) Melissa B. Russano et al, *Investigating True and False Confessions Within a Novel Experimental Paradigm*, 16(6) PSYCHOL. SCI. 481 (2005).

¹⁷ שם; שם.

¹⁸ *Investigating True and False Confessions Within a Novel Experimental Paradigm*, שם.

¹⁹ ראו, למשל, Kassin & Kiechel, לעיל ה"ש 16. לביקורת על הניסוי ראו שם.

²⁰ ראו, למשל, Jessica R. Klaver, Zina Lee & V. Gordon Rose, *Effects of Personality, Interrogation Techniques and Plausibility in an Experimental False Confession Paradigm*, 13(1) LEGAL AND CRIMINOLOGICAL PSYCHOLOGY 71 (2008).

²¹ שם שיעור ההודאות בעבירות המתקבלות על הדעת עמד על 59% (כאשר 16% אף מפנימים את אשמתם), בעוד בעבירות שאינן מתקבלות על הדעת עמד על 13%. ראו גם Robert Horselenberg et al, *False confessions in the lab: Do plausibility and consequences matter*, 12(1) PSYCHOLOGY, CRIME & LAW 61 (January 2006) (כפתור WINDOWS) עמד על 77% בעוד בעבירת הפחות סבירה עמד על 58%, ואילו בשני הניסויים הבאים, שבהם הואשמו הנבדקים בעבירות סבירות עוד פחות, ירד אחוז ההודאות השווא משמעותית (11%-8%, שהם נבדק אחד בלבד).

²² *Investigating True and False Confessions Within a Novel Experimental Paradigm*, לעיל ה"ש 16.

²² ראו, למשל, Kassin & Kiechel, לעיל ה"ש 16.

ובהם אנשי אקדמיה מישראל, מארה"ב ומבריטניה וכן חוקרי משטרה בהווה ובעבר. הוועדה שמעה סקירות מפי נציגי משטרת ישראל, פרקליטות המדינה, משרד המשפטים והסגוריה הציבורית, שבמסגרתן שטחו נציגי הגופים השונים את גישתם בכל הנוגע לחקירת חשודים בישראל והתייחסו לחסרים ולקשיים במצב המשפטי הנוכחי. בנוסף, ביום 21.10.21 קיימה הוועדה סיור לימודי במכללה הלאומית לשוטרים ונפגשה במסגרתו עם מפקד המכללה, תני"צ כורש ברנור.

פרק 2 לדוח יסקור את המצב המשפטי בישראל בכל הנוגע למעמדה של ההודאה; למודל החקירה הנהוג; לכללי המותר והאסור ביחס לגביית הודאות; לתיעוד חקירות; לנוכחות סגור בחקירה ולקבילותן של הודאות שנגבו באמצעים פסולים. **בפרק 3** נסקור את גורמי הסיכון המרכזיים להודאות שווא בפני שוטרים שנרשמו במחקר המדעי ואת הכלים שאומצו במדינות שונות על מנת להתמודד עם גורמי הסיכון הללו. חלק א' יסקור את מאפייניהן המרכזיים של הודאות שווא. חלק ב' יוקדש לדיון בגורמי סיכון הנובעים מהחשוד עצמו ובהם קטינות, לקות שכלית או נפשית, התמכרויות, השתייכות לקבוצה מוחלשת ונטייה לסוגסטיביות. חלק ג' יוקדש לגורמי סיכון הנובעים מהחקירה, לרבות מנגנונים פסיכולוגיים הגורמים לחוקרים לדבוק בהתרשמותם הראשונית בדבר אשמת החשוד, אימוץ שיטות חקירה ממוקדות-אשם, שימוש בטכניקות חקירה "מקסימליסטיות" ו"מינימליסטיות" ומשך חקירה ארוך תוך בידוד החשוד. **בפרק 4** נדון באמצעים נוספים העשויים להפחית את הסיכון למסירת הודאות שווא, והם הרחבתה והבטחת מימושה של זכות ההיוועצות לפני חקירה, זכות לנוכחות סגור בחקירה, ותיעוד חזותי של החקירה. **בפרק 5** ירוכזו ההמלצות הקונקרטיות הנוגעות להתמודדות של מערכת האכיפה והמשפט עם הגורמים האפשריים להרשעות שווא המבוססות על הודאות שווא בפני חוקרי משטרה.

2. המצב המשפטי בישראל

א. מעמד ההודאה בדיון הישראלי

מעמדה המסורתי של ההודאה כ"מלכת הראיות"²³ בדיון הישראלי נחלש במידת מה עם השנים. המחקרים המצביעים על קיומה של תופעת הודאות שווא בפני חוקרים ומדובבים, כמו גם מקרים של הרשעות שווא המבוססות על הודאות שווא שנתגלו בעולם ובישראל, הובילו לביקורות שונות על מעמדה הגבוה של ההודאה, המוצאות ביטוי אף בפסיקת בית המשפט העליון.²⁴ גם הלכת **יששכרוב**²⁵ המאפשרת לבית המשפט לפסול הודאה שנגבתה שלא כדין, מסייגת את האפשרות להרשיע על בסיס הודאה, במקרים שבהם זו נגבתה תוך שימוש באמצעים פסולים העלולים, בין היתר, לעודד את החשוד להודות במעשה שלא ביצע.

כמו במדינות אחרות בעולם, גם בישראל התגלו מספר פרשות שבהן מסרו חשודים הודאות כוזבות ובחלק מהמקרים הדבר אף הוביל להרשעתם. כך, למשל, בפרשה הידועה כ"**פרשת מע"צ**",²⁶ הורשעו ארבעה נאשמים על יסוד הודאותיהם במשטרה ונדונו לעונשי מאסר חמורים. כעבור עשרים שנה, הודה אחד מקציני המשטרה שחקרו בפרשה כי הנאשמים הוכו והודאותיהם הוכתבו ושוכתבו, וכי הוא עצמו וכן חוקרי משטרה אחרים העידו עדות שקר בבית המשפט המחוזי. בקשה למשפט חוזר בעניינם של הארבעה התקבלה בהסכמת המדינה

²³ ראו, למשל, בועז סנג'ור "ההודאה כבסיס להרשעה – האמנם "מלכת הראיות" או שמא קיסרית הרשעות השווא", **עלי משפט** 4(1), 245 (2005); דליה דורנר "מלכת הראיות נ' טארק נוג'ידאת – על הסכנה שבהודאות שווא וכיצד להתמודד עמה" **הפרקליט** מט 7, (תשס"ז-תשס"ח).

²⁴ ראו, למשל, ע"פ 2868/13, לעיל ה"ש 14, ע"פ 7939/10 **זדורוב נ' מדינת ישראל**, בפסק דינו של השופט דנציגר (פורסם במאגר ממוחשב, 23.12.15).

²⁵ ע"פ 5121/98 **יששכרוב נ' מדינת ישראל**, פ"ד סא(1) 461 (2006) [להלן: **פרשת יששכרוב**]. לפיתוחה של הלכה זו בפסקי דין מאוחרים יותר ראו, למשל, ע"פ 9956/05 **שי נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 4.11.2009); ע"פ 1301/06 **עזבון המנוח יוני אלזם ז"ל נ' מדינת ישראל**, (פורסם בנבו, 22.6.2009).

²⁶ מ"ח 1966/98, לעיל ה"ש 14.

והם זוכו.²⁷ דוגמה נוספת היא **פרשת סגן עיזאת נאפסו**, אשר הורשע בבית דין צבאי על יסוד הודאת חוץ ("דבר מה נוסף"), לאחר שטען בבית המשפט כי הודאתו ניתנה בשל לחץ באמצעים פסולים. מאוחר יותר התברר לרשויות כי חוקריו של נאפסו לא העידו אמת והוא זוכה בבית המשפט העליון.²⁸ במקרה אחר, בשנת 1992, הורשע בבית המשפט המחוזי בתל אביב **מוטי בן עזרא** בעבירת הרצח על בסיס הודאתו,²⁹ הרשעה שבטלה לאחר שבדיקת DNA קשרה אדם אחר לביצוע הרצח והובילה להרשעתו של אותו אדם בעבירה. מרבית השופטים שדנו במחוזי ובעליון בעניינו של בן סימון לא שללו כי יש מן האמת בהודאתו וכי קיים קשר בינו ובין בן עזרא, וכך גם הפרקליטות, אך פסק הדין המרשיע בעניינו בוטל בהסכמת הפרקליטות והוא זוכה.³⁰ בפרשה דומה נוספת, הורשע ברצח בבית המשפט המחוזי בירושלים **אליעזר (לזר) בנגייב** ונאשם נוסף שהיה קטין, שניהם על בסיס הודאותיהם.³¹ שניהם זוכו מאוחר יותר לבקשת הפרקליטות בבית המשפט העליון, למרות שהפרקליטות לא שללה בעמדתה לחלוטין את מעורבותם בפרשה, וזאת לאחר שלמשטרה הגיע מידע הקושר שלושה אנשים אחרים לרצח והם הואשמו והורשעו בו. בהחלטה לפסוק פיצוי לטובתו של בנגייב אף נקבע כי הרשעתו התבססה על הודאה "שכיום לא ניתן עוד לחלוק שאינה נכונה".³²

לכך מצטרפים מקרים שלא הובילו להרשעה אך החשודים הועמדו לדין, תוך שנקבע כי יש ראיות לכאורה בעניינם ורק לאחר שנעצרו עד תום ההליכים הוכח כי הודו הודאת שווא. בין המקרים הללו ניתן למנות את הודאתו של **טארק נוג'ידאת** ברצח החייל אולג שייחט ז"ל, אשר על סמך הודאתו ושחזורו את הרצח, אושר מעצרו עד תום ההליכים בבית המשפט העליון.³³ לימים התגלו הרוצחים האמיתיים והתברר שהודאתו של נוג'ידאת היתה הודאת שווא.³⁴ כך גם הודאתו של **פבל סמירנוף**, דר רחוב שנגדו הוגש, בשנת 2004, כתב אישום המייחס לו רצח של דר רחוב אחר בשם סרגיי דבורקין. סמירנוף הודה ברצח בפני חברו לתא המעצר ושני מדובבים, אך כתב האישום בוטל זמן קצר לאחר שהוגש, משהתברר כי דבורקין עודו בחיים.³⁵ בשנת 2021, הודו שני חשודים במעורבות בתקיפה המונית של חייל על רקע לאומני (**פרשת הלינץ' ביפו**), וזאת במסגרת חקירתם על ידי שירות הביטחון הכללי ומשטרת ישראל. אחד מהשניים אף הפליל בחקירתו שני מעורבים נוספים. נגד השניים וארבעה נוספים הוגש כתב אישום. עם זאת, בהמשך, לאחר שתיעוד ממצלמת אבטחה הראה כי שני הנאשמים שהודו ונאשם נוסף לא נכחו בזירה כפי שמתואר בהודאות, חזרה בה הפרקליטות מכתב האישום נגד השלושה.³⁶ במספר מקרים נוספים, נקבע כי הודאות שנמסרו על ידי נאשמים היו ככל הנראה הודאות שווא.³⁷

²⁷ שם.

²⁸ ע"פ 124/87 נאפסו נ' התובע הצבאי הראשי, פ"ד מ"א (2) 631 (1987).

²⁹ ת"פ (מחוזי ת"א) 91/517 מדינת ישראל נ' בן עזרא (לא פורסם, 30.4.1992).

³⁰ לתיאור הפרשה ראו ע"א 3580/06 עזבון המנוח חגי יוסף ז"ל ואח' נ' מדינת ישראל (21.3.2011).

³¹ ת"פ (ירושלים) 47/94 מדינת ישראל נ' בנגייב (1.6.95); ת"פ (ירושלים) 40/94 מדינת ישראל נ' פלוני (23.2.95).

³² בש"א (מחוזי י-ם) 4630/99 מדינת ישראל נ' בנגייב (פורסם בנבו, 07.08.2002).

³³ בש"פ 696/04 סבייח נ' מדינת ישראל, פ"ד נח (3) 647 (2004).

³⁴ דורנר, לעיל ה"ש 23.

³⁵ צבי הראל "שוחזר חסר בית שהודה ברצח חסר בית אחר ושבעיים אחר כך התקשר "הנרצח" לאחותו" הארץ (7.1.2005), <https://www.haaretz.co.il/misc/2005-01-07/ty-article/0000017f-ee3d-d4cd-af7f-ef7da37d0000>; ראו גם ע"פ 9686/06 סרגיי דבורקין נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 23.11.2006).

³⁶ יעל פרידסון "הלינץ' בחייל ביפו: 3 מהנאשמים זוכו בעקבות סרטוני אבטחה חדשים" וואלה (3.11.2021), <https://news.walla.co.il/item/3469124>. ראו גם מ"ת (תל אביב-יפו) 31087-06-21 מדינת ישראל נ' פלוני (פורסם בנבו, 15/08/21).

³⁷ ראו למשל את זיכוי מחמת הספק של ולנטין טוקילה בתפ"ח (מחוזי ת"א) 1050/03 מדינת ישראל נ' טוקילה (פורסם בנבו, 26.11.2007); זיכוי של חליל נמרי בתפ"ח (מחוזי ב"ש) 67631-12-15 מדינת ישראל נ' נמרי (פורסם בנבו, 17.12.2017) (שם דובר בהודאה בפני חוקרי שבי"כ ולא בפני חוקרי משטרה); זיכוי של אדיר כץ בהסכמת המדינה בע"פ 10461-02-16 כץ נ' מדינת ישראל (לא פורסם, 23.6.2016). ראו גם ת"פ (מחוזי י-ם) 543/97 מדינת ישראל נ' שך (לא פורסם, 24.9.2003), שם זוכה הנאשם – לאחר

שחורשע תחילה אך בעקבות ערעורו לבית המשפט העליון הוחזר התיק לבית המשפט המחוזי – חרף העובדה שהודה בפני מדובב. זאת, לאחר שנקבע כי לא ניתן לשלול את האפשרות שההודאה נבעה מתוך ייאוש ולחץ נפשי ולא מתוך אשמתו של הנאשם; ע"פ 6420/11 שהאב נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 8.12.2014), שם הסכימה המדינה לזיכוי של המערער מחמת הספק לאחר שהורשע בבית המשפט המחוזי, בין היתר על בסיס הודאתו בפני מדובב.

חרף זאת, משקלה הראייתי של ההודאה נותר ככלל גבוה מאוד בדין הישראלי. פקודת הראיות³⁸ אינה אוסרת על הרשעת נאשם בהתבסס על עדותו בלבד, ואילו הפסיקה דורשת כי להודאה תתלווה תוספת ראייתית מסוג "דבר מה נוסף".³⁹ כך, לצורך קביעת משקל ההודאה נקבעו בפסיקה שני מבחנים.⁴⁰ ראשית, המבחן הפנימי, שבמסגרתו נבדקים סימני האמת העולים מתוך ההודאה, כגון ההיגיון או חוסר ההיגיון שבה, הסדר או הבלבול של הפרטים וכיו"ב. שנית, המבחן החיצוני, שבמסגרתו נבחנים סימני אמת החיצוניים להודאה, אשר משליכים על אמינותה. התוספת הראייתית הנדרשת, "דבר מה נוסף", היא תוספת מאמתת, קרי, כזו שיש בה כדי לאמת את פרטי ההודאה⁴¹ ויכולה לנבוע גם מהנאשם עצמו ולא מתנאים חיצוניים לו (למשל, התנהגות מפלילה של הנאשם, שקרו בנושאים מהותיים, הודאתו בפרטים מהותיים במהלך עדותו בבית המשפט, דברים שאמר בפני שופט בהליכי המעצר ושחזור התואם את עובדות העבירה).⁴² זאת, להבדיל מתוספת ראייתית "מסבכת", אשר מסייעת לזהות את הנאשם כמבצע העבירה על בסיס ראיות החיצוניות להודאתו. כך, על פי הפסיקה, התאמה בין פרטי העבירה לבין הפרטים שנמסרו בהודאה עשויה להוות "דבר מה נוסף", בעוד שאי-התאמה לא תהווה בהכרח עילה להפחתת משקל ההודאה.⁴³ עוד נפסק כי משקלה הדרוש של התוספת הראייתית עומד ביחס ישיר למידת האמון שרוחש בית המשפט להודאה עצמה. בין משקל ההודאה ומשקלו של "דבר מה" ישנם יחסי גומלין, וככל שקטן משקל ההודאה, כך גדל המשקל הנדרש ל"דבר מה", ויש שדרגתו המתחייבת אף תגיע לכדי ראיית סיוע, שהנה תוספת ראייתית מסבכת.⁴⁴ בפרשת **מילשטיין** אף נקבע, בדעת רוב, כי שתיקת נאשם במשפט עשויה במקרים חריגים לשמש דבר מה נוסף לצורך הרשעה על סמך הודאה, זאת בהתקיים התנאים הבאים: להודאה עצמה משקל פנימי גבוה במיוחד; הנסיבות החיצוניות למסירת ההודאה שוללות בוודאות גבוהה את האפשרות שהנאשם הודה כתוצאה מלחץ פנימי, ואין אינדיקציות לכך ששתיקתו במשפט נובעת מלחץ כלשהו, פנימי או חיצוני.⁴⁵

על ההסתפקות בתוספת ראייתית מסוג דבר מה נוסף ועל אי-עיונה של הדרישה לתוספת ראייתית בחוק נמתחו ביקורות⁴⁶ ולאורך השנים אף הוצעו הצעות שונות לתיקון המצב המשפטי בעניין זה. כך, למשל, הוועדה לעניין הרשעה על סמך הודאה בלבד ולעניין העילות למשפט חוזר בראשות השופט גולדברג (להלן – "ועדת גולדברג")⁴⁷ המליצה, בדעת רוב, לעגן בסעיף 12 לפקודת הראיות את הדרישה לתוספת ראייתית, וזאת מבלי להגדיר את משקלה ודרגתה. ענין זה יהיה מסור לבית המשפט, כאשר משקלה של התוספת הדרושה ייקבע על פי מכלול הראיות והנסיבות בכל מקרה, ובכלל זה גם אי-קיום הוראות שבדין או הוראות מחייבות אחרות בעת החקירה. לפי דעת הרוב, מצב זה יעודד מאמץ חקירתי להשגת ראיות נוספות מלבד ההודאה, שכן לא ניתן יהיה לדעת מראש איזו תוספת ראייתית תידרש.⁴⁸

³⁸ [נוסח חדש] – התשל"א-1971.

³⁹ ראו, למשל, רע"פ 4142/04 סמל (מל). **איתי מילשטיין נ' התובע הצבאי**, (פורסם בנבו, 14.12.2006).

⁴⁰ ראו, למשל, שם; ע"פ 7090/15 ח'ליפה נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 25.8.2016); ע"פ 515/73 דהן נ' מדינת ישראל, פ"ד כח(1) 460 (1974).

⁴¹ **פרשת מילשטיין**, לעיל ה"ש 39, בפסקה 17 לפסק דינו של השופט לוי.

⁴² שם, בפסקה 23 לפסק דינה של השופטת ארבל.

⁴³ לביקורת על הלכה זו ראו דורנר, לעיל ה"ש 23, בעמ' 20.

⁴⁴ ע"פ 4769/92 ניג'ים נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 04.09.1994); **פרשת מילשטיין**, לעיל ה"ש 39, בפסקה 25 לפסק דינו של השופט לוי.

⁴⁵ השופט לוי, אשר היה בדעת מיעוט בפרשת **מילשטיין**, שם, סבר כי ניתן לראות בשתיקת נאשם במשפט דבר מה לצורך הרשעה על סמך הודאה, אם החקירה תועדה בצילום וידיאו, ובית-המשפט שחזה בהקלטה של החקירה, התרשם כי מונחת בפניו הודאת אמת.

⁴⁶ ראו, למשל, מרדכי הלפרט ובעוז סנג'רו "מכשל החלפת ההתניות להרשעה מוטעית על סמך הודאה - סולימאן אל עביד כמקרה מבחן" **מחקרי משפט** כו 733 (2010); בעוז סנג'רו ומרדכי הלפרט "בכל זאת היפוך במעמד ההודאה - תשובה לתגובתם של מנשה ואוצרי" **מחקרי משפט** כז 529 (2011). הלפרט וסנג'רו סבורים כי יש לדרוש סיוע כתנאי להרשעה על סמך הודאה, ואף טוען כי למעשה, יש לדרוש היפוך במעמד ההודאה ולקבוע כי יש להתייחס להודאת חוץ של נאשם כאל תוספת ראייתית לראיות מוצקות אחרות לכך שאותו נאשם אכן ביצע את העבירה.

⁴⁷ הוועדה לענין הרשעה על סמך הודאה בלבד ולענין העילות למשפט חוזר **דין-וחשבון** (1994). [להלן – "דו"ח ועדת גולדברג"].

⁴⁸ שם, בעמ' 20 – 22.

לעומת דעת הרוב, סברו שלושת מחברי הוועדה, בדעת מיעוט, שיש לדרוש כי תתלווה להודאה ראייה חיצונית שהיא בגדר ראיית "סיוע". יחד עם זאת, במקרים מיוחדים ומטעמים שיירשמו, רשאי יהיה בית המשפט להרשיע בהעדר סיוע, אם יש בחומר הראיות ראייה נוספת שהיא חיצונית לנאשם, אשר יש בה בנסיבות הענין כדי לתמוך בהודאתו בעבירה.⁴⁹ פרופ' קרמניצר, אשר הצטרף לדעת המיעוט, נימק את ההצעה בכך שדרישת סיוע תכוון את המאמץ החקירתי והתביעתי לאיתור ראיות עצמאיות להוכחת ביצוע העבירה ותצמצם את הסיכון להרשעת חפים מפשע. זאת, במיוחד על בסיס הודאות שווא הנמסרות עקב מוטיבציה פנימית והודאות הנמסרות מפי נחקרים המושפעים במיוחד מתנאי החקירה והמעצר, אף אם לא ננקטו אמצעים פסולים.⁵⁰ עוד הציע פרופ' קרמניצר, כי פרטים מוכמנים שמסר הנאשם בהודאתו (פרטים שהם בתחום ידיעתו המיוחדת של מי שהשתתף בביצועה של העבירה) יוכלו במקרים מסוימים לשמש כראיית סיוע. זאת, בתנאי שהוכח באמצעי תיעוד אלקטרוניים כי הנאשם לא ניזון ממקורות אחרים ביחס לפרטים אלו.

הוועדה המייעצת לענין סדר דין פלילי וראיות, בראשות השופטת ארבל (להלן – 'ועדת ארבל') דנה במשך כשלוש שנים בנושא הודאת חוץ של נאשם וגיבשה המלצות בנושא. הוועדה קיימה 24 ישיבות, שבמהלכן שמעה מומחים וקיבלה לידיה פסיקה עדכנית, מאמרים אקדמיים וסקירה מפורטת של המשפט המשווה והמשפט העברי. הוועדה הגיעה להסכמה כי אין מקום להמליץ על תיקון נרחב בסעיף 12 לפקודת הראיות אלא להותיר על כנו את המונח "חופשית ומרצון". זאת, בין היתר לאור ההתפתחויות בפסיקה, שאימצה לאורך השנים פרשנות רחבה למונח "חופשית ומרצון" ואפשרה לפסול גם הודאות שנגבו תוך הפעלת לחצים נפשיים ופסיכולוגיים בלתי הוגנים, ולא רק הודאות שנגבו תוך הפעלת כפיה ואלימות פיזית. הוועדה גיבשה שלוש המלצות עיקריות: הוספת הוראה לסעיף 12 לפקודת הראיות בדבר פסילת הודאה שהושגה בעינויים; הוספת הוראה המעגנת את עילת הפסילה של ראיות שהושגו תוך פגיעה בזכות להליך הוגן, אשר נקבעה בפרשת **יששכרוב**, ביחס להודאת נאשם; והוספת הוראה המסדירה את נושא התוספת הראייתית הדרושה להרשעה על בסיס הודאת חוץ. בנושא השלישי, נחלקו הדעות בין חברי הוועדה בשאלה מה ראוי שתהיה ברירת המחדל בעניין התוספת הראייתית הנדרשת – האם דרישה לראיה חיצונית המסבכת את הנאשם בביצוע העבירה, "ראיית סיוע", או שמא יש להסתפק בדרישה לראיה מאמתת, "דבר-מה נוסף", כברירת מחדל. בסופו של דבר, גובשה הסכמה בין חברי הוועדה לקבוע ברירת מחדל של ראיה מאמתת, כאשר במקרים מסוימים המנויים בחוק – וכן בכל מקרה שבו בית המשפט יסבור שהדבר נחוץ להסרת ספק בדבר אמיתות ההודאה – יהיה צורך בראיה "מסבכת". הוועדה המליצה לקבוע בחוק דרישה לראיה מסבכת במקרים שבהם החשוד הוא קטין, אדם עם מוגבלות נפשית או אדם עם פיגור שכלי, וכן במקרים שבהם ננקטו כלפי הנאשם אמצעי לחץ פסולים שאינם עולים כדי עינויים או שתיעוד החקירה היה לקוי במידה המשפיעה על יכולתו של בית המשפט להתרשם מהודאת הנאשם ולהעריכה.⁵¹ הוועדה דנה בקצרה גם בסוגיית הפרטים המוכמנים, כאשר עמדת הסגוריה הציבורית באותו דיון הייתה כי ראוי להבחין בין פרטים שהיו ידועים לחוקרי המשטרה בטרם נמסרו מפי החשוד לבין פרטים שלא היו ידועים, אך בסופו של דבר המלצות הוועדה לא כללו המלצה בנושא זה.

בעקבות, זאת בשנת 2016 הונחה בכנסת הצעת חוק ממשלתית, פרי המלצות ועדת ארבל, לתיקון פקודת הראיות.⁵² בהצעה נקבע כי לא יורשע נאשם על בסיס הודאתו ללא ראיה חיצונית (ועל פי נוסח חלופי – "חיצונית להודאה") התומכת באמיתות ההודאה.⁵³ עוד נקבע כי במקרים מסוימים – כגון קטינות, לקות שכלית או נפשית, הפעלת אמצעי לחץ פסולים ותיעוד חקירה לקוי – לא ניתן יהיה להרשיע על בסיס הודאה בהיעדר ראיה

⁴⁹ שם, בעמ' 22.

⁵⁰ שם, בעמ' 64 – 65.

⁵¹ המלצות הוועדה המייעצת לענין סדר דין פלילי וראיות בנושא תיקון סעיף 12 לפקודת הראיות [נוסח חדש] – התשל"א-1971 – הודאת נאשם.

⁵² הצעת חוק לתיקון פקודת הראיות (תיקון מס' 18) (הודאת נאשם), התשע"ו-2016.

⁵³ שם, בס"ח 4ה(1).

חיצונית **המסבכת** את הנאשם בביצוע העבירה.⁵⁴ הצעת החוק קובעת בנוסף, כי הודאת נאשם לא תהיה קבילה אם נגבתה בעקבות (ועל פי נוסח חלופי – "לאחר") נקיטת אמצעי חקירה הכוללים עינויים.⁵⁵ הצעה זו עברה קריאה ראשונה בכנסת העשרים, ביום 30.5.2016, אך הליכי החקיקה לא קודמו מעבר לכך עד כה.

ב. מודל החקירה הנהוג בישראל

בספרות נטען כי המודל החקירתי הנהוג בישראל מושפע ממודל הריד (Reid) האמריקאי.⁵⁶ במסגרת המודל, נהוג להבחין בין שלב הראיון (interview), שבמהלכו חוקרים חשוד בפתיחות בניסיון להשיג מידע, לבין שלב החקירה (interrogation), שנערך במקרה שבו החוקר השתכנע באשמת החשוד ומתמקד בניסיון לגרום לו להודות בעבירה. שלב החקירה הוא בעל אופי עימותי, כאשר פרוטוקול ריד מדריך את החוקרים לסכל ניסיונות של החשוד להכחיש את אשמתו ולספק גרסה אלטרנטיבית⁵⁷ וסגנון החקירה מאופיין בשאלות "סגורות" המניחות את אשמת החשוד, להבדיל משאלות "פתוחות" וניטרליות.⁵⁸ המודל אף עושה שימוש רב יחסית במעצר כאמצעי לחץ על החשוד ובתחבולות חקירה כגון מינימיזציה של העבירה או שקרים בדבר קיומן של ראיות מפלילות.⁵⁹ המדובר, אם כן, בשיטת חקירה "מוכוונת-האשמה" (accusatorial interrogation) "methods", וזאת לעומת שיטות חקירה "מוכוונות איסוף מידע" (information-gathering interrogation) "methods", שמטרתן המוצהרת איסוף מידע וגילוי עובדות, כגון שיטת ה-PEACE (Planning and Preparation, Engage and Explain, Account, Closure, Evaluation) שפותחה באנגליה ותיסקר בהרחבה בהמשך הדוח.⁶⁰ PEACE הוא מודל המתמקד באסוף מידע ועשיית שמוש מתוחכם במידע לצורך חשיפת האמת. מטרתו המרכזית איננה להוביל להודאה, אלא לקבל הסברים מלאים, מדויקים ומהימנים בנוגע לסוגיות הנחקרות. לשם כך החוקר יוצר תנאי סביבה נעימים ולא מאיימים, שיאפשרו לחשוד לתאר את האירוע מנקודת מבטו. זאת, בשלב הראשון, מבלי לקטוע את החשוד ולהתעמת עמו, אלא באמצעות האזנה לחשוד ודברונו לספק כמה שיותר פרטים שישלימו פערים בתיאור האירוע.⁶²

בספרו "התשאל",⁶³ מתאר נצ"מ (בדימו') מאיר גלבוע שיטות חקירה נפוצות, אשר היו נהוגות בישראל בתקופת פרסומו בשנות התשעים. גלבוע אינו מתייחס במפורש למודל ה-Reid, אך נראה שחלק משיטות החקירה שהוא מתאר שואבות השראה ממודל זה. כך, למשל, מתאר גלבוע טכניקות הנהוגות גם במודל ה-Reid, כגון מינימיזציה של העבירה, הצגת העבירה כחמורה מכפי שהיא, הטחת האשמות ועימות החשוד עם ראיות מפלילות, לרבות הצגת מצג שווא בדבר קיומן של ראיות כאלה, ושימוש בתחבולות חקירה שונות.⁶⁴

לעומת זאת, בישיבת הוועדה מיום 8.7.21, הוצגה מצגת של משטרת ישראל שעסקה בין היתר בתכנים הנלמדים במכללה הלאומית לשוטרים ובאופן הכשרתם של חוקרי משטרה. בישיבה מסרו נציגי המשטרה, כי מודל הריד אינו נלמד במכללה לשוטרים וכי מאז שנת 2017 שוטרים המיועדים להיות חוקרי משטרה לומדים במכללה את מודל ה-PEACE (וכן כי ככלל, חלק גדול מהכשרת החוקרים נעשה לא במכללה אלא בשטח, באמצעות

⁵⁴ שם, בס"ח 4ה(2).

⁵⁵ ראו שתי החלופות המוצעות שם, בסעיף 4(ג).

⁵⁶ בועז סג'ורו "ביקורת החקירה המשטרתית" **מעשי משפט** 217 (2021). מודל זה נקרא על שם ג'ון ריד, מחבר מדריך החקירות המוביל בשיטה. ראו CRIMINAL INTERROGATIONS AND CONFESSIONS (5th edition, 2011).

⁵⁷ "ביקורת החקירה המשטרתית", שם, בעמ' 231 – 232.

⁵⁸ הילה שפרלינג-סטרן ולילי פטישי "שיטות חקירת חשוד והסיכון להודאת שווא" **הסינוגר** 274, 4, 6 (ינואר 2020).

⁵⁹ אבי דוידוביץ' **ושיודע לשאול: על התשאל המקצועי והאפקטיבי** 62, 65 – 66 (2010).

⁶⁰ Christian A. Meissner et al, *Accusatorial and information-gathering interrogation methods and their effects on true and false confessions: a meta-analytic review*, 10 J EXP CRIMINOL 459 (2014).

⁶¹ ראו דיון בחלק 3(2).

⁶² מבקר המדינה **דוח ביקורת שנתי 71: ליווי חקירות עלעל ידי הפרקליטות – ליווי משפטי לחקירות משטרה ואישור תרגילי חקירה** 1194 (התשפ"א-2021).

⁶³ מאיר גלבוע **התשאל: כל מה שרצית לשאול על דרכי החקירות ולא ידעת כיצד** (1995).

⁶⁴ שם, בעמ' 374 – 394.

התלוות לחוקרים ותיקים). במסגרת לימוד מודל ה-PEACE, מושם דגש על יצירת אווירה נעימה ולא מאיימת בחקירה, אשר תעודד את החשוד למסור מידע. נציגי המשטרה אף מסרו כי בהכשרות לחוקרים אין שמים דגש על סימני אמת ושקר מהסוג שנהוג להתבסס עליהם במסגרת מודל הריד. בהמשך לכך, ביום 2.6.22 נפגשה הוועדה עם קבוצה של חוקרי משטרה בכירים שהציגו בפני הוועדה את גישתם בכל הנוגע למודל החקירה הרצוי ולכללי המותר והאסור הראויים בחקירה. מפגישה זו עלה שבחקירות מסוימות נוהגת המשטרה לעשות שימוש במודל ה-PEACE, אולם מדובר רק בכלי אפשרי אחד מיני רבים. החוקרים הציגו בפני הוועדה כמה חששות הנוגעים לאימוץ מודל ה-PEACE כמודל החקירה הבלעדי של המשטרה. כך, הובע החשש כי מודל זה מתאים אמנם לתיקים מסוימים אך לא לרוב רובם של התיקים. כן הובע החשש כי אימוץ המודל ידרוש הן חקירות ארוכות יותר בממוצע מאלה הנערכות היום והן הרחבה משמעותית של ההכשרות הנערכות בנושא, ועל כן יצריך משאבים משמעותיים ותוספת כוח אדם.

בנוסף, בעקבות ישיבות הוועדה שעסקו במודל ה-PEACE ויתרונותיו, פנה יו"ר הוועדה במכתב⁶⁵ לראש אח"מ, ניצב יגאל בן שלום, וביקש לקבל את עמדת המשטרה בנוגע למודל הרצוי לחקירת חשודים בישראל ובפרט בנוגע לאימוצו האפשרי של מודל ה-PEACE. תשובתו של ראש אח"מ⁶⁶ הייתה כי אמנם מודל ה-PEACE לא התקבל כמודל בלעדי מחייב, אך עקרונות בסיס שבו משתלבים עם יתר רכיבי החקירה והתשאול, זאת לצורך וידוא התאמתו לצרכים הייחודיים ולסביבת העבודה בה פועלת משטרת ישראל, הכל בהתאם לנסיבות העניין הרלוונטיות. ראש אח"מ חזר על מסקנה זו בפגישה שקיים ביום 24.5.22 עם יושב ראש הוועדה, סגן יושב ראש הוועדה והמשנה ליועץ המשפטי לממשלה (פלילי). עם זאת, לנוכח התובנות העולות מיישומו של המודל במדינות זרות, הורה ראש אח"מ על מינוי צוות בראשות ראש מחלקת החקירות, שיבחן באופן פרואקטיבי את המודל ואת מידת התאמתו ושילובו בעבודת החוקר במשטרת ישראל.⁶⁷

בהמשך לכך, ובעקבות פניה נוספת של הוועדה למשטרת ישראל בבקשה כי תבחן מחדש את עמדתה בנוגע לאימוץ מודל ה-PEACE, קיבלה הוועדה את תשובתו של רמ"ח חקירות, נצ"מ זיו שגב, מיום 12.2.23. בתשובה זו נמסר כי מודל ה-PEACE דן בנושאים שממילא היוו מאז ומתמיד חלק במסגרת הכשרת החקירות בקורסים המקצועיים במכללה הלאומית לשוטרים. ככזה, שולב לימוד המודל כפרק נוסף במסגרת הכשרות "התשאול המתקדם" על מנת להעמיק ולהרחיב את סל הכלים של חוקרי המשטרה. עוד נמסר כי המשטרה מקבלת בברכה כל מודל אשר יכול להוסיף, לסייע ולתת בידי החוקר כלים להגיע לחקר האמת, ובכלל זה חלקים במודל ה-PEACE. יחד עם זאת, עד היום המודל לא התקבל על ידי המשטרה כמודל בלעדי, אלא עקרונות הבסיס שלו משתלבים עם יתר הרכיבים של החקירה והתשאול, וזאת לצורך התאמתו לצרכים הייחודיים ולסביבת העבודה בה פועלת משטרת ישראל. עמדת חטיבת החקירות במשטרה היא שיש לאפשר לחוקר לבחור בשיטה המתאימה ביותר בנסיבות העניין – אם בשיטה "מוכוונת האשמה" ואם בשיטת מודל ה-PEACE. לפיכך, נכון ללמד כחלק מהכשרות החוקר את שתי שיטות החקירה ולשלב במיומנות התשאול והחקירה את הכלים משתי השיטות, על מנת שהחוקר יוכל לתכנן את מהלך החקירה בהתאם לנסיבות.⁶⁸

לאור זאת, נראה כי יש לומר שבישראל נהוג להשתמש בטכניקות חקירה שונות – לעיתים בטכניקות מניחות אשם המזוהות עם מודל הריד ולעיתים בשיטה המשלבת אלמנטים מתוך מודל פיס, זאת בכפוף לשיקול דעתו של החוקר. האיסורים על חקירה הממוקדת בגביית הודאה להבדיל מאיסוף מידע, יצירת אי נוחות, או שקרים בחקירה – הנגזרים ממודל ה-PEACE – אינם תקפים בישראל. כמו כן, הובהר כי ההחלטה ללמד את מודל ה-

⁶⁵ מכתבו של יו"ר הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקון לניצב יגאל בן שלום מיום 20.12.21.

⁶⁶ מכתבו של ניצב יגאל בן שלום ליו"ר הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקון מיום 1.3.22.

⁶⁷ שם.

⁶⁸ מכתבו של נצ"מ זיו שגב לוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקון מיום 12.2.23.

PEACE לא הובילה לשינוי בכללי העבודה של המשטרה, אלא מדובר בכלי נוסף, שנועד להעשיר את ארגון הכלים של המשטרה.⁶⁹

ג. הכללים לגביית הודאה על פי המצב הנוהג בישראל כיום

בישראל, חלק מהכללים הנוגעים לניהול החקירה נקבעו בחקיקה. כך, חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים) (להלן – **"חוק המעצרים"**) קובע את זכותו של עצור להיפגש עם עורך דין ולהיוועץ בו.⁷⁰ עוד קובע החוק חובה לאפשר לעצור להשמיע את דברו, לאחר שהוזהר כי אינו חייב לומר דבר העלול להפילו, כי כל דבר שיאמר עשוי לשמש ראיה נגדו וכן כי הימנעותו מלהשיב על שאלות עשויה לחזק את הראיות נגדו.⁷¹ הגם שהחוק מתייחס לנחקרים עצורים בלבד, הרי שהנוהל המשטרתי בנושא יידוע חשוד בדבר זכויותיו בטרם חקירה⁷² קובע כי יש להזהיר כל חשוד לפני תחילת חקירתו ואף מעגן את נוסחה המדויק של האזהרה. גם בית המשפט העליון קבע כי זכות ההיוועצות בטרם חקירה עומדת לכל חשוד, לרבות חשודים שאינם עצורים.⁷³ בנוסף, בפסק **דין אבו עזא**,⁷⁴ קבע השופט דנציגר, בדעת יחיד, שעל מנת שזכות ההיוועצות תיושם באופן אפקטיבי, הרי שוויתורו של נחקר על זכות זו חייב להיות ויתור מדעת, קרי, ויתור מודע על הזכות שנעשה באופן מפורש ולא באופן משתמע. כמה שנים לאחר מכן, בפסק **דין חייבטוב**,⁷⁵ קיבל בית המשפט עמדה זו, בקובעו כי נוכח חשיבותה של זכות ההיוועצות, על גורמי החקירה לוודא כי החשוד מודע לזכותו וכי ויתור על זכות זו נעשה מדעת ובאופן מפורש. על כן, קבע בית המשפט כי על גורמי החקירה מוטלת החובה לתעד ויתור של חשוד על זכות ההיוועצות בהקלטת וידאו-אודיו, ולאפשר על ידי כך ביקורת שיפוטית על אופן מימוש הזכות.

חוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים), התשס"ב-2002 (להלן – **"חוק חקירת חשודים"**) מסדיר נושאים שונים הנוגעים לדרכי ניהול חקירה, מקום ניהולה ודרכי תיעודה. החוק אינו מסדיר את נושא השימוש בתחבולות חקירה ובכלל זה מדובבים (אם כי כללים בנושאים ספציפיים הנוגעים להפעלת מדובבים מופיעים בהנחיית פרקליט המדינה⁷⁶ ובנוהל משטרתי חסוי).⁷⁷

בדומה לחוק חקירת חשודים, גם נהלי המשטרה הרלוונטיים אשר פורסמו לציבור אינם מפרטים את כללי המותר והאסור המהותיים בחקירה כגון תרגילי החקירה שניתן לנקוט בהם, אלא עוסקים בדרישות כגון אזהרת חשודים, בגירים וקטינים, בטרם חקירה בכתב ובעל פה,⁷⁸ תיעוד⁷⁹ ומקום החקירה⁸⁰. לצד נהלים אלו, קיים במשטרה נוהל הפקת לקחים אשר קובע, בין היתר, כי יש לערוך הליך של תחקיר והפקת לקחים במקרים שבהם הפרקליטות או בית המשפט העבירו ביקורת על מהלכים ו/או פעולות שנקטו בחקירה.⁸¹ עוד יצוין כי דוח מבקר המדינה משנת 2021 שעסק בליווי חקירות משטרה על ידי הפרקליטות, העלה כי אין הנחיה של פרקליט המדינה המגדירה מהם השיקולים שעל הפרקליט לשקול בבואו לאשר תרגיל חקירה. עוד עמד הדוח

⁶⁹ פרוטוקול הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקון מיום 8.7.21, כ"ח תמוז התשפ"א.

⁷⁰ תשנ"ו-1996, בס"ח 34(א).

⁷¹ שם, בס"ח 28(א).

⁷² נוהל אח"מ 03.300.268 "יידוע חשוד בדבר זכויותיו בטרם חקירה" (28.4.14).

⁷³ ראו ע"פ 9956/05, לעיל ה"ש 25; בג"ץ 4845/17 **ראפת אמארה חמדאן נ' היועץ המשפטי לממשלה** (28.10.2019); דג"ץ 7491/19.

היועץ המשפטי לממשלה נ' ראפת אמארה חמדאן (12.11.2020).

⁷⁴ ע"פ 10049/08 **אבו עזא נ' מדינת ישראל** (נבו 23.8.2012).

⁷⁵ ע"פ 2868/13, לעיל ה"ש 14.

⁷⁶ הנחיית פרקליט המדינה 14.26 "פעולת דיבוב במסגרת חקירה סמויה" (18.12.2019).

⁷⁷ ראו, למשל, ע"פ 7984/18 **מדינת ישראל נ' פלוני** (פורסם בנבו, 19.2.2019); תפ"ח (מחוזי מרכז) 24139-09-17 **מדינת ישראל נ' גולובקו** (פורסם בנבו, 10.12.2020). דוח ביניים זה איננו עוסק בסוגיית הפעלת המדובבים והיא תידון בהרחבה במסגרת דוח נפרד, שיפורסם בהמשך.

⁷⁸ נוהל אח"מ 03.300.268, לעיל ה"ש 72.

⁷⁹ פקודת המטא"ר 14.01.021 "הודעות חשודים ועדים – רישומן ותרגומן" (26.11.2020); 300.01.123 נוהל אח"מ "עריכת דו"ח זיכרון דברים אודות פגישות ושיחות עם חשוד" (1.2.2014).

⁸⁰ נוהל אח"מ 300.05.245 "חקירת חשודים ביחידת משטרה" (1.3.2014).

⁸¹ נוהל אח"מ 300.18.063 "תחקירים והפקת לקחים בחקירות" (1.2.2014).

על כך, כי תפקידיו של הפרקליט המלווה את החקירה הוסדרו בנוהל פנימי, אשר מותיר לכל פרקליט שיקול דעת רחב בכל הנוגע לרמת מעורבותו ואופן העברת התובנות, ההמלצות וההנחיות לצוות החוקר.⁸²

בשנת 2018 הוגשה הצעת חוק ממשלתית,⁸³ המבוססת על המלצותיה של הוועדה המייעצת לשר המשפטים לענין סדר דין פלילי וראיות בראשות הנשיאה בדימוס מרים נאור (להלן – **"ועדת נאור"**). הצעת החוק מבקשת לתקן ולהרחיב את חוק חקירת חשודים באופן שיחול על כלל הנחקרים בתחנת משטרה ולעגן בחוק את הזכות להימנע מהפללה עצמית, זכות השתיקה וזכות ההיוועצות בעורך דין, כמו גם את נוסח האזהרה של חשוד ואת יידועו על זכויותיו. ההצעה מרחיבה את הזכות לייצוג על ידי סגור ציבורי בחקירה כך שתחול גם על חשודים שאינם עצורים, ובתנאי שהם חשודים בעבירות פשע.⁸⁴ עוד נועדה ההצעה לקבוע בחוק את החובה של עד ושל חשוד להתייצב לחקירה ולהימצא בה. מרבית התיקונים הנוספים המוצעים, שאינם פרי המלצות הוועדה, לקוחים מהצעת חוק ממשלתית משנת 2006 (הצעת חוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים) (תיקון מס' 2) (התשס"ו-2006)).⁸⁵ הצעה זו עסקה, בין היתר, בהתאמות ובשינויים הנדרשים על מנת שהחוק והתקנות שיותקנו מכוחו יסדירו לא רק חקירה של חשודים, אלא גם של עדים. בנוסף, ביקשה הצעת החוק להסדיר את חובת ההתייצבות לחקירה ואת הסמכות לערוך חיפוש על גופו של נחקר ולתפוס חפצים. בהצעת החוק הוצע להחיל בשלב הראשון את התיקונים המוצעים על חקירות המשטרה בלבד. בשלב השני, הם יוחלו גם על גופי חקירה חוץ-משטריים ובמסגרת מהלך זה תבוטל פקודת הפרוצדורה הפלילית (עדות),⁸⁶ תוך ביצוע ההתאמות הנדרשות בחוקים שונים שמכוחם נערכות חקירות שאינן חקירות משטרה.

יצוין, כי הצעת החוק משנת 2018 קובעת שחקירה תיערך בדרך שתבטיח שמירה מרבית על כבוד האדם ועל זכויותיו⁸⁷ וכן קובעת כי נחקר שהתייצב לחקירה ולא נעצר לא יידרש להימצא במקום החקירה יותר משש שעות, עם אפשרות להארכה.⁸⁸ בדברי ההסבר הובהר⁸⁹ כי מגבלת השעות האמורה עניינה שלילת חירותו של אדם לצורך המצאות במקום החקירה, ואין בה כדי לגרוע מסמכות המשטרה לקיים חקירה ברצף, מידי יום. המגבלה המוצעת אינה עוסקת במשך הזמן בו ניתן לחקור אדם, ובכלל זה החובה לקיים הפסקות סבירות בחקירה, הזכות לשינה,⁹⁰ וכיו"ב. בהצעת החוק מוצע כי סוגיות אלה ונוספות יוסדרו בתקנות.⁹¹ הצעת החוק אף אינה מבקשת להסדיר סוגיות הנוגעות לאמצעי חקירה ותשאול, לרבות שימוש בשקרים ותחבולות כגון עימותים המפגישים את המתלונן עם החשוד בפגישה בלתי אמצעית; הפעלת מדובבים או סוכנים סמויים; העברת מידע מוטעה לחשוד כדי לגרום לו להאמין שיש בידי המשטרה ראיות מפלילות; מפגש מבויס בין עד לחשוד וכו'.

טיטות תקנות סדר הדין הפלילי (ניהול חקירה) משנת 2020,⁹² אשר הובאה לעיון הוועדה, מתייחסת לחלק מהסוגיות הללו. כך, למשל, קובעת טיטות התקנות מספר זכויות במהלך החקירה, לרבות הזכות שהחקירה לא תתנהל ברציפות מעל לארבע שעות מבלי שתינתן לנחקר הפסקה; הזכות לשינה (לפחות 6 שעות שינה רצופות

⁸² דוח ביקורת שנתי 71, לעיל ה"ש 62.

⁸³ הצעת חוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים) (תיקון מס' 9), התשע"ח-2018.

⁸⁴ שם, בס"ח 13. סעיף 18(א7) לחוק הסגוריה הציבורית, התשנ"ו-1995, קובע כי עצור שהוא מחוסר אמצעים זכאי לייצוג בהליך פלילי אך אינו מתייחס לחשוד שאינו עצור.

⁸⁵ הצעת חוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים) (תיקון מס' 2), התשס"ו – 2006, ס"ח התשס"ו 524.

⁸⁶ 1927.

⁸⁷ הצעת חוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים) (תיקון מס' 9), לעיל ה"ש 83, בס"ח 3.

⁸⁸ שם, בס"ח 1(ז)(א).

⁸⁹ שם, בעמ' 1062.

⁹⁰ יוער, כי בספרו "ישידוע לשאול", מציין נצי"מ (בדימ') אבי דוידוביץ' כי המשרד לביטחון פנים הכין קודקס של הנחיות (עליו דווח בישיבת ועדת חוקה, חוק ומשפט של הכנסת השבע עשרה בשנת 2007), אשר כולל הנחיות בדבר זכויות שונות של נחקרים ובהן הזכות לשינה. נקבע, כי יש להבטיח מינימום של שש שעות שינה בתנאים סבירים. ראו דוידוביץ', לעיל ה"ש 59, בעמ' 62.

⁹¹ הצעת חוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים) (תיקון מס' 2), לעיל ה"ש 85, מציעה לתקן את סעיף 15 לחוק כך ששר המשפטים יוסמך להתקין, יחד עם השר לביטחון הפנים ובאישור ועדת החוקה, חוק ומשפט, תקנות בעניין ניהול חקירה. התקנות יכללו בין היתר זכויות נחקר אשר יבטיחו שמירה מרבית על כבוד האדם ועל זכויות, חובות ואיסורים המוטלים על חוקר ודרכי פיקוח על יישומן של תקנות החלות על חקירה.

⁹² התש"ף-2020 (טיטות 18.2.20).

מתוך 24 שעות שבהן נמצא החשוד בחקירה; הזכות לשימוש בשירותים; הזכות למזון ולשתיה; הזכות לקיום מצוות דת ועוד. יובהר, כי התקנת התקנות כפופה לתיקון הסעיף המסמך בחוק חקירת חשודים, כך שתתווסף לו הסמכה של שר המשפטים לקבוע בתקנות, בין היתר, את זכויות הנחקר (בין אם מדובר בחשוד ובין אם בעד), אשר יבטיחו שמירה מרבית על כבוד האדם וזכויותיו בחקירה. זאת, בעוד שעל פי נוסח החוק כיום, השר לביטחון פנים הוא שמוסמך לקבוע תקנות מכוח החוק בהיוועצות עם שר המשפטים וההסמכה אינה כוללת קביעת הוראות בעניין זכויות נחקרים. מכאן, שניתן יהיה לקדם את תיקון התקנות האמורות רק בסמוך לאחר השלמת הליכי החקירה.

במצב דברים זה, משך החקירה המצטבר של חשוד עלול להיות ארוך מאוד, תוך ניתוקו מסביבתו הטבעית לאורך כל ימי מעצרו וחקירתו (למעט דיוני מעצרים ומפגשים עם סגור הנערכים מחוץ לחדר החקירות). זאת, בין היתר לאור סעיף 17(ב) לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים),⁹³ המאפשר להאריך מעצר של חשוד לצורכי חקירה עד 30 יום במצטבר (ואף מעבר לכך באישור היועץ המשפטי לממשלה או מי שהוסמך על ידו). מצב זה, שכפי שנראה הוא ייחודי ביחס לרוב מדינות העולם, הנו מוקשה בין היתר לנוכח קיומו של סף שבירה אינדיבידואלי לכל נחקר ונחקר.⁹⁴ כך, למשל, צוין בדוח ועדת גולדברג⁹⁵ כי לכל נחקר אישיות שונה ויכולת שונה לגייס כוחות נפשיים כדי לעמוד בתנאי לחץ. לפיכך, להודאות שווא עלולים להוביל לא רק אמצעי כפייה או לחץ גס, שמטרתם לשבור את רוחו של הנחקר ולטמטם את חושיו, אלא גם אמצעים חמורים פחות, כגון בידוד, תשישות נפש ומניעת שינה, אשר מחלישים את יכולת קבלת ההחלטות של החשוד.⁹⁶ חשש זה מתגבר כאשר מדובר בנחקרים שאינם משתייכים לעולם העברייני ואינם מורגלים במעצר ובחקירה.

עוד יצוין, כי טיוטת תקנות ניהול חקירה,⁹⁷ שגובשה לצד התיקון לחוק חקירת חשודים, כוללת הוראה שנועדה לתת מענה לנסיבות שבהן בשל מצב רפואי, פיזי או נפשי של נחקר (לאו דווקא חשוד), החוקר סבור כי המשך החקירה עלול לפגוע במצב בריאותו או באיכות החקירה. ההוראה המוצעת קובעת את הנסיבות שבהן על החוקר להפסיק את החקירה, להציע לנחקר לפנות לטיפול רפואי או להזעיק גורם רפואי. כך, הוצע כי אם סבר החוקר כי יהיה בהמשך החקירה כדי לפגוע פגיעה של ממש באיכות החקירה, עליו להפסיק את החקירה. אם סבר כי יהיה בהמשך החקירה כדי לפגוע במצב בריאותו של הנחקר, יפסיק את החקירה ויציע לנחקר לפנות לקבלת טיפול רפואי, ואם סבר שמצבו של הנחקר מחייב הזעקת גורם רפואי בדחיפות, יעשה כן מיוזמתו ללא דיחוי. עוד הוצע בטיטוט התקנות כי במקרים שבהם הנחקר ביקש לקבל טיפול רפואי, או שהחוקר הזמין גורם רפואי על מנת לטפל בו, תיפסק החקירה עד להגעתו. אם סבר הגורם הרפואי כי אין מניעה להמשיך בחקירה, רשאי החוקר לעשות כן, ובמקרים אלו יאפשר החוקר לנחקר להודיע לבן משפחתו או לאדם קרוב לו, ככל שאותרו, על מצבו הרפואי, ובלבד שאין בהודעה כאמור כדי לפגוע בחקירה. כן הוצע כי תוטל על החוקר חובת תיעוד בכתב של החלטתו האם להפסיק את החקירה או להמשיכה, כולל הנימוקים לה.⁹⁸

להשלמת התמונה יוער, כי ביום 7.3.22 אושרה בכנסת בקריאה ראשונה הצעת חוק יסוד: זכויות בהליך הפלילי,⁹⁹ המציעה לעגן כזכויות יסוד בעלות מעמד חוקתי זכויות שונות של חשודים בחקירה, כגון זכות היועצות לכל חשוד, הזכות להימנע מהפללה עצמית וזכות היידוע של החשוד על החשד המיוחס לו. בהצעת החוק החלו להתקיים דיונים בוועדת החוקה במסגרת הכנתה לקריאה שניה ושלישית, אך הליכי החקירה לא הושלמו.

⁹³ לעיל ה"ש 70, בס"ח 17(ב).

⁹⁴ התייחסות הוועדה אינה נוגעת למשך חקירה במעצר בנסיבות שבהן משך החקירה מתחייב מצרכים בטחוניים.

⁹⁵ דוח ועדת גולדברג, לעיל ה"ש 47, בעמ' 8.

⁹⁶ ראו חלק 3(4).

⁹⁷ לעיל ה"ש 92.

⁹⁸ שם, בסעיף 10.

⁹⁹ הצעת חוק יסוד: זכויות בהליך הפלילי, התשפ"ב–2022, הצ"ח הממשלה 1523.

מכאן, שבעוד שזכויות מסוימות המוקנות לחשודים בחקירה נקבעו בחקיקה ובהנחיות הפרקליטות והמשטרה, הרי שהחוק וההנחיות אינם מבהירים מהם אמצעי וטכניקות החקירה המותרים. סעיף 12 לפקודת הראיות קובע כי הודאה תהיה קבילה אם בית המשפט ראה כי היתה "חופשית ומרצון",¹⁰⁰ ואילו סעיף 56א לפקודת הראיות מעגן את הלכת **יששכרוב**¹⁰¹ וקובע כי בית המשפט רשאי שלא לקבל ראיה (לאו דווקא הודאה) שהושגה שלא כדין, אם שוכנע שקבלתה במשפט תפגע באופן מהותי בזכות להליך הוגן.¹⁰² אולם, השאלה אלו אמצעי חקירה מהווים פגיעה בזכות להליך הוגן לא הוכרעה בחוק. תחת זאת, כללים מסוימים בנושא זה הותוו בפסיקה, תוך יישום המבחנים לפסילת ראיות.¹⁰³ כך, למשל, בפסיקה שקדמה להלכת **יששכרוב** נמנו חמישה גורמים המביאים לפסילת ראיה משום שאינה "חופשית ומרצון", ומכאן שניתן ללמוד על אי-חוקיותם: אלימות ואיום באלימות, נקיטה בשיטת תחקור בלתי הוגנת, יצירת לחצים נפשיים בלתי הוגנים, שימוש בתחבולה בלתי הוגנת ונקיטה באמצעי פיתוי והשאה בלתי הוגנים.¹⁰⁴ כך, בית המשפט אסר להפעיל אלימות קשה והשפלות¹⁰⁵ וכן אסר לאיים בהפעלת אלימות או במעצר של בני משפחה מבלי מבלי שיש בכך צורך חקירתי.¹⁰⁶

אשר לתרגילי חקירה, הפסיקה הכירה באפשרות ובצורך להשתמש בתחבולות שונות,¹⁰⁷ אולם הודגש שהרצון להביא לחשיפת האמת ולמיצוי הדין עם מבצעי העבירות, אין משמעותו כי "כל האמצעים כשרים".¹⁰⁸ נקבע שככלל, תחבולה נפסדת היא תחבולה השומטת את הקרקע תחת יכולתו של הנחקר לעשות שימוש בזכות השתיקה ובזכותו להימנע מהפללה עצמית, ולמעשה שוללת, על רקע המצג הכוזב שבבסיסה, את יכולת הבחירה של הנחקר אם למסור הודאתו.¹⁰⁹ כך, למשל, כשמדובר במסירת מידע כוזב לחשוד בדבר ראיות מפלילות שנמצאו לחובתו, נקבע בפרשת **פילצה**¹¹⁰ כי שקר בעל פה איננו מהווה תחבולה פסולה, וזאת להבדיל מבידוי פיזי של ראייה (דוגמת דוח מעבדה מזויף הקובע כי יש ממצאים פורנזיים הקושרים את החשוד לזירה), שהוא אסור. במסגרת מדיניות זו, אושרו על ידי בית המשפט תרגילי חקירה כגון מצג שווא בדבר טביעת אצבע המוכיחה הימצאות בזירת פשע,¹¹¹ הטעיות אודות איכוני טלפון סלולרי הממקמים את החשוד בזירה¹¹² או מציאת דגימות ד.נ.א בכלי החשוד;¹¹³ הטעיה בעניין קיומה של שיחה מוקלטת שבה הודו החשודים בביצוע העבירה¹¹⁴ והתכתבות עם חשוד תוך שימוש בשמו של חשוד אחר.¹¹⁵

¹⁰⁰ פקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א-1971, בס"ח 12.

¹⁰¹ **פרשת יששכרוב**, לעיל ה"ש 25.

¹⁰² פקודת הראיות, לעיל ה"ש 100, בס"ח 56א.

¹⁰³ לכך ניתן להוסיף את הפסיקה שפיתחה את דוקטרינת ההגנה מן הצדק, הקבועה בסעיף 149(10) לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982. פסיקה זו מאפשרת לבטל כתב אישום שהגשתו, או ניהול ההליך הפלילי נגד הנאשם, עומדים בסתירה מהותית לעקרונות של צדק והגינות משפטית, וזאת גם במקרים מסוימים של תרגילי חקירה לא הוגנים. ראו, למשל, את חוות דעתו של השופט מלצר בע"פ 2868/13, לעיל ה"ש 14.

¹⁰⁴ ראו למשל ע"פ 9808/06 **סנקר נ' מדינת ישראל** (פורסם במאגר ממוחשב, 29.7.2010).

¹⁰⁵ ע"פ 124/87, לעיל ה"ש 28.

¹⁰⁶ ע"פ 5956-08 **אל-עוקא נ' מדינת ישראל** (פורסם במאגר ממוחשב, 23.11.11).

¹⁰⁷ ע"פ 216/74 **כהן נ' מדינת ישראל**, פ"ד כט(1) 340, 352 (1975); ע"פ 2939/09 **נחום פילצה נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 15.10.2009).

¹⁰⁸ ע"פ 1301/06, לעיל ה"ש 25.

¹⁰⁹ ע"פ 7939/10, לעיל ה"ש 24, בפסקה 56 לפסק דינו של השופט דנציגר.

¹¹⁰ ע"פ 2939/09, לעיל ה"ש 107.

¹¹¹ ע"פ 10477/09 **מובארק נ' מדינת ישראל** (פורסם במאגר ממוחשב, 10.4.13).

¹¹² שם.

¹¹³ ע"פ 7939/10, לעיל ה"ש 24.

¹¹⁴ ע"פ 2208-04 **מדינת ישראל נ' זהראן** (פורסם במאגר ממוחשב, 12.12.05).

¹¹⁵ ע"פ 2831/95 **הרב עידו אלבה נ' מדינת ישראל** פ"ד נ(5) 221 (1996).

אשר לפיתוי והשאה, נקבע בפסיקה שלא די בהבטחות ערטילאיות כדי לקבוע שהאמצעי היה פסול, אלא יש צורך בהבטחת טובת הנאה ממשית ומוחשית לנחקר, כנגד וויתור על זכותו לחיסיון מפני הפללה עצמית.¹¹⁶ הבטחה של טובת הנאה מוחשית בתמורה להפללה עצמית עולה כדי פיתוי והשאה אסורים,¹¹⁷ שכן החשש הוא כי עוצמת הפיתוי הגלומה בטובת ההנאה משבשת את יכולתו של הנחקר לבחור בין מסירת ההודאה לבין הימנעות ממסירתה. עם זאת, יש צורך כי תידרש מהחשוד תמורה ברורה לטובת ההנאה.¹¹⁸

1. חקירת חשודים קטינים וחשודים עם מוגבלות שכלית או נפשית

בנוסף, כללים מסוימים הנוגעים למותר ולאסור בחקירה קיימים בחוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול)¹¹⁹ ובחוק הליכי חקירה והעדה (התאמה לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית).¹²⁰ עם זאת, מדובר בחוקים החלים על קבוצות ספציפיות ומצומצמות של חשודים. זאת ועוד, הן חוק הנוער והן חוק הליכי חקירה והעדה אינם קובעים כללים מהותיים בכל הנוגע לשימוש בתחבולות ושיטות חקירה שונות או לנוכחות סגור בחקירה (להבדיל מנוכחות מלווה). אף אין בנמצא פרוטוקול מובנה המשמש את חוקרי המשטרה לחקירת קטינים¹²¹ וחוק הנוער בנוסחו הנוכחי אינו מחייב כי חשודים קטינים ייחקרו על ידי חוקרי נוער שעברו הכשרה מיוחדת. במהלך השנים, שלוש ועדות שונות המליצו לקבוע חובת חקירה בידי חוקר נוער¹²² ובשנת 2016 אף פירסם משרד המשפטים תזכיר חוק שענין המלצה זו, בכפוף לחריגים.¹²³ ככל הנראה, המשך קידום הליכי החקירה צפוי להעשות בד בבד עם קידום הצעת חוק חקירת חשודים.

אשר לחוק הליכי חקירה והעדה, הרי שהוא קובע את חובתם של חוקרי משטרה להפנות לחוקר מיוחד נחקרים עם מוגבלות שכלית בלבד, להבדיל ממוגבלות נפשית. במהלך הדיונים לקראת חקיקת חוק הליכי חקירה והעדה, וגם לאחר חקיקתו, עלו בקשות לאפשר גם חקירות של אנשים עם מוגבלות נפשית בידי חוקרים מיוחדים. הדבר לא יושם מטעמים מעשיים, ובראש ובראשונה הצורך במציאת גוף היכול לפתח תורת ידע מתאימה לחקירות מסוג זה. הנושא נתקל בקשיים בין היתר בשל המגוון הגדול של סוגי המוגבלות הנפשית, ההופך פיתוח תורת ידע כזו למורכב בהרבה מחקירת אנשים עם מוגבלות שכלית. עם זאת, בשירות לחקירות מיוחדות שבמשרד הרווחה מתקיימת חשיבה מחודשת בנושא זה, ועם סיום המלחמה וחזרה לשגרת עבודה רגילה, צפוי השירות לגבש את עמדתו מחדש.

הוועדה הבינמשרדית לטיפול בהתמודדות כוחות האכיפה והביטחון עם אנשים עם מוגבלות, שהגישה את מסקנותיה בשנת 2021,¹²⁴ מיקדה את המלצותיה בשלושה מישורים עיקריים. ראשית, פיתוח הכשרות ייעודיות לגורמי אכיפת החוק, במטרה להוביל לשינוי עומק בעמדות ובתפיסות כלפי אנשים עם מוגבלות. ההכשרות

¹¹⁶ ראו, למשל, ע"פ 398/89 מנצור נ' מדינת ישראל (נבו) 19.01.1994.

¹¹⁷ ראו, למשל, ע"פ 1292/06 תורק נ' מדינת ישראל (נבו) 20.07.2009.

¹¹⁸ ע"פ 9808/06 לעיל ה"ש 104.

¹¹⁹ תשל"א-1971.

¹²⁰ תשס"ו-2005.

¹²¹ נטע פת "אם לא תאכל יבוא שוטר", הסניגור 231, 4, 10 (2016).

¹²² דוח ועדת גולדברג, לעיל ה"ש 47; הוועדה לבחינת עקרונות יסוד בתחום הילד והמשפט ויישומם בחקיקה, בראשות השופטת (בדימוס) סביונה רוטלוי דוח הוועדה (2003); המלצות הוועדה המייעצת לחוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) בעניין חקירת קטינים (11 בינואר 2016).

¹²³ תזכיר חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) (תיקון) (חקירת קטינים) התשע"ו-2016. תזכיר החוק, פרי המלצות הוועדה המייעצת לחוק הנוער, שם, הציע לקבוע כי לא ייחקר קטין אלא בידי חוקר נוער, אולם הוראה זו לא תחול על שאלות הנשאלות בשעת מעשה העבירה או תיכף לאחריה, או משהתעורר חשש סביר שנעברה עבירה כזאת. עוד הוצע לקבוע כי חריג לחובה זו יכול להינתן על ידי קצין מוסמך, בהחלטה מנומקת בכתב, וזאת אם שוכנע כי המתנה לחוקר נוער עלולה לסכל את החקירה, לשבש מעצרים של חשודים נוספים בעניין, למנוע גילוי ראיה או תפיסת חפץ חשוד בקשר לאותה עבירה או לסכל מניעת עבירות נוספות. במקרה זה חקירת הקטין שלא בידי חוקר נוער תוגבל לגביית פרטים ראשוניים לביצוע העבירה, ומוצע להבהיר כי המשך החקירה תהיה בידי חוקר נוער.

¹²⁴ המלצות הוועדה הבינמשרדית לטיפול בהתמודדות כוחות האכיפה והביטחון עם אנשים עם מוגבלות (דוח מסכם פברואר 2021). הוועדה פעלה באמצעות שלוש ועדות משנה שונות שכל אחת מהן גיבשה המלצות מפורטות.

יתמקדו במתן כלים וידע מעשי שיאפשר לגורמי השטח לזהות שעומד מולם אדם עם מוגבלות, יעניקו לגורמי האכיפה כלים לתקשורת מותאמת לפי סוג המוגבלות ויסייעו במניעת הסלמה של הסיטואציה ובשמירה על כבודם, שלמות גופם וזכותם לשוויון של אנשים עם מוגבלויות. שנית, המליצה הוועדה להקים "צוותי התערבות במשבר"¹²⁵ – צוותים רב-מקצועיים אשר יתערבו בקריאה או בתלונה הנוגעת לאנשים עם מוגבלות ויציעו סיוע מיידי נקודתי להם ולבני משפחותיהם, לרבות הערכת מצבם הנפשי, תיווך בינם לבין גורמי האכיפה במידת הצורך וסיוע בפנייה לפתרונות טיפוליים. צוותי ההתערבות במשבר יפעלו מתוך מדיניות השואפת למזער את המעורבות של גורמי אכיפת החוק למינימום ההכרחי ויכללו שוטרים ייעודיים וגורמי מקצוע שונים, שיסייעו וייעצו למקבל הפנייה ובמידת הצורך יגיעו לאירוע. לבסוף, המליצה הוועדה להוסיף ולבחון את הממשקים בהליך הפלילי, תוך התמקדות בטענת ייצוג היתר של אנשים עם מוגבלות בהליך זה, וכן למנות צוות יישום בינמשרדי בכדי לגבש בהקדם הנחיות ליישום המלצות הוועדה. בעניין זה עברה בקריאה ראשונה בתאריך 1.1.24 הצעת חוק צוותי התערבות במשבר נפשי, התשפ"ג–2023, של ח"כ מיכל וולדיגר.

המשטרה החלה בהכשרות והתהליך מצוי בעיצומו, כאשר נכון למועד כתיבת הדוח עברו כ-230 חוקרי משטרה הכשרה בנושא זה, מהם כ-130 עברו השתלמות עומק בת שבוע ואילו היתר עברו השתלמות חד-יומית, הכוללת חזרה על הנהלים, החוק והפסיקה, לצד עדכונים רלוונטיים. הנושא אף משולב בהכשרות נוספות כגון הכשרת מחלקי משפחה, ימי מניפ"ה, ימי "רענון" לחוקרים וימי הכשרות לחוקרי זירה. בנוסף, הופצה לכלל הארגון ערכת לימוד דיגיטלית בנושא אנשים עם מוגבלות שכלית ונפשית, המיועדת להדרכת שוטרים המכהנים בשטח.¹²⁶ במחלקת יעוץ וחקיקה התנהלו ישיבות מעקב קבועות בנושא, ואולם מהמידע שנמסר על ידי משרדי הבריאות והרווחה לצוות המעקב, הצוותים טרם הוקמו וההמלצה דורשת יישום. לכשתיושם המלצה זו, יהיה בכך כדי להשפיע גם על ייצוג היתר של אנשים עם מוגבלויות בהליכים הפליליים, שכן מטרת ההתערבות המוקדמת היא למנוע הסלמה ולעצור את האירוע בעודו באיבו וכן למנוע הפיכת אירוע המתרחש בשל משבר נפשי לאירוע פלילי. דוח מבקר המדינה משנת 2019 בנושא הבטחת זכויות של אנשים עם מוגבלות בהליכים משפטיים¹²⁷ קבע כי המשטרה טרם ערכה את התאמות הנגישות הדרושות לאנשים עם מוגבלויות. כך, המשטרה לא פירטה בפקודותיה באילו דרכים על שוטר לפעול כדי להתאים את השירות שהוא נותן לאנשים עם מוגבלות, לרבות אילו אמצעי עזר ושירותים המשטרה נדרשת לספק לאנשים עם מוגבלות, כיצד יתבצע סיוע של שוטרים במילוי טפסים ואיך יימסר מידע בתחנה. המשטרה לא סיימה להכשיר את החוקרים לחקירת אנשים עם מוגבלות ונמצאו ליקויים בהתאמת פעולות החקירה המשטרית בנוגע לזיהויים של אנשים עם מוגבלויות, להפנייתם לחוקר מיוחד בשירות לחקירות מיוחדות שבמשרד הרווחה, לאזהרת חשוד, לפעולות חיפוש, לשימוש באמצעי עזר ולהתאמת מידע המיועד לנפגעי עבירה. נמצאו מקרים שהמשטרה לא זיהתה בהם כי חשודים (וכן נפגעי עבירה) הם אנשים עם מוגבלות, ובהיעדר זיהוי חקירתם לא הותאמה כנדרש בדין. עוד נקבע בדוח המבקר, כי המשטרה מעבירה לפרקליטות תיקי חקירה ללא סימונם כתיקים בהם מעורב אדם עם מוגבלות, ואינה מעבירה מידע זה לפרקליטות במערכות הממוחשבות. בהיעדר הסדרה של העברת מידע, קיים חשש שתיקים שמעורבים בהם אנשים עם מוגבלות לא יזוהו ככאלו. גם הפרקליטות לא הסדירה, באמצעות המערכת הממוחשבת או בהנחיותיה, חובת סימון של תיקים שמעורבים בהם אנשים עם מוגבלות.

¹²⁵ בהתאם להמלצות ועדת המשנה לסקירת הנהוג בעולם, בחינת חקיקה קיימת וגיוש חקיקה נוספת. **ועדה בינמשרדית לטיפול בהתמודדות כוחות האכיפה והביטחון מול אנשים עם מוגבלויות, דו"ח ועדת משנה 3 – סקירת הנהוג בעולם, בחינת חקיקה קיימת וגיוש חקיקה נוספת** (כ"ד בתשרי התשפ"א, 12 באוקטובר 2020).

¹²⁶ תשובתה של ק' פיקוח והדרכה אה"ד רפ"ק קארין ספיר, עו"ד, לוועדת דנציגר מיום 24.11.2022; תשובתה של ראש תחום חקירת אנשים עם מוגבלות רפ"ק מיטל גרף, עו"ד, לוועדת דנציגר מיום 20.2.2022.

¹²⁷ מבקר המדינה דוח ביקורת שנתי 2019: **הבטחת זכויות של אנשים עם מוגבלות בהליכים משפטיים** (התשע"ט–2019).

יצוין, שבישיבת הוועדה מיום 3.3.2022¹²⁸ המשטרה מסרה כי היא פועלת לתיקון הליקויים מאז פרסום הדוח, וזאת באמצעות גיבוש נוהל מעודכן לחקירת אנשים עם מוגבלות, עריכת הכשרות לרבות הכשרת גורמים שישמשו כמוקד ידע בנושא אנשים עם מוגבלות בתחנות השונות במשטרה, ועריכת השתלמויות ו"ימי רענון" לחוקרי משטרה. הנוהל המשטרתי¹²⁹ אינו מנחה את חוקרי המשטרה לברר עם חשודים את מצבם הנפשי, הקוגניטיבי או הרפואי בטרם מתחילה החקירה ואינו קובע אלו שאלות יש לשאול את החשוד בכדי לערוך בירור זה. עם זאת, הנוהל מפרט כללים הנוגעים לזיהוי של נחקר כאדם עם מוגבלות; להפניית נחקרים עם מוגבלות שכלית לחוקר מיוחד; לזכותו של נחקר הטוען כי יש לו מוגבלות שכלית, שעה שהחוקר לא סבר כך, לערוך לבית משפט השלום על החלטת החוקר; לעריכת חקירה דחופה של אדם עם מוגבלות שכלית; ליידוע אפוטרופוסו של נחקר עם מוגבלות שכלית על דבר חקירתו, לזכותו של אדם עם מוגבלות נפשית לנוכחות מלווה בחקירה, ולתיעוד חקירה של אדם עם מוגבלות נפשית, תוך קביעת עדיפות לתיעוד חזותי. הנוהל אף קובע כי במקרה של נחקר שיש לו מוגבלות אחרת, שאיננה שכלית או נפשית, יש לעשות שימוש בהתאמת נגישות מתאימה, ככל שניתן לעשות זאת במאמץ סביר והנחקר אינו מתנגד לכך. הנוהל מוסיף וקובע כללים מיוחדים לחקירת אנשים עם מוגבלות ראייה, מוגבלות שמיעה, מוגבלות בניידות, מוגבלות בתקשורת ונחקרים שבשל מוגבלותם אינם יודעים קרוא וכתוב. עוד קובע הנוהל חובה לסמן חקירות של אנשים עם מוגבלויות ב"מערכת הפלא" וכן חובה החלה על הקצין הממונה על החקירות בכל יחידה לתת הנחיות מפורטות בתיקי חקירת אנשים עם מוגבלויות ולעקוב אחר התקדמותם.

פתרון אפשרי נוסף שנבחן לאורך השנים הוא הסתייעות של המשטרה ב"מנגישי צדק" – מקצוע חדש אשר פותח על ידי ארגון "בזכות: המרכז לזכויות אדם של אנשים עם מוגבלויות". מטרתם של מנגישי צדק היא להתאים את ההליכים המשפטיים והמשטרתיים לאנשים עם מוגבלות, כדי שיוכלו להשתתף בהם באופן מלא ולממש את זכותם להליך הוגן. מנגישי הצדק מתווכים בין האדם עם המוגבלות לבין המערכת המשפטית, מסייעים לו להבין את ההליך שבו הוא מעורב ולהיות מובן על ידי שאר המשתתפים ובכך עוזרים למקסם את יכולתו למסור את גרסתו – זאת מבלי לכוון אותו או להשפיע על התוכן הנמסר. לרשותו של מנגיש הצדק עומדים מגוון כלים, ובהם פישוט לשוני, שימוש בתקשורת תומכת וחלופית והתאמת הסביבה הכוללת, למשל מזעור גירויים או ויתור על סממנים שעלולים לגרום לאדם ללחץ כמו מדים או אזיקים. עוד יכולים מנגישי הצדק להביע דעתם בעניין יכולתו של האדם עם המוגבלות להישלח למעצר או למאסר, הקשיים שבהם ייתקל שם וההתאמות שלהן יזדקק.¹³⁰

עד כה, הוכשרו בישראל 27 מנגישי צדק, וזאת באמצעות קורס אקדמי שהתקיים באוניברסיטת תל אביב ונערך על ידי החוג לריפוי בעיסוק בשיתוף עם "בזכות". אותם אנשים עוסקים הלכה למעשה בהנגשת צדק ונקראים לעיתים לסייע לחוקרי משטרה, עורכי דין ושופטים, הפונים לארגון "בזכות". עם זאת, השירות אינו ממומן כיום על ידי המדינה והמקצוע אינו מוסדר בחקיקה. לפיכך, הסיוע ניתן בהתנדבות על ידי עובדי הארגון וקבוצת המתנדבים הקטנה שעברה את הליך ההכשרה, אשר יכולים מטבע הדברים לתת מענה רק בחלק קטן מהמקרים שבהם הסיוע נדרש.¹³¹ הצעת חוק הליכי חקירה והעדה (התאמה לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית) (תיקון – מנגיש צדק),¹³² הצעת חוק פרטית שהוגשה בשנת 2022, מציעה לעגן את תפקידם של מנגישי הצדק במשטרה ובבתי המשפט ולקבוע את חובת המדינה לממן התאמה זו, אולם ההצעה טרם הבשילה לכדי חקיקה. יצוין, כי

¹²⁸ פרוטוקול הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקון מיום 3.3.2022, ל' אדר א' התשפ"ב.

¹²⁹ נוהל אח"מ 300.13.267 "חקירת אנשים עם מוגבלויות" (1.2.2014).

¹³⁰ המלצות הוועדה הבינמשרדית לטיפול בהתמודדות כוחות האכיפה והבטחון עם אנשים עם מוגבלויות, לעיל ה"ש 124, בעמ' 37.

¹³¹ הצעת חוק הליכי חקירה והעדה (התאמה לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית) (תיקון – מנגיש צדק), התשפ"ב-2022.

¹³² שם.

הוועדה הבינמשרדית לטיפול בהתמודדות כוחות האכיפה והבטחון עם אנשים עם מוגבלויות¹³³ המליצה לבחון את מיסוד המקצוע ומתן תשלום למנגישי הצדק, את אפשרות ההסתייעות במנגישי צדק גם באירועים בשטח בזמן אמת, ואת פרסום שמות מנגישי הצדק שבאזור ודרכי ההתקשרות איתם בתחנות המשטרה.

ד. נוכחות סנגור בחקירה

בישראל אין לחשודים זכות לנוכחות של סנגור בחקירה. זאת, לעומת הזכות המוקנית לחשודים לנוכחות סנגור במסדר זיהוי¹³⁴ ובמסדר זיהוי תמונות¹³⁵ וכן לעומת הזכות להיוועץ בסנגור לפני החקירה, אשר זכתה להכרה רחבה בפסיקה¹³⁶ ואשר הפרתה אף עשויה להוביל לפסילת ההודאה.¹³⁷ כאמור לעיל, ועדת גולדברג המליצה לשנות מצב זה ולפתוח את דלתותיהם של חדרי החקירה לעורכי דין כבר מן השלב הראשון של החקירה, לאחר שהובא החשוד לתחנת משטרה, וזאת כשהחקירה אינה מתועדת בווידיאו. הוועדה סברה כי יהיה בכך כדי להרתיע חוקרים מפני מעשים אסורים, להבטיח את אמון הציבור בחקירה ולחזק את יכולתו של בית המשפט לקבוע ממצאים מבוססים.¹³⁸ הצעות חוק פרטיות שביקשו ליישם המלצה זו¹³⁹ הונחו על שולחן הכנסת ולא קודמו. הסוגיה נדונה במסגרת ועדת נאור אשר החליטה בסופם של דיונים שלא לאמץ את ההמלצה. זאת, נוכח עמדתם של רוב חברי הוועדה אשר סברו שאין מקום, לעת הזו, להמליץ על קביעת נוכחות עורך דין בחקירה בחוק, בין היתר משום שתיעוד חזותי ותמלול של חקירות הם ערובה סבירה לחקירה נאותה.

בנוסף, במסגרת הצעת חוק חקירת חשודים הוצע לקבוע במפורש כי לכל חשוד, ולא רק לחשודים שהנם עצורים, יש זכות להיוועץ בסנגור וכאמור לעיל, אף להרחיב את זכות הייצוג על ידי סנגור ציבורי בשלב החקירה. הגם שהליכי החקירה לא התקדמו בינתיים, הנוהל המשטרתי בנושא זה קובע כי יש ליידע גם חשוד שאינו עצור בדבר זכותו להיוועץ בעורך דין.¹⁴⁰

¹³³ לעיל ה"ש 12, בעמ' 37.

¹³⁴ ע"פ 648/77 קריב נ' מדינת ישראל, פ"ד לב(2) 729 (1978).

¹³⁵ ע"פ 416/71 עוז נ' מדינת ישראל, פ"ד כו(1) 775 (1972). ראו גם את דוח הביניים הראשון של הוועדה בנושא זיהוי שגוי על ידי עד ראיה: הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקון, דוח ביניים בנושא עדויות ראיה שגויות וזיהוי מוטעה (2 ספטמבר 2019).

¹³⁶ ראו, למשל, בג"ץ 3412/91 סופיאן נ' מפקד כוחות צה"ל באזור חבל עזה, פ"ד מז(2) 843 (1993); ע"פ 9956/05, לעיל ה"ש 25, בו הורחבה, כאמור, זכות ההיוועצות לחשודים שאינם עצורים.

¹³⁷ פרשת יששכרוב, לעיל ה"ש 25; ע"פ 9956/05, שם.

¹³⁸ דו"ח ועדת גולדברג, לעיל ה"ש 47, בעמ' 27.

¹³⁹ ראו, למשל, הצעת חוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים) (תיקון - נוכחות עורך-דין בחקירת חשוד), התשס"ו-2006; הצעת חוק לתיקון פקודת הראיות (נוכחות סניגור הנאשם בעת הודיה ושחזור), התשע"א-2010.

¹⁴⁰ משטרת ישראל, נוהל אח"מ מס' 03.300.268, לעיל ה"ש 72. עוד יצוין, כי על אף השיפור הניכר שחל בעניין זה לאורך השנים, הרי שלפי דוח הפעילות השנתי של הסנגוריה הציבורית לשנת 2020, למעלה מ-30% מהעצורים המיוצגים על ידי הסניגוריה אינם זוכים בפועל לממש את זכותם החוקית ליעוץ משפטי לפני חקירה. כמו כן, קיימים פערים בין המחוזות השונים, ובין תחנות ויחידות המשטרה בתוך כל מחוז, כאשר תחנות המשטרה באזור הצפון מעבירות את בקשות העצורים לייצוג על ידי הסניגוריה ב-50% מהמקרים בלבד. ראו הסניגוריה הציבורית דוח פעילות 2020: מגנים על האדם, השוויון והצדק 20 – 22 (ספטמבר 2021).

ה. תיעוד חקירות

חוק חקירת חשודים קובע חובה לתעד כל חקירה של חשוד, אם בתיעוד חזותי, אם בתיעוד קולי ואם בכתב.¹⁴¹ חובה זו קמה מרגע תחילת חקירתו של החשוד בתחנת המשטרה,¹⁴² להבדיל מרגע מעצרו. החובה לתעד חקירות בתיעוד חזותי קיימת רק בעבירות חמורות שהעונש המירבי שנקבע להן הוא עשר שנות מאסר ומעלה, וזאת למעט במקרים חריגים. כך, למשל, נקבע שיש לתעד חקירה בתיעוד חזותי או קולי במקרים שבהם לא ניתן לתעד בכתב בשפה שבה היא מתנהלת, ובמקרים שבהם היה לשוטר יסוד להניח שהחשוד אינו יודע קרוא וכתוב או שהוא אדם עם מוגבלות, המקשה עליו לאשר את נכונות תיעוד החקירה בכתב.¹⁴³ לכך מתווספות הוראות חוק הליכי חקירה והעדה (התאמה לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית),¹⁴⁴ הקובעות כי יש לתעד בתיעוד חזותי חקירה של כל חשוד עם מוגבלות שכלית¹⁴⁵ וכן של חשוד עם מוגבלות נפשית שדבר מוגבלותו הובא לידיעת החוקר ושנחקר בחשד לאחת העבירות המנויות בתוספת לחוק.¹⁴⁶ כמו כן, החוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים) קובע חובה לתעד בתיעוד חזותי חקירה הנערכת על ידי חוקר ילדים, ובכלל זה חקירה של ילד בן פחות מארבע עשרה שהנו חשוד בעבירה.¹⁴⁷

חובת התיעוד החזותי בחוק חקירת חשודים אינה חלה על חקירת חשוד בעבירת ביטחון, ובלבד שיתאפשר לגורם המפקח על החקירה לערוך פיקוח ובקרה על החקירות המתנהלות, בכל עת, בלא התראה מראש ובלא ידיעת החוקרים, ויתנהל רישום על קיום הבדיקה.¹⁴⁸ בנוסף, גם בעבירות החייבות בתיעוד חזותי מסמך החוק את הקצין הממונה להורות על תיעוד קולי או תיעוד בכתב של החקירה במקום תיעוד חזותי "אם בשל תקלה טכנית או בשל צורך ענייני, לא ניתן לתעד את חקירת החשוד בתיעוד חזותי".¹⁴⁹ בעבירות אחרות, אין חובה לתעד את החקירה בתיעוד חזותי וניתן להסתפק בתיעוד קולי או בתיעוד בכתב.¹⁵⁰

החוק מוסיף וקובע שתיעוד חזותי או תיעוד קולי של חקירת חשוד ייעשה בכל מהלכה של החקירה מראשיתה ועד סופה ויכלול את חילופי הדברים שנעשו בין חוקר לחשוד או בנוכחותו של החשוד, לרבות תגובות או תנועות גוף. תיעוד בכתב של חקירת חשוד יכלול את עיקר חילופי הדברים וכן התגובות או תנועות הגוף שהן תחליף לחילופי דברים, שנעשו בין חוקר לחשוד או בנוכחותו של חשוד, באופן שישקף נכונה את המתרחש בחקירה, מראשיתה ועד סופה.¹⁵¹ עוד מחייב החוק לתעד בתיעוד חזותי שחזור של העבירה על ידי החשוד, אך מאפשר לתעד חקירה של החשוד מחוץ לתחנת המשטרה גם בתיעוד קולי או בכתב.¹⁵²

¹⁴¹ חוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים), התשס"ב-2002, בס"ח 4, 7.

¹⁴² שם, בס"ח 7.

¹⁴³ שם, בס"ח 8.

¹⁴⁴ לעיל ה"ש 120.

¹⁴⁵ אלא כאשר אין אפשרות סבירה לעשות זאת בנסיבות העניין, או אם סירב הנחקר להשיב לשאלות החוקר המיוחד בשל השימוש בתיעוד החזותי וסירובו תועד בתיעוד החזותי. שם, בס"ח 10(א).

¹⁴⁶ שם, בס"ח 17(א), נקבע כי ההוראות החלות לעניין זה על חשודים עם מוגבלות שכלית יחולו גם על חשודים אלו, בשינויים המחייבים. כאשר מדובר בחשוד עם מוגבלות שכלית, להבדיל ממוגבלות נפשית, חלה חובת התיעוד החזותי גם על עבירות שאינן מנויות בתוספת. שם, בס"ח 2(א), 2(ב)(1).

¹⁴⁷ חוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), תשט"ו-1955, בס"ח 5א.

¹⁴⁸ חוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים), לעיל ה"ש 141, בסעיף 17(א).

¹⁴⁹ שם, בסעיף 7(2). הוראה כאמור תינתן בכתב ותכלול את הנימוקים לה. עוד נקבע, כי חדלו הנסיבות המונעות את התיעוד החזותי להתקיים, יתועד המשך החקירה בתיעוד חזותי. שם.

¹⁵⁰ שם, בסעיף 7(3).

¹⁵¹ שם, בס"ח 4.

¹⁵² שם, בס"ח 9.

תקנות סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים) (תמלול),¹⁵³ קובעות כי כאשר חקירה תועדה בתיעוד חזותי או קולי, חובה על החוקר לתעד בפירוט בכתב את מהלך החקירה, וזאת בנוסף לתיעוד החזותי/קולי. עוד קובעות התקנות כי התיעוד החזותי או הקולי של חקירת חשוד והתיעוד בכתב כאמור יועברו לתביעה בלא תמליל.¹⁵⁴ עם זאת, על היחידה החוקרת לתמלל חקירות חשודים שיש לתובע כוונה להגיש נגדם כתב אישום וכן חקירות של חשודים אחרים שלחקירתם תרומה משמעותית לבירור האמת.¹⁵⁵ בנוסף, במקרים מיוחדים ייערך תמליל אף בטרם התקבלה החלטה על הגשת כתב אישום.¹⁵⁶ התקנות כוללות הוראה לגבי תמלול חקירות מיוחדות ועריכת תמליל במקרים מיוחדים.¹⁵⁷

על פי הפסיקה, יש בתיעוד החזותי כדי להפחית לפחות חלק מהחששות בדבר מהימנות הודאות,¹⁵⁸ אם כי חשוב לשים לב גם לאפשרות שגורמים שונים העלולים להביא את החשוד למסור הודאת שווא לא בהכרח יקבלו ביטוי בתיעוד החזותי.¹⁵⁹ לכך יש להוסיף, שחובת התיעוד החזותי אינה חלה ברוב העבירות, אלא בעבירות חמורות בלבד.

בשנת 2012 המליצה ועדת נאור להרחיב בעתיד את תיעודן החזותי של החקירות ככל שהדבר יתאפשר מבחינה תקציבית.¹⁶⁰ החלטת הוועדה, בדעת רוב, שלא להמליץ לקבוע בחוק את זכותו של החשוד לנוכחות סגור בחקירה, התבססה בין היתר על הטענה כי תיעוד חזותי ותמלול של חקירות הם ערובה סבירה לחקירה נאותה. גם ועדת גולדברג, שהמליצה בזמנו על נוכחות סגור בחקירה, סברה שהדבר דרוש באותם מקרים שבהם החקירה אינה מוסרטת בוידאו.¹⁶¹ עם זאת, הצעת החוק משנת 2018, שהציעה לתקן את חוק חקירת חשודים,¹⁶² לא הרחיבה את חובת התיעוד והצעת הסנגוריה הציבורית, כי חובה זו תוחל בכל עבירה שהעונש המירבי בצידה הוא 5 שנות מאסר,¹⁶³ לא התקבלה. כך גם המלצת הסנגוריה להרחיב את חובת התיעוד כך שתחול לא רק על חשודים אלא גם על עדים במקרים מסוימים.¹⁶⁴

להשלמת התמונה יצוין, שבהצעת החוק לתיקון פקודת הראיות משנת 2016,¹⁶⁵ הוצע לקבוע כי לא ניתן יהיה להרשיע נאשם על סמך הודאתו מבלי שתתלווה לה ראייה חיצונית מסבכת, אם תיעוד ההודאה היה לקוי במידה המשפיעה על יכולתו של בית המשפט להתרשם מההודאה ולהעריכה. סעיף זה עשוי להפחית את הסיכון להרשעה על סמך הודאת שווא שלא תועדה כראוי, אך אינו מחייב דווקא תיעוד חזותי של החקירה ואינו מרחיב את החובה לערוך תיעוד כזה.

הוועדה הקדישה מספר ישיבות לנושא אפשרות הרחבת חובת התיעוד החזותי-קולי הקבועה בחוק חקירת חשודים.¹⁶⁶ החשש המרכזי שהובע בנושא זה, בעיקר על ידי הפרקליטות והמשטרה, נגע לצורך לתמלל את כל חקירות המשטרה המתועדות, תהליך שלוקח זמן ודורש משאבים רבים. כיום, תובעים מונחים שלא להגיש כתב אישום מבלי שהספיקו לצפות בתיעוד החזותי במלואו או לקבל לידיהם ולקרוא את תמליל החקירה המלא. הרחבת חובת התיעוד החזותי-קולי עלולה להוביל להתמשכות הטיפול בתיקים ואף תדרוש תקציב

¹⁵³ התשע"ח-2018.

¹⁵⁴ שם, בתקנה 2(ב).

¹⁵⁵ שם, בתקנה 2(ג)-(ד).

¹⁵⁶ שם, בתקנה 2(ה).

¹⁵⁷ שם, בתקנה 3 – 4.

¹⁵⁸ ראו התייחסותו של השופט לוי בפרשת מילשטיין, לעיל ה"ש 39, בפסקה 19, וכן בפסקה 25 לפסק דינו.

¹⁵⁹ שם, בפסקה 32 לפסק דינה של השופטת ארבל.

¹⁶⁰ מכתבה של נשיאת בית המשפט העליון מרים נאור לשר המשפטים פרופ' יעקב נאמן מיום 15.4.12, בעמ' 6.

¹⁶¹ דו"ח ועדת גולדברג, לעיל ה"ש 47, בעמ' 27.

¹⁶² הצעת חוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים) (תיקון מס' 9), לעיל ה"ש 83.

¹⁶³ עמדת הסנגוריה הציבורית בנוגע לתזכיר חוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים) (תיקון מס' 9), התשע"ב-2012, בעמ' 2-3.

¹⁶⁴ שם, בעמ' 33.

¹⁶⁵ לעיל ה"ש 52, בס"ח ה(2)(ד).

¹⁶⁶ פרוטוקול הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקון מיום 13.10.21, ז' חשוון התשפ"ב; פרוטוקול הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקון מיום 13.1.22, יא' שבט התשפ"ב; פרוטוקול הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקון מיום 3.3.2022, לעיל ה"ש 128.

משמעותי נוסף. לאור זאת, ביקשה הוועדה לבדוק האם קיימים אמצעים טכנולוגיים חדשים העשויים להוזיל ולייעל את הליך התייעוד והתמלול של חקירות משטרה.

אחד האמצעים האפשריים לשם כך הוא מערכת זיהוי דיבור (speech to text), המספקת תמלול אוטומטי של התייעוד החזותי-קולי. מערכת מסוג זה משמשת בימים אלו את הנהלת בתי המשפט במסגרת פרויקט פיילוט, שנועד לבחון את האפשרות לתמלל באמצעות המערכת דיונים המתקיימים בבתי המשפט. גורמים מהנהלת בתי המשפט הציגו את המערכת בפני הוועדה בישיבתה מיום 13.1.22. ניתן היה להתרשם, כי המערכת מספקת תמליל חלקי ולא מסודר של הדיונים, שאיננו יכול להוות תחליף לפרוטוקול דיון מלא, אלא משמש בעיקר ככלי עזר המסייע למאזין להתמצא בהקלטת הדיון ולהגיע לנקודה הרלוונטית בהקלטה. הגם שמדובר במערכת שמשתכללת עם הזמן ומר ירדן ירדני, מנהל פרויקט "נט המשפט", מסר לוועדה כי הוא צופה שכבר בשנה הקרובה רמת הדיוק של המערכת תשתפר משמעותית, הרי שלא ברור תוך כמה שנים תוכל המערכת לשמש תחליף לתמליל מלא של חקירת המשטרה, במקרים שבהם תמליל כזה יידרש.

ו. קבילותן של הודאות שנגבו באמצעים פסולים

בישראל קיימים, כאמור, שני "מסלולים" לפסילת הודאה שהתקבלה שלא כדין. הראשון הוא עילת הפסילה הקבועה בסעיף 12 לפקודת הראיות, אשר רלוונטי להודאות בלבד. השני הוא סעיף 56א לפקודת הראיות, שענין לאחרונה בחקיקה את דוקטרינת הפסילה הפסיקתית אשר נקבעה על ידי בית המשפט העליון בפרשת **יששכרוב**¹⁶⁷ ואשר רלוונטית לא רק להודאות אלא גם לראיות אחרות, לרבות ראיות חפציות שהושגו בחיפוש בלתי חוקי.¹⁶⁸

סעיף 12 לפקודת הראיות קובע שעדות על הודיית הנאשם כי עבר עבירה, תהא קבילה רק אם הביא התובע עדות בדבר הנסיבות שבהן ניתנה ההודיה ובית המשפט ראה שההודיה היתה חפשית ומרצון. לפי הפרשנות שניתנה לסעיף בפסיקה, הודאת נאשם תיפסל רק אם הופעל עליו בעת החקירה "לחץ חיצוני" פסול, שהיה בו כדי לשלול את יכולתו לבחור באופן חופשי בין מסירת הודאתו לבין הימנעות ממסירתה.¹⁶⁹ משמע, בית המשפט נדרש לוודא שההודאה לא נמסרה בהשפעת לחצים חיצוניים, ואין לבחון, במסגרת מבחן חופשיות הרצון, לחצים פנימיים אשר עשויים להתעורר בנפשו של הנחקר. על גישה זו של בית המשפט נמתחה ביקורת, בטענה כי גם לחצים פנימיים עלולים להוביל להודאות שווא.¹⁷⁰

¹⁶⁷ פרשת יששכרוב, לעיל ה"ש 25.

¹⁶⁸ רע"פ 10141/09 בן חיים נ' מדינת ישראל, פ"ד סה(3) 305 (2012); רע"פ 229/12 צבי כהן נ' מדינת ישראל (נבו) 16.10.2012.

¹⁶⁹ פרשת יששכרוב, לעיל ה"ש 25, בפסקה 23 לפסק דינה של השופטת בייניש.

¹⁷⁰ דורנר, לעיל ה"ש 23, בעמ' 19; "ביקורת החקירה המשטרתית", לעיל ה"ש 56, בעמ' 236.

בפסיקה התגלעו חילוקי דעות רבים בשאלה מתי הודאה תהיה בלתי קבילה בהתאם לסעיף 12.171 הגישה הפרשנית שהייתה מקובלת עד להלכת יששכרוב, אשר הוצעה על ידי השופט גולדברג בפרשת **מועדי**,¹⁷² היא כי ככלל אין באי החוקיות, כשלעצמה, כדי לפסול את ההודאה, אלא יש לבחון בכל מקרה לגופו האם היה באמצעי החקירה הפסול כדי לשלול את חופשיות רצונו של הנאשם. עם זאת, במקרים שבהם הגיעה רמת הפסול לכדי פגיעה בצלם דמות האדם של הנאשם או לכדי חקירה ברוטלית ובלתי אנושית, תיפסל ההודאה ללא קשר להשפעתו בפועל של אמצעי החקירה הפסול על חופשיות רצונו של הנאשם.¹⁷³ בפרשת **יששכרוב**, קבע בית המשפט העליון כי מן הראוי לפרש את כלל הפסילה שבסעיף 12 כך שאמצעי חקירה פסולים שיש בהם כדי לפגוע שלא כדין בזכותו של הנחקר לשלמות הגוף או כדי להשפילו ולבזותו מעבר לנדרש כתוצאה מעצם קיומה של חקירה, יובילו לפסילתה של ההודאה מיניה וביה.¹⁷⁴ לעומת זאת, במקרים שבהם הופעלו אמצעי חקירה שאין בהם כדי להשפיל או לפגוע בשלמות הגוף, קבע בית המשפט כי לא היה בהם כדי לפגוע ברצונו החופשי של הנחקר. כך, למשל, בפרשת **עמראני**, נקבע כי איום על החשוד בפעולה שיש לה הצדקה חקירתית (במקרה זה, כי המשטרה תיאלץ לחקור את אביו ואחותו) לא יוכל לגבש טענה לפגיעה בחופשיות הרצון, שכן איום כזה איננו פסול.¹⁷⁵

על נוסחו של סעיף 12 ופרשנותו הושמעו ביקורות רבות. כבר בשנת 1985, הציע השופט לנדוי לנטוש את מבחן חופשיות הרצון בטענה כי מונח זה איבד את משמעותו ויש להכיר בכך שאדם הנחקר בתנאים שבהם מוגבל חופש התנועה שלו, איננו פועל מרצונו החופשי, אלא באותם מקרים נדירים שבהם הוא מודה מתוך רגשות חרטה אמיתיים.¹⁷⁶ גם בדו"ח ועדת גולדברג נקבע כי מבחן חופשיות הרצון לוקה בחוסר בהירות, וכי יש לתקן את סעיף 12 ולקבוע כי אמצעים פסולים מסוימים, שהם קיצוניים בחומרתם, יפסלו את ההודאה, בעוד שאמצעים פסולים אחרים ייבחנו במסגרת הדיון במשקל ההודאה.¹⁷⁷ הוועדה המליצה בדעת רוב לקבוע בחוק במפורש כי כל הודאה שהושגה בעינויים, או באמצעים חמורים כדוגמתם (יחס בלתי אנושי, אלימות של ממש, עינויים גופניים, עינויים נפשיים, השפלה קשה או איום באחד מאלה) אינה קבילה, ללא קשר למהימנותה. על הודאות שהושגו באמצעים פסולים שלא הגיעו לכדי עינויים או אמצעים פסולים חמורים כדוגמתם, אין להחיל כלל פסילה גורף, אלא לאזן בין זכויותיו של הנחקר ובין המטרה של מלחמה יעילה בעבריינות. בדו"ח צוין כי קביעה זו משתלבת עם המגמה של מעבר מקבילות למשקל, וכי החלת כלל פסילה גורף לגבי כל חקירה שאינה כשורה תפגע גם באמינותן של רשויות המשפט.¹⁷⁸

¹⁷¹ ע"פ 115/82 **מועדי נ' מדינת ישראל**, פ"ד לח(1) 197 (1984).

¹⁷² ראו את דברי השופט גולדברג, שם, בעמ' 222 – 224.

¹⁷³ לביקורת על האבחנה בין דרגות חומרה שונות של אמצעים פסולים לצורך קבילות ההודאה ראו, למשל, אריאל בנדור "גבייה של הודאת נאשם וקבילותה – מטרות, אמצעים, ומה שביניהם" **פילוס** ה' 245 (תשנ"ו). בנדור טוען כי קבלת הודאות שהושגו באמצעים שאינם פוגעים בכבוד האדם פגיעה חמורה עלולה להעביר לחוקרים מסר כפול, של איסור על נקיטה בדרכי חקירה מסוימות, מחד, תוך עידודם המשתמע להשתמש באותן דרכים לצורך המלחמה בפשיעה. שם, בעמ' 267.

¹⁷⁴ **פרשת יששכרוב**, לעיל ה"ש 25, בפסקה 23 לפסק דינה של השופטת בייניש.

¹⁷⁵ ע"פ 6359/21 **מדינת ישראל נ' אל עמראני** (נבו 08.09.2022).

¹⁷⁶ דו"ח ועדת גולדברג, לעיל ה"ש 47, בעמ' 13 – 14. לקביעה דומה ראו תפ"ח (מחוזי ת"א) 1060/07 **מדינת ישראל נ' מוחמד בן ג'מאל מובארק**, תק-מח 2307, 2310 (4)2008.

¹⁷⁷ דו"ח ועדת גולדברג, שם, בעמ' 12, 18.

¹⁷⁸ שם, בעמ' 17 – 18.

לעומת זאת, סברו חברי דעת המיעוט, פרופ' קרמניצר והמשנה ליועץ המשפטי לממשלה יהודית קרפ, כי יש לפסול גם הודאות שהושגו באליומות (ולא "באלימות ממש") ובהשפלה (ולא "בהשפלה קשה"). פרופ' קרמניצר אף סבר כי כאשר מדובר באמצעים פסולים חמורים פחות, יש להחיל עליהם כלל פסילה מסווג, שלפיו ההודאה תיפסל אם נסיבות גבייתה מחשידות אותה כשקרית, או אם הנזק לטוהר ההליך השיפוטי הכרוך בקבלת ההודאה עולה על הנזק האפשרי הכרוך בפסילתה. כך ייעשה בנוגע לאמצעים כגון סחיטה באיום של גילוי או פרסום מביך, איום בשלילת חירות של הנחקר או קרובו וכן פיתויים והבטחות.¹⁷⁹ הצעת החוק הממשלתית בעניין הודאת נאשם שאושרה בקריאה ראשונה בשנת 2016 כללה סעיף שקובע כי הודאת נאשם לא תהיה קבילה אם ניתנה "בעקבות" או "לאחר" שננקטו אמצעי חקירה שכללו עינויים (סעיף 12(ג) לנוסח הצעת החוק). סעיף נוסף בהצעה קובע כי גם במקרה שבו הודאה נגבתה בנסיבות בהן הופעלו אמצעי לחץ פסולים שאינם עולים כדי עינויים תידרש תוספת ראייתית מסבכת על מנת להרשיע על סמך אותה הודאה. יצוין, כי בעניין בן אוליאל,¹⁸⁰ קבע בית המשפט העליון כי על מנת לפסול את ההודאה, יש להראות כי היא הושגה בעקבות העינויים ואין די להראות שהיא הושגה לאחר עינויים.

המסלול השני לפסילת הודאה שנגבתה שלא כדין נקבע בפרשת **יששכרוב** ועוגן אך לאחרונה בסעיף 56א לפקודת הראיות. בפסק הדין, קבע בית המשפט העליון כי התכליות של כלל הפסילה הקבוע בסעיף 12 – הגנה על אמינות הודאות, על זכות הנחקר לשלמות הגוף והנפש ועל זכותו לאוטונומיה של הרצון החופשי – שונות מתכליתה של דוקטרינת הפסילה שנקבעה באותה פרשה. התכלית מאחורי דוקטרינת הפסילה הפסיקתית הנה מניעת פגיעה מהותית בזכות להליך פלילי הוגן ובטוהר ההליך השיפוטי עקב קבלת הראיה, והיא משלימה את תכליותיו של סעיף 12. לפיכך, מדובר בשני כללי פסילה החלים זה לצד זה, ואין לראות עוד בסעיף 12 הסדר ממצה לענין קבילות הודאות. קרי, הודאת נאשם עשויה להימצא קבילה לפי סעיף 12 לפקודת הראיות, אך להיפסל במסגרת דוקטרינת הפסילה הפסיקתית, ולהיפך.¹⁸¹ יצוין, כי בספרות נטען ששופטים מעדיפים על פי רוב לבחון את קבילותן של הודאות על מבחני הלכת יששכרוב ולא על פי מבחני סעיף 12.¹⁸²

דוקטרינת הפסילה הפסיקתית קובעת כי לבית המשפט סמכות שבשיקול דעת לפסול ראיות, ובכלל זה הודאות, אשר הושגו שלא כדין.¹⁸³ בפסק הדין נמנו שלוש קבוצות עיקריות של שיקולים שאותם על בית המשפט לשקול בהחלטתו. ראשית, אופיה וחומרתה של אי החוקיות שהיתה כרוכה בהשגת הראיה, קרי, האם השימוש באמצעי הבלתי חוקי היה במכוון או בתום לב, באיזו קלות ניתן היה להשיג את הראיה באופן חוקי, וכיו"ב. שנית, מידת ההשפעה של אמצעי החקירה הפסול על הראיה שהושגה, קרי, באיזו מידה אי-החוקיות עשויה להשפיע על מהימנות הראיה, האם קיומה של הראיה הוא עצמאי ונפרד מאי החוקיות וכו'. שלישית, הנזק מול התועלת הכרוכים בפסילת הראיה (מהות העבירה ומידת חומרתה,¹⁸⁴ חשיבות הראיה להוכחת האשמה).¹⁸⁵

¹⁷⁹ שם, בעמ' 60 – 61.

¹⁸⁰ ע"פ 7388/20 בן אוליאל נ' מדינת ישראל (1.9.22).

¹⁸¹ פרשת **יששכרוב**, לעיל ה"ש 25, בפסקה 75 לפסק דינה של השופט ביניש.

¹⁸² חגית לרנאו "הודאות שווא הרשעות שווא" **עלי משפט** יא 351, 359 (תשע"ד).

¹⁸³ ראיה שהושגה "שלא כדין" לענין עילת הפסילה היא ראיה שהושגה באמצעי חקירה המנוגדים להוראה הקבועה בחוק, בתקנה או בנהל מחייב, או ראיה שהושגה באמצעים בלתי הוגנים או באמצעים הפוגעים שלא כדין בזכות יסוד מוגנת. נדרשת זיקה בין הפעלתם של אמצעי החקירה הבלתי כשרים לבין השגתה של הראיה, לשם פסילתה.

¹⁸⁴ לענין חומרת העבירה, השופטת ביניש (כתוארה אז) מציינת את הקושי שברכיב זה, אולם היא אינה מכריעה בשאלה באיזו מידה יש להתחשב בו. **פרשת יששכרוב**, לעיל ה"ש 25, בפסקה 73 לפסק דינה של השופטת ביניש. השופט גרוניס (כתוארו אז), בדעת מיעוט, קובע כי הוא מסכים לכך שכלל שהעבירה חמורה כך יקטן הצידוק לפסול את הראיה, אולם זאת רק אם לא התעוררה בעיית מהימנות בראיה. שם, בפסקה 6 לפסק דינו של השופט גרוניס. בע"פ 5956/08 אל עוקה נ' מדינת ישראל (נבו 23.11.2011), הסתייג השופט הנדל מהגישה המעניקה משקל ממשי במסגרת השיקולים לחומרת העבירה, וגרס שחומרת העבירה מחייבת דווקא הקפדה יתירה על זכויות הנאשם. לעמדה זו הצטרף השופט דנציגר. להסתייגויות דומות מהקריטריון של חומרת העבירה ראו גישתו של השופט לוי בע"פ 4988/08 פרחי נ' מ"י, פ"ד סה (1) 626 (2011); גישתו של השופט שהם בע"פ 2868/13, לעיל ה"ש 14.

¹⁸⁵ **פרשת יששכרוב**, שם, בפסקאות 69 – 74 לפסק דינה של השופטת ביניש.

בית המשפט העליון הדגיש כי אין מדובר ברשימה סגורה של שיקולים והם בבחינת "קווים מנחים" לשיקול דעתו של בית המשפט הדן בפסילתה של ראייה.¹⁸⁶ המבחנים הללו הובילו לפסילת הודאות במספר מקרים עד היום, למשל בשל פגיעה בזכות ההיוועצות לפני חקירה גם כאשר החשוד לא היה עצור,¹⁸⁷ ובשל פגמים בהפעלת מדובבים¹⁸⁸ ולחץ פסול של מדובבים שפעלו לסכסך בין החשוד לבין סגורו.¹⁸⁹ במהלך השנים אף הורחבה ההלכה, תוך שנקבע כי היא עשויה לחול גם על ראיות חפציות שנגבו שלא כדין,¹⁹⁰ על ראיות נגזרות¹⁹¹ ובמקרים שבהם האמצעי הפסול שהביא להשגת הראיה הופנה כלפי עד בחקירתו, להבדיל מכלפי הנאשם עצמו.¹⁹² מנגד, נקבע כי הדוקטרינה לא נועדה למנוע מראש את שימוש המשטרה בראיות שאינן קבילות במשפט, במהלך חקירתה ולצרכי החקירה, אלא להגן על הגינותו וטוהרו של ההליך המתנהל בבית המשפט. לפיכך, במקרים שבהם ראייה הושגה שלא כדין ובאופן הגורם לפגיעה בזכותו של הנאשם להליך הוגן, עשויה אותה ראייה להיפסל על ידי בית המשפט שידון במשפטו של הנאשם, אך אין בכך כדי למנוע את השימוש באותו מידע על ידי המשטרה במהלך החקירה.¹⁹³

בשנת 2021, בעקבות המלצות ועדת ארבל שהוגשו לשר המשפטים, הוגשה הצעת חוק לתיקון פקודת הראיות המעגנת את דוקטרינת הפסילה הפסיקתית וקובעת בחקיקה את סמכותו של בית המשפט הדן במשפט פלילי לפסול הודאה או ראייה אחרת. תיקון לחוק התקבל ונכנס לתוקף בראשית יולי 2022. נוסחו הסופי של הסעיף שנחקק הוא "בית המשפט הדן במשפט פלילי רשאי שלא לקבל ראייה שהושגה שלא כדין, ובכלל זה הודעת נאשם או עד, חפץ או כל ראייה אחרת, אם שוכנע שקבלתה במשפט תפגע באופן מהותי בזכות להליך הוגן, בשים לב לאופייה ולחומרתה של ההפרה, למידת ההשפעה של ההפרה על הראיה שהושגה ולעניין הציבורי שבקבלת הראיה או באי־קבלתה".¹⁹⁴

ז. סיכום ביניים

מהסקירה שהובאה לעיל עולה כי החשש להודאות שווא בישראל נובע ממצבור של גורמים. מודל החקירה הנהוג בישראל הוא אקלקטי ומשלב טכניקות חקירה "מוכוונות איסוף מידע" מסוימות עם טכניקות חקירה "מוכוונות-האשמה", אשר מגדילות את הסיכון להודאות שווא לפי הספרות המחקרית.¹⁹⁵ כמו כן, הדין אינו אוסר על המשטרה לעשות שימוש במצגי שווא בהתייחס למצב הראייתי וכן בשקרים פוזיטיביים לחשוד, ואין בו נכון להיום הוראות בדבר תנאי החקירה לרבות משך החקירה המותר. זאת, חרף העובדה שלפי הספרות, תרגילי חקירה מסוימים מגדילים משמעותית את הסיכון להודאות שווא¹⁹⁶ וכך גם שעות חקירה ארוכות ובידודו של הנחקר.¹⁹⁷ בנוסף, בניגוד למקובל במרבית המדינות המערביות, לחשודים בישראל אין זכות

¹⁸⁶ שם, בפסקה 69 לפסק דינה של השופט ביניש.

¹⁸⁷ ע"פ 9956/05, לעיל ה"ש 25.

¹⁸⁸ ע"פ 2868/13, לעיל ה"ש 14.

¹⁸⁹ ע"פ 1301/06, לעיל ה"ש 25.

¹⁹⁰ רע"פ 10141/09, לעיל ה"ש 168; רע"פ 229/12, לעיל ה"ש 168.

¹⁹¹ ע"פ 4988/08, לעיל ה"ש 184.

¹⁹² ע"פ 5002/09 **מדינת ישראל נ' ז'אנו**, פס' 17 לפסק דינו של השופט לוי (פורסם בנבו, 2010.12.2); ע"פ 3237/15 **יהודה נ' מדינת ישראל** (נבו 01.06.2016). עם זאת, בית המשפט העליון טרם הכריע בשאלת היקף תחולתה של הלכת יששכרוב על עדים. ראו למשל ע"פ 7679/14 **זהאדה נ' מדינת ישראל** (נבו 15.08.2016). לדיון בהרחבת הלכת יששכרוב ומגבלותיה ראו יואב ספיר וגיא רובינשטיין "הסיפור של יששכרוב: יששכרוב בפעולה – על יתרונותיה של דוקטרינת הפסלות היחסית ועל תרומתה להגנה על זכויות הפרט" **הסנגור** 333 (2019).

¹⁹³ דנ"פ 5852/10 **מדינת ישראל נ' שמש**, פ"ד סה(2) 377 (2012), שם נהפכה הקביעה ברע"פ **שמש נ' מדינת ישראל**, פ"ד ס"ד(1) 288 (2010), שלפיה ניתן להחיל את דוקטרינת הפסילה הפסיקתית גם בשלב החקירה. באותה החלטה קבע השופט דנציגר כי במקום שבו המשטרה מבקשת מבית המשפט בשלב החקירה להכשיר מהלך שעלול לפגוע בהליך ההוגן, בית המשפט צריך להפעיל את הדוקטרינה, ובמקרים המתאימים למנוע מהמשטרה לבצע את אותו הליך החקירתי או לקבל את פירותיו. ראו גם דנ"פ 1062/21 **אוריך נ' מדינת ישראל** (נבו 11.01.2022).

¹⁹⁴ פקודת הראיות, לעיל ה"ש 100, בס"ח 56א.

¹⁹⁵ ראו חלק ג(2).

¹⁹⁶ ראו חלק ג(3).

¹⁹⁷ ראו חלק ג(4).

לנוכחות סגור מטעם בחקירה וחלק מהחקירות אינן מתועדות בתיעוד חזותי, חרף המלצות חוזרות ונשנות בנושא זה המופיעות בספרות.¹⁹⁸

כפי שניתן לראות מהטבלה המופיעה מטה ומהסקירה בחלק 3 לדוח זה, ניכר כי בישראל קיים מצבור ממשי של גורמי סיכון להודאות שווא. אמנם, ישנם תחומים שבהם המצב המשפטי בחלק ממדינות המערב דומה לזה שקיים בישראל. כך, למשל, ישנן מדינות שבהן נהוגות שיטות חקירה "מוכוונות-האשמה", ישנן מדינות שלא קבעו כללים ברורים בנוגע למשך החקירה המותר ולא חל בהן איסור לשקר לחשוד ובחלק מהמדינות לא מותרת נוכחות סגור בחקירה. ישנן אף מדינות שבהן המצב פחות מספק מזה שקיים בישראל בתחומים מסוימים – וראו בייחוד תחום התיעוד החזותי, אשר במדינות רבות אינו חובה כלל בלי קשר לסוג העבירה. ואולם, מרבית המדינות נוטות לאזן בין האמצעים השונים למניעת הודאות שווא ועל כן קיימים בהן פחות גורמי סיכון. מסקנות הוועדה שיובאו מטה נועדו להתמודד עם המחסור שקיים בישראל באותם אמצעים, אשר זוהו במחקר המדעי כבעלי פוטנציאל למזער את הסיכון להודאות שווא, וזאת מבלי לפגוע ביעילות החקירה ובסיכוי לגבות הודאות ממי שביצעו את העבירה.

¹⁹⁸ ראו פרק 4.

מדינה	המודל הנהוג בחקירה	שקרים בחקירה	נוכחות סנגור בחקירה	תיעוד חזותי/קולי של החקירה
ישראל	שילוב של Reid ו-PEACE	מותרים ¹⁹⁹	אסורה	חלקי
אוסטרליה	PEACE (ברוב המחוזות)	אסורים בחלק מהמחוזות	מותרת בחלק מהמחוזות	מלא (בחלק מהמחוזות)
איטליה	אין מודל אחיד	אסורים	מותרת	נתון לשיקול דעת
אנגליה	PEACE	אסורים	מותרת	מלא (קולי)
ארצות הברית	Reid	מותרים	מותרת	חלקי (תלוי מדינה)
בלגיה	שילוב של Reid ו-PEACE	אסורים	מותרת	נתון לשיקול דעת
גרמניה	PEACE	אסורים	מותרת	נתון לשיקול דעת
הולנד	מבוסס בעיקרו על מודל ה-Reid	אסורים	מותרת (כשמדובר בנחקרים פגיעים – לעיתים תתחייב נוכחות)	אין (למעט חקירת קטינים)
ניו זילנד	PEACE	רשמית אינם אסורים, אך אינם נהוגים	אסורה (חריג: חשודים קטינים)	מלא
צרפת	שילוב של Reid ו-PEACE	רשמית אינם אסורים, אך אינם נהוגים	מותרת (כשמדובר בנחקרים פגיעים – לעיתים תתחייב נוכחות)	מלא בעבירות פשע (קטינים – בכל עבירה)
קנדה	Reid ברוב המחוזות (PEACE בחלקם)	מותרים	בגירים – אסורה, למעט בהסכמת הצדדים; קטינים – מותרת	חלקי
שוויץ	שילוב של Reid ו-PEACE	רשמית אינם אסורים, אך אינם נהוגים	מותרת	נתון לשיקול דעת

¹⁹⁹ כאמור, בית המשפט העליון קבע ששקר בעל-פה, בניגוד לבידוי פיזי של ראיה, הוא מותר. זאת, כל עוד אין המדובר בתחבולה השומטת את הקרקע תחת יכולתו של הנחקר לעשות שימוש בזכות השתיקה ובזכותו להימנע מהפלה עצמית. ראו דיון לעיל בחלק 2.ג).

3. גורמי הסיכון המרכזיים להודאות שווא ודרכי ההתמודדות עמם

א. הודאות שווא ומאפייניהן

מחקרים רבים מבקשים להעריך את מימדי תופעת הודאות השווא ולעמוד על הגורמים המרכזיים שמובילים נחקרים למסור הודאות כאלה. הגם שהמחקרים הללו מאופיינים כאמור במגבלות שונות המחייבות לקחת את מסקנותיהם בעירבון מוגבל,²⁰⁰ נראה שכמות ומגוון המחקרים, טווח השנים הרחב שעל פניו הם נערכו והשיעורים הגבוהים של הודאות שווא שנרשמו בהם במגוון של תנאים, מאפשרים לקבוע כי הודאות שווא אינן תופעה שולית. כך, למשל, במחקרם של קאסין וקיכל (Kassin & Kiechel), שבו הואשמו הנבדקים בלחיצה על כפתור אסור במקלדת הגורם לקריסת המחשב, נרשם שיעור עצום (69%) של הודאות שווא שנמסרו בתנאים שונים, אך מאחר שכל הנבדקים היו חפים מפשע, קיים קושי לגזור מכך מסקנות כלליות.²⁰¹ עם זאת, מחקרי המשך שביקשו להתגבר על החסרונות בפרדיגמה של קאסין וקיכל רשמו אף הם שיעורים גבוהים של הודאות שווא.²⁰² כך, למשל, מחקרם של רוסאנו ואחרים (Russano et al),²⁰³ שהשווה בין נבדקים שביצעו "עבירת" רמאות, הדורשת מודעות, לבין כאלו שלא ביצעו את העבירה, מצא אמנם שנבדקים אשמים נטו להתוודות פי 3.5 יותר מנבדקים חפים מפשע, אך גם נבדקים חפים הודו בשיעורים גבוהים (20.3% לעומת 71.6%).

הספרות המחקרית נוהגת להבחין בין שלושה סוגים מרכזיים של הודאות שווא: הודאות שווא רצוניות (Voluntary false confessions), הודאות שווא שנמסרו כתוצאה מהפנמת האשמה (Internalized false confessions) והודאות שווא בהשפעת החקירה המשטרתית (Compliant false confessions). הודאות שווא מהסוג הראשון עשויות להימסר ממגוון של סיבות, לרבות צורך פתולוגי בתשומת לב ופרסום, רגשות אשם הנובעים ממעשה בלתי חוקי או בלתי מוסרי קודם, הפרעה נפשית המקשה לאבחן בין דימיון לבין מציאות, או רצון להגן על מבצע העבירה האמיתי. הודאות שווא מהסוג השני נמסרות כאשר החשוד החף מפשע משתכנע כי הוא אכן ביצע את העבירה והן מאפיינות לרוב חשודים צעירים, לוקים בשכלם או בעלי נטייה חזקה לסוגסטיה, אך הן עלולות לנבוע גם מחשיפת החשוד למידע שגוי המצביע לכאורה על מעורבותו בעבירה. הודאות שווא מהסוג השלישי נובעות מאיום חיצוני על החשוד, מדינמיקת חקירה המובילה את החשוד החף מפשע למסקנה כי אין לו טעם להמשיך לעמוד על חפותו, או מרצונו של החשוד להשיג רווח חיצוני, כגון הפסקת החקירה או הקלה בעונש.²⁰⁴

מסיווג זה ניתן להבין כי הן מניעת הודאות שווא והן איתורן בדיעבד אינם מלאכות פשוטות. זאת, מאחר שהודאות שווא רבות הן רצוניות או לפחות אינן נכפות על החשוד במובן החזק של המילה (הדבר נכון גם להודאות שווא בהשפעת החקירה המשטרתית, שחלקן אינן נמסרות בשל אמצעי לחץ אסורים או חריגים על החשוד). לעיתים המשטרה תתקשה להבחין כי חשוד מצוי בקבוצת סיכון למסירת הודאת שווא ואף להפנמת האשמה, מודה בכדי להגן על מבצע העבירה האמיתי או נלחץ להודות כתוצאה משימוש באמצעי חקירה שעל פני הדברים אינם אמצעים פסולים. בדומה לכך, גם בתי המשפט עלולים שלא לזהות גורמים אלו ולהסתמך על הודאת שווא לצורך הרשעה. אתגר זה מתגבר לנוכח הקושי הבסיסי של בני אדם להבחין בין הודאות שווא

²⁰⁰ ראו דיון בפרק 1 לעיל.

²⁰¹ Kassin & Kiechel, לעיל ה"ש 16.

²⁰² ראו, למשל, Robert A. Nash & Kimberley A. Wade, *Innocent but Proven Guilty: Eliciting Internalized False Confessions Using Doctored-Video Evidence*, 23(5) APPLIED COGNITIVE PSYCHOLOGY 624 (2009); Allyson J. Horgan et al, *Minimization and Maximization Techniques: Assessing the Perceived Consequences of Confessing and Confession Diagnosticity*, 18 PSYCHOLOGY, CRIME, & LAW 65 (2012).

²⁰³ *Investigating True and False Confessions Within a Novel Experimental Paradigm*, לעיל ה"ש 16.

²⁰⁴ Saul M. Kassin & Gisli H. Gudjonsson, *True Crimes, False Confessions*, 16(2) SCIENTIFIC AMERICAN MIND 24 (2005).

להודאות אמת,²⁰⁵ כאשר מחקרים מצביעים על כך שלשוטרים ולשופטים, האמונים על מלאכה זו, אין יתרון על פני בני אדם מן השורה.²⁰⁶

זאת ועוד, קיים חשש שהן המשטרה והתביעה והן בתי המשפט יסברו בטעות כי הודאת שווא הנה מהימנה בשל מידת הפירוט המופיע בה ובעיקר בשל פרטים מוכמנים הכלולים בה. מחקרים מוכיחים כי במקרים רבים הודאות שווא הן מפורטות מאוד ואף כוללות פרטים מוכמנים, המצביעים לכאורה על ידיעה של החשוד בדבר אופן ביצוע העבירה, פרטי הזירה וכדומה. כך, מראים מחקריהם של גרט (Garret) כי מרבית ההודאות שביססו את הרשעות השווא של מזוכי פרויקט החפות כללו פרטים מוכמנים רבים, שכלל הנראה הגיעו לידיעת הנחקרים באמצעות חוקרי המשטרה או גורם חיצוני אחר.²⁰⁷ "זיהום" כזה של הודאות אינו מתרחש בהכרח במתכוון, אלא אף באופן לא מודע, לעיתים מתוך אמונה של חוקרי המשטרה באשמת החשוד ובכך שפרטי העבירה הנכונים מצויים בידיעתו. כתוצאה מכך, הם נוהגים לעודד את החשוד למסור תיאור ספציפי של אופן ביצוע העבירה המתיישב עם התזה שבה השתכנעו מבעוד מועד, תוך שהם מוסרים לחשוד בטעות פרטים בנוגע לעבירה או שואלים שאלות מכוונות, הרומזות לו מהי התשובה שהם מצפים לשמוע.²⁰⁸ הדלפה בלתי מכוונת של פרטים מוכמנים מלווה לרוב במה שמכונה במחקר "פירמוט" או הבניה ("Formatting") של ההודאה – תהליך שבמסגרתו החוקרים מציעים לחשוד מניעים וסיבות לביצוע העבירה ו"מסייעים" לו להשלים פרטים חסרים בכל הנוגע לתיאור העבירה עצמה ולמעשי לפני ואחרי שכביכול ביצע אותה.²⁰⁹ מומחים להרשעות שווא טוענים כי הבניה מסוג זה גורמת להודאות שווא להיראות מהימנות יותר בעיני בית המשפט מאחר שהיא מסייעת לייצר נרטיב הגיוני וקוהרנטי של העבירה והמניעים הלכאוריים לביצועה.²¹⁰

תופעה זו של הודאות שווא העשירות בפרטים מוכמנים לא פסחה גם על ישראל. כך, למשל, הודאות השווא של **טארק נוג'ידאת** ושל **פאבל סמירנוף** כללו פרטים רבים שאמורים היו לכאורה להיות ידועים למבצעי העבירה בלבד.²¹¹ שתי ההודאות תאמו את זירת הרצח לפחות בחלק מפרטיהן ונוג'ידאת אף ידע לתאר את מיקום הרצח והוביל לשם את חוקריו במסגרת שחזור מפורט שערך.²¹² בדומה לכך, **ח'ליל נמרי**, שהואשם וזוכה מתכנון פיגוע במלון באילת, מסר בהודאתו הראשונה – אשר אין מחלוקת כי היתה הודאת שווא – פרטים מוכמנים שגויים, אשר לפי קביעת בית המשפט הגיעו אליו ככל הנראה מחוקרי המשטרה ושב"כ.²¹³ גם בפרשת **בן עזרא** ובפרשת **בנגיב** נמסרו הודאות שווא הכוללות פרטים מוכמנים. כך, למשל, ידע בן עזרא לומר כי מערכת לחצן המצוקה בבית המנוח לא פעלה ביום הרצח, כי מדירת המנוח נגנבו מטבעות זהב וכי המנוח מת מחנק.²¹⁴ שותפו

Saul M. Kassin et al, "I'd Know a False Confession If I Saw One": A Comparative Study of College Students and Police Investigators, 29 LAW AND HUMAN BEHAVIOR 211 (2005).

Saul M. Kassin, *Human Judges of Truth, Deception, and Credibility: Confident but Erroneous*, 23 CARDOZO L. REV. 809, 812 (2002); Eitan Elaad, *Effect of feedback on the overestimated capacity to detect lies and the underestimated ability to tell lies*, 17(3) APPLIED COGNITIVE PSYCHOLOGY 349 (2003); נוספים שאבחנה בין שקר לאמת מצויה בתחום עבודתם, כגון בודקי פוליגרף, בודקי מכס ופסיכיאטרים. ראו *True Crimes, False Confessions*, לעיל ה"ש 204; Charles F. Bond & Bella M. DePaulo, *Accuracy of deception judgments*, 10 PERSONALITY AND SOCIAL PSYCHOLOGY REVIEW, 214 (2006).

Brandon L. ; Brandon L. Garret, *The Substance of False Confessions*, 62(4) STANFORD LAW REVIEW 1051 (2010) ²⁰⁷; Garret, *Contaminated Confessions Revisited*, 101 VIRGINIA LAW REVIEW 395 (2015).

ראו גם WILLIAM DOUGLAS WOODY & KRISTA D. FORREST, *UNDERSTANDING POLICE INTERROGATION: CONFESSIONS AND CONSEQUENCES* 160 – 161 (2020).

The Substance of False Confessions שם, ²⁰⁸.

WOODY & FORREST, לעיל ה"ש 207, בעמ' 162 – 163. ²⁰⁹ Richard Leo & Deborah Davis, *From False Confession to Wrongful Conviction: Seven Psychological Processes*, 38 THE JOURNAL OF PSYCHIATRY & LAW 9 (2009).

²¹¹ ראו הרצאתו של סגן יו"ר הוועדה פרופ' אורן גזל-אייל, פרוטוקול הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקון מיום 8.4.2021, כ"ח תמוז התשפ"א.

²¹² דורנר, לעיל ה"ש 23.

²¹³ תפ"ח (מחוזי ב"ש) 67631-12-15 **מדינת ישראל נ' נמרי** (נבו 17.12.2017).

²¹⁴ ת"פ (מחוזי ת"א) 91/517 **מדינת ישראל נ' בן עזרא** (לא פורסם, 30.4.1992); ע"פ 6251/94 **בן-ארי נ' מדינת ישראל**, פ"ד מט(3) 45 (1995).

כביכול של בנגיב, שהודה גם הוא בעבירה, ידע למסור לחוקרים פרטים שאמורים היו להיות ידועים רק למי שנכח בזירת האירוע (לצד פרטים מסוימים שסתרו את ממצאי הזירה).²¹⁵

יצוין כי ישנם גם מקרים שבהם הודאת הנאשם מגלה פרט שאינו נכון עובדתית אך ברור שהמידע לגביו הגיע לנאשם ממקור חיצוני. כך, לדוגמה, בפרשת **נוג'ידאת**, סיפר נוג'ידאת בהודאתו כי אחד משותפיו נפצע ממכת אבן שהיכה בו המנוח, וניגב את דמו בפיסת נייר או בד. בזירת העבירה אכן נמצאה פיסת נייר או בד מוכתמת בדם, אלא שבבדיקות המעבדה התברר כי הדם אינו דמו של מי מהחשודים, ואף לא נמצאו סימני פציעה על גבי גופו של אותו שותף. לאור זאת, נראה כי נוג'ידאת מסר את הפרט העובדתי השגוי בניסיון להתאים את הודאתו לממצא מזירת העבירה – ממצא שעליו ידע ככל הנראה מפי חוקריו.²¹⁶

הודאות שווא העשירות בפרטים מוכמנים מעוררות חשש כפול. ראשית, הודאה כזו עלולה לשכנע את חוקרי המשטרה כי החשוד שבידיהם אשם ולגרום להם לקבל את הודאתו כפשוטה, במקום לפעול לאשש אותה באמצעות ראיות נוספות. שנית, בתי המשפט עלולים לראות בפרטים המוכמנים לכאורה חיזוק להודאה ולהשתכנע במהימנותה. כך, למשל, בארצות הברית, נדחו בזמנו רבים מערעוריהם של מזוכי פרויקט החפות על הרשעותיהם המקוריות, בטענה כי הודו במשטרה הודאות מפורטות, וזאת תוך קבלת עמדת התביעה שלפיה רק מבצע העבירה האמיתי יכול היה לדעת פרטים אלו.²¹⁷ פרופסור בועז סנג'רו, שהופיע בפני הוועדה, המליץ לאור זאת שפרטים מוכמנים יוכלו לחזק את ההודאה רק במידה שיוכח כי לא היו ידועים למשטרה בטרם נמסרו מפי החשוד, וכן המליץ כי ניתן יהיה להרשיע על בסיס הודאה רק בתנאי שנלווה לה, בנוסף לידיעת פרטים מוכמנים, גם "סיוע חזק".²¹⁸

הוועדה מסיקה כי נדרשת זהירות רבה בבואם של המשטרה, התביעה ובתי המשפט להסתמך על פרטים מוכמנים בהודאה כאינדיקציה לאשמת החשוד. **הוועדה ממליצה כי ידיעה של פרטים מוכמנים תוכל להוות דבר-מה נוסף להודאה במשטרה רק כאשר מדובר בפרטים מהותיים לעבירה. כן ממליצה הוועדה כי פרטים אלו יוכלו לשמש כדבר-מה נוסף רק ככל שלא היו ידועים למשטרה בטרם נמסרו מפי החשוד, ואם היו ידועים – שנדחתה טענת החשוד כי הם נמסרו לו במסגרת החקירה או הגיעו לידיעתו ממקור אחר.**

עוד מסיקה הוועדה כי פרטים מוכמנים "שליליים", קרי, פרטים התואמים עובדות שהיו בידי המשטרה בשעת החקירה אך התבררו בסופו של דבר כשגויות, מפחיתים ממשקל ההודאה. זאת, מאחר שהם מחזקים את האפשרות כי מידע אודות העבירה הגיע לידיעת החשוד ממקור חיצוני ולא כתוצאה ממעורבותו בביצוע העבירה. מידת ההשפעה על משקלה של ההודאה תיגזר, בין היתר, מייחודיותו של הפרט המוכמן ה"שלילי" ומהותו, כמו גם מנסיבות מסירת ההודאה.

כפי שיפורט להלן, עוד ממליצה הוועדה כי בתיקים שבהם הנאשם הנו קטין, אדם עם מוגבלות שכלית או נפשית או אדם המצוי בהשפעה ניכרת של חומרים משני-תודעה או שניכר כי הוא סובל מתסמונת גמילה בעת החקירה, לא ניתן יהיה להרשיע את הנאשם על בסיס הודאתו בחקירה בהיעדר ראיה חיצונית המסבכת אותו בביצוע העבירה.

²¹⁵ בשי"א (מחוזי י-ם), 4630/99, לעיל ה"ש 32.

²¹⁶ דורנר, לעיל ה"ש 23, בעמ' 7 – 8.

²¹⁷ ראו, למשל, Washington v. Murray, 4 F.3d 1285, 1292 (4th Cir. 1993); Godschalk v. Montgomery Cnty Dist. Att'y's Office, 177 F. Supp. 2d 366, 367 (E.D. Pa. 2001); Townsend v. State, 420 So. 2d 615, 617 (Fla. Dist. Ct. App. 1982); People v. Hatchett, No. 211131, 2000 Mich. App. LEXIS 2139, 3–4 (Mich. Ct. App. May 19, 2000); People v. Warney, 750 N.Y.S.2d 731, 732–33 (App. Div. 2002); People v. Cruz, 521 N.E.2d 18, 20 (Ill. 1988); People v. Deskovic, 607 N.Y.S.2d 957, 957–58 (App. Div. 1994).

²¹⁸ ראו הרצאתו של פרופ' בועז סנג'רו, פרוטוקול הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקונן מיום 10.6.21, ל' סיוון התשפ"א.

לצד זאת, ממליצים חוקרים על דרכי פעולה שונות שנועדו למזער את גורמי הסיכון המרכזיים להודאות שווא, על מנת למנוע מראש הודאות כאלה חרף הקשיים הכרוכים בכך. מחקרים רבים ביקשו לבודד גורמים פוטנציאליים שונים להודאות שווא במטרה לעמוד על מידת תרומתו של כל אחד מן הגורמים לנכונות של נחקרים חפים מפשע להודות. ממחקרים אלו עולה כי קיימים גורמים שמגבירים באופן מובהק את הסיכון למסירת הודאת שווא ושניתן להסיק כי קיומם במסגרת תיק מסוים משליך על מהימנות ההודאה באותו תיק ומפחית, ככלל, ממשקלה. את הגורמים המרכזיים להודאות שווא ניתן לחלק, בחלוקה גסה, לשתי קבוצות עיקריות.²¹⁹ ראשית, גורמים הנובעים מהחשוד עצמו, מאפייניו האישיים ומבנה אישיותו. שנית, גורמים הנובעים מחוקרי המשטרה ומדינמיקת החקירה. בין הגורמים המרכזיים הנובעים מהחשוד ניתן למנות קטינות, לקות שכלית או נפשית, השפעה של חומרים משני-תודעה ובמידה פחותה, השתייכות לקבוצה מוחלשת ונטייה לסוגסטיה. גורמים מרכזיים שנובעים מהחקירה ומגדילים את הסיכון להודאות שווא הנם אימוץ טכניקות חקירה ממוקדות-אשם, מנגנונים פסיכולוגיים הגורמים לחוקרים לדבוק בהתרשמותם הראשונית בדבר אשמת החשוד, שימוש בטכניקות חקירה "מקסימליסטיות" ו"מינימליסטיות", משך חקירה ארוך תוך ניתוק החשוד מסביבתו הטבעית ומניעת שינה או טיפול רפואי.²²⁰

הוועדה ממליצה כי הכשרות בנושא הודאות שווא ייערכו לגורמים המקצועיים השונים במערכת המשפט ואכיפת החוק, ובכללם שופטים, תובעים ופרקליטים, סגורים ואנשי משטרה. הכשרות אלה יוקדשו להיכרות עם המחקר המדעי העוסק בגורמי הסיכון המרכזיים להודאות שווא ולהגברת המודעות לגורמים אלו. דוח הוועדה יובא בפני הגופים המקצועיים האחראיים על הכשרות במערכת המשפט ואכיפת החוק, לרבות המכון להכשרת שופטים, המכון להשתלמות פרקליטים ויועצים משפטיים ואגף ההדרכה במשטרת ישראל.

ב. גורמי סיכון הנובעים מהחשוד

כאשר מדובר בגורמים הנובעים מאופיו ואישיותו של החשוד, שני גורמים נמצאו כמשפיעים במיוחד על נכונותם של חשודים חפים למסור הודאות שווא: גילו של החשוד והיותו של החשוד עם מוגבלות נפשית או שכלית.²²¹ המדובר בגורמים המשפיעים הן על הנכונות הכללית להודות הודאת שווא והן על הסיכון להפגמת האשמה מצד החשוד. קבוצות סיכון נוספות כוללות חשודים שמכורים לסמים או נתונים להשפעה של חומרים משני תודעה וחשודים מוחלשים כגון חשודים המשתייכים לקבוצות שוליים, זרים, מהגרים ובני מיעוטים.²²² מומחים רבים ממליצים לאמץ כללים מיוחדים לחקירתם של חשודים אלו, ובראשם קטינים וחשודים עם מוגבלות שכלית או נפשית, כגון הזכות לנוכחות סגור בחקירה²²³ וחובת תיעוד חזותי של החקירה.²²⁴ כן מודגש בספרות כי חשוב במיוחד להימנע בעניינם מטכניקות חקירה שהוכח כי הן מגדילות את הסיכון למסירת הודאות שווא, ובראשן

²¹⁹ חלוקה מעט שונה הוצעה בדוח ועדת גולדברג, לעיל ה"ש 47, בעמ' 9, המונה שלושה גורמי סיכון מרכזיים להודאות שווא: גורמים הקשורים למבנה אישיותו של הנחקר, גורמים הקשורים בהשפעת החקירה או המעצר על הנחקר, ואנשים המודים הודאת שווא מתוך שיקולים ולחצים חברתיים.

²²⁰ לכך ניתן להוסיף גורמים נוספים, כגון האווירה הציבורית האופפת את החקירה. אלעד, למשל, מציין בין הגורמים להגדלת הסיכוי להודאת שווא את האווירה הציבורית, שכנוע יתר של החוקרים באשמתו של החשוד, והמערך הפסיכולוגי של המודה (הודאות שווא מרצון, צורך לציית לחוקרים כדי לזכות ברווח מידי, הפנמה של האשמה ואישיות שנוטה לציית). איתן אלעד **הפסיכולוגיה של השקר ושיטות לחשיפתו** (תשס"ו), בפרק 11.

²²¹ *Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations*, לעיל ה"ש 2. כך, למשל, מתוך 200 הזיכויים הראשונים של פרויקט החפות 35% מהמזוכים שהורשעו על סמך הודאות שווא היו קטינים ו/או אנשים עם מוגבלות. שם, בעמ' 19.

²²² כך, למשל, בפס"ד **וולקוב** קבע השופט הנדל כי רשימת קבוצות הסיכון עשויה להשתנות בהתאם לתמורות השעה והחברה, וכי כיום יש מקום להתייחס לחסר בית כנמנה על קבוצת הסיכון להודאות שווא. ע"פ 4179/09 **מדינת ישראל נ' וולקוב**, בפסקה 4 לפסק דינו של השופט הנדל (18.10.2010).

²²³ ראו, למשל, *Police-induced confessions: Risk factors and recommendations*, לעיל ה"ש 2.

²²⁴ ראו, למשל, "אם לא תאכל יבוא שוטר", לעיל ה"ש 121.

שקרים בנוגע לקיומן של ראיות מפלילות.²²⁵ עוד מוצע להכשיר חוקרי משטרה, באמצעות הכשרות מקצועיות מיוחדות, לאתר ולחקור חשודים המשתייכים לקבוצות סיכון למסירת הודאות שווא.²²⁶

מעניין לציין, כי ההנחה הרווחת שלפיה רגשות אשם יגבירו בקרב החשוד את הנטייה להודות, לא זכתה עד כה לאישוש במחקר. במחקר ראשון מסוגו שפורסם בשנת 2021, נערכו שני ניסויים שבהם התבקשו המשתתפים לבצע מעשה אסור או לחפות על אדם אחר שעשה כן. הנבדקים בכל ניסוי חולקו לשתי קבוצות, אשר על אחת מהן הופעלו טכניקות שונות שמטרתן להגביר בנבדקים את רגשות האשם. שני הניסויים מצאו כי אחוז הנבדקים שהתוודו מתוך קבוצה זו היה גבוה אך במעט מאחוז הנבדקים שהתוודו בקבוצה השנייה, שבה לא נעשה ניסיון לעורר במשתתפים רגשות אשם. ואולם, לעובדה זו עשויים להיות הסברים שונים ומכאן שנדרש מחקר נוסף בנושא.²²⁷

(1) קטינים

המחקר המדעי מעלה כי נטייתם של צעירים, וקטינים במיוחד, להודות בעבירה שלא ביצעו ולהפנים אשם בגין מעשה שלא ביצעו, היא גדולה, וזאת בפרט כאשר נעשה כלפיהם שימוש בראיות כוזבות.²²⁸ מחקרים פסיכולוגיים רבים מראים כי "רמת הבגרות" בקרב קטינים, לרבות בני נוער, היא כזו המקשה עליהם לנהוג בשיקול דעת בחדר החקירות.²²⁹ זאת, בשל צייתנותם המוגברת לבעלי סמכות, נטייתם לאמון-יתר ושאיתם לרצות את המבוגר העומד מולם. כל אלו, לצד יכולתם המוגבלת של קטינים להבין את ההשלכות ארוכות הטווח של מעשיהם, מעמידים אותם בסיכון רב יותר לזיכרון על זכויותיהם ולמתן הודאות שווא. חוקרים מתחום הנייר-פסיכולוגיה מצאו הסברים ביולוגיים לנטייתם של קטינים להתנהגות אימפולסיבית, הנובעים מהתפתחות מאוחרת של אזור האונה הקדמית במוח, אשר אחראי על שליטה עצמית, יכולת לשקול סיכונים ותגמולים וקבלת החלטות מסובכות על בסיס חשיבה אסטרטגית. פיצוי על קושי זה מתבצע באמצעות הסתמכות-יתר על האזור במוח האחראי על רגשות. כתוצאה מכך, קטינים מועדים יותר למניפולציות תחושתיות מהסוג המופעל בחדר החקירות, כגון מניפולציות רגשיות, הבטחות שווא, ובפרט שימוש במידע כוזב, כאשר כל אלו מגבירים באופן משמעותי את הסיכון לקבלת הודאה כוזבת.²³⁰

כך, למשל, מחקר שנערך בארה"ב בין השנים 1989–2012 ובחן 873 תיקי הרשעות שווא העלה כי 42% מההודאות הכוזבות בחקירה התקבלו מקטינים מתחת לגיל 18 וכי 74% מאותם קטינים שהורשעו על בסיס הודאה כוזבת היו בגילאי 11–14.²³¹ מנתוני פרויקט החפות עולה כי 38% מהרשעות השווא של קטינים התבססו על הודאת שווא, וזאת בניגוד לבגירים שרק כ-11% מהרשעותיהם הסתמכו על הודאת שווא.²³² גם בסקרים שנערכו בקרב צעירים ובני נוער שנחקרו במשטרה השיבו אחוז לא מבוטל מהנבדקים כי הודו הודאת שווא.²³³

²²⁵ *Police-induced confessions: Risk factors and recommendations*, לעיל ה"ש 2.

²²⁶ שם.

²²⁷ Teresa Schneider et al, *Feeling Guilty: little Effect on False Confession Rate*, 27(3) PSYCHOLOGY, CRIME, & LAW 265 (2020).

²²⁸ Saul M. Kassin, *False confessions: Causes, consequences, and implications for reform*, 17(4) CURRENT DIRECTIONS in Psychological Science 249 (2008).

²²⁹ *Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations*, לעיל ה"ש 2, בעמ' 18.
²³⁰ Christine S. Scott-Hayward, *Explaining Juvenile False Confessions*, 5; לעיל ה"ש 121, בעמ' 5; *Adolescent Development and Police Interrogation*, 31 LAW & PSYCHOLOGY REVIEW 53 (2007).

²³¹ SAMUEL R. GROSS & MICHAEL SHAFFER, EXONERATIONS IN THE UNITED STATES, 1989–2012, 231 Barry C. Feld, *Real Interrogation: What Actually Happens When Cops Question Kids*, 47 Law & Society Review 1 (2013).

²³² *False Confessions More Prevalent Among Teens*, INNOCENT PROJECT (Sep. 9, 2013), <https://innocenceproject.org/false-confessions-more-prevalent-among-teens>.

²³³ *Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations*, לעיל ה"ש 2. כך, למשל, במחקר משנת 2005 דיווחו Jodi L. Viljoen et al, *Legal decisions of preadolescent and adolescent* ראו במשטרה הודאת שווא. 5.92% מבני הנוער כי הודו במשטרה הודאת שווא.

השפעתן של טכניקות חקירה מקובלות על שיעור הודאות השווא והפנמת האשמה בקרב צעירים וקטינים נבחנה בשורת מחקרים, שנערכו על בסיס מתודה שפותחה על-ידי קייכל וקאסין (Kassin & Kiechel) בשנות התשעים של המאה הקודמת.²³⁴ במסגרת מתודה זו, שנוסתה במקור על סטודנטים, הנבדק נדרש להקליד רשימת מילים המוקראת לו על-ידי בודק נוסף (שתול המתחזה לבדק, שמאוחר יותר ישמש בחלק מהמחקרים כעד ראיה כוזב ומפליל). הנבדק מוזהר שלא ללחוץ על מקש מסוים שעשוי למחוק את כל מאגר הנתונים. כעבור דקה המחשב כבה, והבודק מאשים את הנבדק כי לחץ על הכפתור האסור. המחקרים רשמו שיעור הודאות שווא עצום בקרב קטינים, וזאת על אחת כמה וכמה בקרב אלו שנעשה כלפיהם שימוש בעד הראיה הכוזב, שטען כי ראה את הנבדק לוחץ על המקש, או בראיה כוזבת אחרת (תדפיס מחשב מזויף של המקשים שנלחצו). יתרה מכך, אחוז גבוה מהנבדקים הפנימו באופן מלא את אשמתם, ואף חזרו על הודאתם בפני "מדובב".²³⁵

יתרה מכך, מחקרים רבים מצביעים על קושי של קטינים בהבנת האזהרה המושמעת בתחילת החקירה.²³⁶ הגם שקטינים בגילאי 15–17 בעלי אינטליגנציה תקינה מבינים את האזהרה טוב בערך כמו בגירים, הרי שהן קטינים בעלי אינטליגנציה נמוכה והן קטינים בני 14 ומטה בעלי אינטליגנציה תקינה מתקשים בהבנת האזהרה באחוזים גבוהים. מחקרים אחרים הצביעו על כך שגם נחקרים קטינים המבינים היטב את לשונה של האזהרה, מתקשים בהבנת הרלוונטיות שלה לסיטואציה. למשל, הגם שהם מבינים כי יש להם זכות להיוועץ בסגור, אין הם מכירים את תפקידו של הסגור ואין הם מבינים כיצד יהיה בכך כדי לסייע להם.²³⁷

כתוצאה מכך, קטינים נוטים לוותר על זכויותיהם כנחקרים. כך, למשל, ממחקרים שנערכו בארה"ב נמצא כי מעל ל-90% מבני הנוער שהמשרה חוקרת מוותרים על זכויותיהם כנחקרים, דהיינו זכות השתיקה וזכות ההיוועצות, וכי נטייה זו קיימת אצל בני 15 ומטה עוד יותר מאשר אצל נחקרים בני 16–17.²³⁸ בישראל, נקבע בדוח מבקר המדינה לשנת 2014 כי 23% מהחשודים הקטינים מוותרים על זכות ההיוועצות.²³⁹ מחקרים שנערכו בארה"ב ובאנגליה אף הראו כי נוכחותו של מלווה מבוגר איננה מקטינה את אחוז הנחקרים הקטינים המוותרים על זכויותיהם, וזאת כלל הנראה מאחר שהמלווים נוטים לנקוט בעמדה פסיבית או לעודד את

defendants: Predictors of confessions, pleas, communication with attorneys, and appeals, 29 LAW AND HUMAN BEHAVIOR 253 (2005); במחקר משנת 2006, שנערך בקרב 10,000 צעירים איסלנדיים בגילאי 16–24, דיווחו 7% מהנשאלים כי הודו הודאת שווא. Gisli H. Gudjonsson et al, Custodial interrogation, *False confession and individual differences: A national study among Icelandic youth*, 41(1) PERSONALITY AND INDIVIDUAL DIFFERENCES 49 (2006); במחקר משנת 2009, שנערך בקרב תלמידי תיכון משבע מדינות אירופאיות, השיבו 13.8% מתוך אותם נשאלים שנחקרו בעבר במשרה כי הודו הודאת שווא. G.H. Gudjonsson et al, *Interrogation and False Confessions among Adolescents in Seven European Countries: What Background and Psychological Variables Best Discriminate between False Confessors and Non-false Confessors?*, 15 PSYCHOLOGY, CRIME & LAW 711 (2009); במחקר שנערך בארה"ב בקרב בני נוער (גילאי 14–17) המרצים מאסר בגין עבירות חמורות לאחר שהורשעו על בסיס הודאתם (במשרה/בהסדר טיעון), השיבו 17.1% מהנשאלים כי הודו הודאת שווא במשרה. Lindsay C. Malloy, Elizabeth P. Shulman & Elizabeth Cauffman, *Interrogations, Confessions, and Guilty Pleas Among Serious Adolescent Offenders*, 38(2) LAW AND HUMAN BEHAVIOR 93 (2014).

²³⁴ *The Social Psychology of False Confessions*, לעיל ה"ש 121. כך, למשל, במחקרם של Redlich & Goodman, נרשם שיעור הודאות שווא של 78% בקרב בני 12–13, שיעור של 72% בקרב בני 15–16 ושיעור של 59% בקרב בגירים צעירים. Allison D. Redlich & Gail S. Goodman, *Taking Responsibility for an Act Not Committed: Influence of Age and Suggestibility*, 27 LAW AND HUMAN BEHAVIOR 131 (2003). בקרב הנבדקים שהוצגה להם ראיה כוזבת, הודו 80% מהנבדקים בגילאי 12–16, לעומת 50% מהבגירים הצעירים. במחקרם של Candel et al, שבו הנבדקים היו צעירים במיוחד (גיל 7.5 בממוצע), 36% מכלל הילדים מסרו הודאות שווא באשר ללחיצה על הכפתור האסור, מתוכם 89% הפנימו את ההודאה (לא נרשם הבדל בין המינים). זאת, על אף שמפאת גילם של הילדים, לא הוצגו להם כלל ראיות כוזבות. Ingrid Candel et al, *"I Hit the Shift-key and then the Computer Crashed": Children and False Admissions*, 38(6) PERSONALITY AND INDIVIDUAL DIFFERENCES 1381 (2005).

²³⁵ ראו, למשל, R. Abramovitch et al, *Young persons' comprehension of waivers in criminal proceedings*, 35 CANADIAN JOURNAL OF CRIMINOLOGY 309 (1993); L. Colwell et al., *The influence of psychosocial maturity on male juvenile offenders' comprehension and understanding of the Miranda warning*, 33 JOURNAL OF THE AMERICAN ACADEMY OF PSYCHIATRY AND LAW 444 (2005); A.D. Redlich et al, *Pre-adjudicative and adjudicative competence in juveniles and young adults*, 21 BEHAVIORAL SCIENCES AND THE LAW 393 (2003); *Legal decisions of preadolescent and adolescent defendants*, לעיל ה"ש 233.

²³⁶ ראו למשל: J. Viljoen et al, *Adjudicative competence and comprehension of Miranda rights in adolescent defendants: A comparison of legal standards*, 25 BEHAVIORAL SCIENCES AND THE LAW 1 (2007); T. Grisso, *Juveniles' capacities to waive Miranda rights: An empirical analysis*, 68 CALIFORNIA LAW REVIEW 1134 (1980).

²³⁷ "אם לא תאכל יבוא שוטר", לעיל ה"ש 121.

²³⁸ מבקר המדינה דוח ביקורת שנתי 64 – לשנת 2014: היבטים בטיפול המשטרה בקטינים המעורבים לכאורה בפלילים 431 (2014).

הקטינים לשתף פעולה עם החקירה.²⁴⁰ לאור זאת, מומחים רבים ממליצים כי נחקרים קטינים ילוו בחקירה באופן קבוע על ידי סנגור.²⁴¹ – עמדה שאומצה בשנת 2013 על ידי האגודה האקדמית לפסיכיאטריה של הילד בארצות הברית.²⁴²

הוועדה מסיקה כי בכלל, הודאותיהם של קטינים הנן בעלות סיכוי גבוה יותר להוות הודאות שווא מהודאות של חשודים בגירים ומכאן שעל בתי המשפט לנקוט משנה זהירות בבואם להרשיע קטינים על יסוד הודאותיהם. הוועדה ממליצה לסייג את משקלן של הודאות אלה ולהימנע מלהרשיע על בסיסן בהיעדר ראיה חיצונית המסבכת את הנאשם בביצוע העבירה.²⁴³

בנוסף, ובהתאם להמלצותיהן של ועדות קודמות שעסקו בנושא, ממליצה הוועדה לתקן את חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) ולקבוע כי חשודים קטינים יחקרו רק על ידי חוקרי נוער שעברו הכשרה מיוחדת, וזאת למעט במקרים חריגים.²⁴⁴

בנוסף, רוב מחברי הוועדה סברו כי לאור המחקרים המצביעים על כך שקטינים מצויים בסיכון מוגבר למסירת הודאות שווא, הרי שיש צורך ב"שכבת הגנה" נוספת בדמות נוכחות סנגור בחקירה, אשר תתווסף להסדר של חקירה על ידי חוקרי נוער. זכות זו קיימת בכל מדינות העולם המערבי שנבחנו במהלך הכנת דוח זה. דעת הרוב סבורה כי כאשר מדובר בחשודים קטינים, הרי שחובה על המשטרה לעדכן אותם לפני תחילת החקירה לא רק בדבר זכותם להיוועץ בעורך דין ביחידות ולהיות מיוצגים על ידי סנגור, אלא גם כי יש להם זכות שהסנגור יהיה נוכח בחקירתם. בכפוף למגבלות שבסעיף 9א לחוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), תשל"א-1971 יש לעדכן גם את ההורה שלהם.

עוד סבורה דעת הרוב כי במקרה שבו הודיע החשוד למשטרה שאין הוא מעוניין במימוש זכות ההיוועצות והזכות לליווי על ידי סנגור בחקירה, יש לקשר אותו עם סנגור ואם אין לו סנגור, עם סנגור ציבורי, על מנת שהסנגור יסביר לו את חשיבותן של זכויות אלה. הסבר זה רצוי שיערך פנים אל פנים כאשר הדבר אפשרי וכאשר הדבר אינו אפשרי, ניתן לקיימו בשיחת וידאו, או, למצער, בשיחת טלפון. לאחר קבלת ההסבר, חשוד שמימש את זכות ההיוועצות יוכל לבחור האם הוא מעוניין שהסנגור יישאר עמו גם בחקירה עצמה, וזאת לאחר שהסנגור הסביר לו שוב את זכותו לליווי בחקירה ואת החשיבות שעשויה להיות למימושה. על סנגור המלווה חשוד קטין בחקירה יחולו כללי ההתנהגות המוצעים בחלק 3ג(5) להלן.

בהמשך לעמדת הרוב המוצעת, ונוכח תקדימיות הצעת הרוב, שלה השלכות משמעותיות על מערך היחסים בין החוקר לנחקר, וכן על תפיסת החקירה הנוכחית, נערכו דיונים בין גורמי הממשלה (נציגי משרד המשפטים, פרקליטות המדינה ומשטרת ישראל), והדברים אף הובאו בפני היועצת המשפטית לממשלה להכרעתה. עם זאת, נוכח מצב הלחימה בו מצויה המדינה מאז 7.10.23, שהביא לעיסוק אינטנסיבי של כלל גורמי הממשלה והיועצת המשפטית בסוגיות חירום רבות הקשורות במצב הלחימה, הדיונים הפנימיים בסוגיה הנ"ל טרם מוצו, וטרם ניתנה הכרעה סופית בדבר עמדת גורמי הממשלה בוועדה.

T. Grisso & J. Ring, *Parents' attitudes toward juveniles' rights in interrogation*, 6 CRIMINAL JUSTICE AND BEHAVIOR 240 (1979)
L.B. Oberlander & N.E. Goldstein, *A review and update on the practice of evaluating Miranda*, 221 (1979)
J. Pearse & G.H. Gudjonsson, *Police interviewing ; comprehension*, 19 Behavioral Sciences and the Law 453 (2001)
Police-Induced techniques at two south London police stations, 3 Psychology, Crime and Law 63 (1996)
שם, *Confessions: Risk Factors and Recommendations*, לעיל ה"ש 2.

²⁴¹ ראו, למשל, *Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations*, שם.
²⁴² AMERICAN ACADEMY OF CHILD AND ADOLESCENT PSYCHIATRY, INTERVIEWING AND INTERROGATING JUVENILE SUSPECTS (Approved by Council, March 7, 2013).

²⁴³ בהתאם לנוסח המוצע בהצעת חוק לתיקון פקודת הראיות (תיקון מס' 18), לעיל ה"ש 52, בסעיף 2(א), שלפיו תידרש ראיה חיצונית מסבכת כאשר הנאשם היה קטין בעת גביית ההודאה.

²⁴⁴ המלצה זו אף עוגנה כאמור בתזכיר חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), לעיל ה"ש 123.

נוכח האמור, ועל מנת שלא לעכב את פרסום דו"ח ביניים זה, הוסכם על חברי הוועדה כי המשך העיסוק בנושא יידחה והמלצות הוועדה ידונו בהמשך, במסגרת הדו"ח הסופי.

(2) חשודים עם מוגבלות שכלית או נפשית

אנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית מצויים בקבוצת סיכון למסירת הודאת שווא ומחקרים מראים כי הם זוכים לייצוג-יתר בקרב מורשעי שווא²⁴⁵ ואף זוכים לייצוג יתר בהליך הפלילי לעומת חלקם באוכלוסיה.²⁴⁶ מאגר הזיכויים האמריקאי מראה כי נכון לשנת 2022, 69% מהנאשמים בארה"ב שהורשעו הרשעות שווא על בסיס הודאות שווא שמסרו, היו עם מוגבלות נפשית או קוגניטיבית.²⁴⁷ אשר לאנשים המתמודדים עם מוגבלות קוגניטיביות, מחקרים מראים כי הם מתקשים להתמודד עם היבטים שונים של החקירה המשטרתית.²⁴⁸ כך, למשל, מחקרים שנערכו בארה"ב ובחנו את יכולתם של אנשים עם פיגור להבין את אזהרת "מירנדה", העלו כי אחוז גדול מהנבדקים מתקשה להבין ולזכור את האזהרה.²⁴⁹ מחקרים שבחנו את מידת הסוגסטיביות של אנשים עם פיגור העלו כי היא גבוהה מהממוצע וכי נבדקים המתמודדים עם פיגור מושפעים יותר משאלות מנחות ונוטים יותר לשנות את תשובותיהם בתגובה לפידבק שלילי, אפילו קל, מצד החוקר.²⁵⁰ אינדיקציה נוספת לכך שאנשים עם מוגבלות שכלית מצויים בקבוצת סיכון למסירת הודאות שווא מצויה במחקר משנת 1991,²⁵¹ שערך השוואה בין גובה ה-IQ ומידת הסוגסטיביות של נבדקים משלוש קבוצות: חשודים שהודו ועומדים מאחורי הודאתם; חשודים שהודו וטוענים שהודאתם היא הודאת שווא; וחשודים שסירבו להודות. המחקר מצא כי החשודים הטוענים שהודו הודאת שווא מאופיינים ב-IQ הנמוך ביותר ובמידת הסוגסטיביות הגבוהה ביותר מבין שלוש קבוצות החשודים.

אשר לאנשים המתמודדים עם מחלת נפש, הרי שהודאתם הכוזבת עלולה לנבוע מבלבול וחוסר התמצאות במרחב, מנטייה לפנטזיות ודלוזיות או מתגובה רגשית בלתי רציונאלית. בדומה לאנשים עם מוגבלות שכלית, הם אף עלולים להיות רגישים יותר לסוגסטיביות ולשאוף לרצות דמויות בעלות סמכות, להתקשות בהתמודדות עם סיטואציות מלחיצות מסוגן של חקירות משטרה, או להתקשות בהבנת חומרת מצבם וההשלכות האפשריות

²⁴⁵ ראו, למשל, Melanie Clark Mogavero, *An Exploratory Examination of Intellectual Disability and Mental Illness*, THE PSYCHOLOGY ; Associated with Alleged False Confessions, 38(4) BEHAVIORAL SCIENCES & THE LAW 299 (2020) G.H. Gudjonsson & J.A. MacKeith, *Learning* ; 319 – 316 בעמ' 9, לעיל ה"ש 9, OF INTERROGATIONS AND CONFESSIONS disability and the Police and Criminal Evidence Act of 1984. Protection during investigative interviewing: A video-recorded false confession to double murder, 5 JOURNAL OF FORENSIC PSYCHIATRY 35 (1994).

²⁴⁶ כך עולה ממחקרים שנערכו בעולם. ראו המלצות הוועדה הבינמשרדית לטיפול בהתמודדות כוחות האכיפה והבטחון עם אנשים עם מוגבלויות, לעיל ה"ש 124; דו"ח ועדת משנה 3, לעיל ה"ש 124. על פי האמור בדוח הסניגוריה הציבורית לשנת 2019, בישראל לא קיים מסד נתונים שיכול ללמד על ייצוגם של אנשים עם מוגבלות בהליך הפלילי. עם זאת, סקר צרכים של אסירים פליליים שפרסם שירות בתי הסוהר העלה כי כ-14% מהאסירים הם במעקב פסיכיאטרי או עם הפרעה נפשית וכמחצית מהם הם בעלי הפרעה נפשית מאזונית. ראו שם, בעמ' 22; הסניגוריה הציבורית דוח פעילות 2019: מגנים על האדם, השוויון והצדק 82 (אוגוסט 2020).

²⁴⁷ NATIONAL REGISTRY OF EXONERATIONS, AGE AND MENTAL STATUS OF EXONERATED DEFENDANTS WHO CONFESSED (4.10.2022), available at <https://www.law.umich.edu/special/exoneration/Pages/False-Confessions.aspx>.

²⁴⁸ ראו, למשל, S.D. Anderson & J. Hewitt, *The effect of competency restoration training on defendants with mental*, L. Clare & G.H. Gudjonsson, ; *retardation found not competent to proceed*, 26 LAW AND HUMAN BEHAVIOR 343 (2002) *The vulnerability of suspects with intellectual disabilities during police interviews: A review and experimental study of decision-making*, 8 MENTAL HANDICAP RESEARCH 110 (1995).

²⁴⁹ ראו, למשל, M.J. O'Connell et al, *Miranda comprehension in adults with mental retardation and the effects of*, M. Cloud et al, *Words without meaning: ; feedback style on suggestibility*, 29 LAW AND HUMAN BEHAVIOR 359 (2005).

; *The Constitution, confessions, and mentally retarded suspects*, 69 UNIVERSITY OF CHICAGO LAW REVIEW 495 (2002) C. Everington & S. Fulero, *Competence to confess: Measuring understanding and suggestibility of defendants with Police-Induced Confessions: Risk Factors and* mental retardation, 37 MENTAL RETARDATION 212 (1999).

²⁵⁰ Everington & Fulero, שם; O'Connell et al, שם. *Recommendations*, לעיל ה"ש 2.

²⁵¹ G.H. Gudjonsson, *The effects of intelligence and memory on group differences in suggestibility and compliance*, 5 PERSONALITY AND INDIVIDUAL DIFFERENCES 503 (1991).

של הודאתם.²⁵² כך, מחלות נפש כגון סכיזופרניה, הפרעה דו-קוטבית וכן הפרעות אישיות מסוימות עלולות לגרום לפגיעה בקוגניציה ולהתנהגות אימפולסיבית, שבתורן עלולות להקשות על החשוד להבין את מהלך החקירה, להתמודד עם לחציה ולתקשר עם החוקר.²⁵³ סוגים מסוימים של סכיזופרניה אף עלולים להוביל לפנטזיות ודלוזיות שיגרמו לנחקר למסור מידע בלתי מהימן.²⁵⁴ דיכאון אקוטי עלול לגרום לאפתיה שבשלה ימעיט החשוד בהשלכות הודאתו ויגלה כלפיהן אדישות,²⁵⁵ בעוד שהפרעות חרדה חמורות מקשות על חשודים להתמודד עם לחצי החקירה ועלולות להגביר את נטייתם לרצות את החוקר או לגלות רגישות מוגברת לפידיבק השלילי הנובע מהכחשתם.²⁵⁶ בנוסף, הטיפול במחלות נפש כגון סכיזופרניה, הפרעה דו-קוטבית, ולעיתים גם דיכאון או הפרעות חרדה, נעשה במקרים רבים באמצעות תרופות בעלות תופעות לוואי העלולות להשפיע על החקירה, כגון בעיות זיכרון, בלבול וטשטוש.²⁵⁷

לכך יש להוסיף, כי השהות במעצר (כמו גם במאסר) עלולה להיות קשה במיוחד עבור אנשים עם מוגבלויות. הספרות המחקרית מצביעה על מגוון רחב של אופנים בהם באה מצוקה זו לידי ביטוי, לרבות חשיפתם של אנשים עם מוגבלות לניצול ולהתעמרות במעצר, קושי שלהם להבין את כללי ההתנהגות ותחושות של בלבול ודיסאוריינטציה. גם ההתמודדות היומיומית עם תנאים פיזיים קשים, הצפיפות בתאי המעצר והזמירות הנמוכה של שירותי רווחה ורפואה מקשים על עצורים עם מוגבלויות יותר מאשר על עצורים אחרים.²⁵⁸ משמעות הדבר הנה כי השהות במעצר ובתנאי בידוד, אשר עלולה באופן כללי להגביר את מצוקתו של החשוד ולהוות עבורו תמריץ להודות הודאת שווא,²⁵⁹ משפיעה עוד יותר על חשודים עם מוגבלויות ומגדילה את הסיכון להודאות שווא מצידם.

הוועדה מסיקה כי בכלל, הודאותיהם של חשודים עם מוגבלות נפשית או שכלית הנן בעלות סיכוי גבוה יותר להיות הודאות שווא מאשר הודאות של חשודים שאינם עם מוגבלויות, ומכאן שעל בתי המשפט לנקוט משנה זהירות בבואם להרשיע על בסיס הודאות אלה. הוועדה ממליצה לסייג את משקלן של הודאות אלה ולהימנע מלהרשיע על בסיסן בהיעדר ראיה חיצונית המסבכת את הנאשם בביצוע העבירה.²⁶⁰

עוד ממליצה הוועדה כי משטרת ישראל תקבע נוהל שלפיו יש לברר עם כל חשוד, בתחילת החקירה, על מצבו הבריאותי, האם הוא זקוק להנגשות והאם הוא זקוק לטיפול לתרופתי. זאת, על מנת לסייע בידי המשטרה לזהות את אותם חשודים שמצבם הגופני, הקוגניטיבי או הנפשי עלול להקשות עליהם להתמודד עם החקירה ושיש צורך בעניינם בהנגשות או בהתאמות מיוחדות. על מנת לדייק במתן ההתאמות הדרושות לחשוד לשם הבאת גרסתו המלאה בפני החוקר, ממליצה הוועדה לפעול לקידום הסדרת מקצוע של מנגיש צדק אשר תפקידו לתווך את החקירה לאדם, לדאוג לו להנגשות המתאימות ובכך לסייע לו להשתתף בהליך באופן הוגן ושוויוני. לשם כך יש לפעול להכנת הכשרה מתאימה על ידי גורמי מקצוע הן מתחום המוגבלויות והן מתחום

²⁵² *Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations*, לעיל ה"ש 2; WOODY & FORREST, לעיל ה"ש 207, בעמ' 119 – 123.

²⁵³ William C. Follete et al, *Mental Health and False Confessions*, University of San Francisco Law Research Paper No. 2017-16 26 – 27, 28 – 30, 32 – 34 (2017).

²⁵⁴ שם, בעמ' 27.

²⁵⁵ שם, בעמ' 30.

²⁵⁶ שם, בעמ' 31-32.

²⁵⁷ שם, בעמ' 27-28, 29, 31, 32.

²⁵⁸ ראו, למשל, Gautam Gulati et al, *Experiences of People with Intellectual Disabilities Encountering Law Enforcement Officials as the Suspects of Crime – A Narrative Systematic Review*, 71 INTERNATIONAL JOURNAL OF ANGELA HASSIOTIS, et al, *Psychiatric morbidity in prisoners with intellectual disabilities: analysis of prison survey data for England and Wales*, 199(2) THE BRITISH JOURNAL OF PSYCHIATRY 156 (2011). בנוסף, כאשר מדובר באסירים ולא בעצורים, סיכוייהם להשתחרר בשחרור מוקדם ברישיון הוא נמוך יותר, וקיים חוסר מובנה בבתי הכלא במסגרת שיקומיות ובשירותים אחרים שמתאימים לצרכיהם. ראו **דוח פעילות 2019**, לעיל ה"ש 246, בעמ' 82.

²⁵⁹ ראו חלק (4) להלן.

²⁶⁰ בהתאם לנוסח המוצע בהצעת חוק לתיקון פקודת הראיות (תיקון מס' 18), לעיל ה"ש 52, בסעיף 2(ג), שלפיו תידרש ראיה חיצונית מסבכת כאשר הנאשם סבל בעת גביית ההודאה מלקות שכלית או נפשית של ממש.

המשפט, לרישום מוסדר של מנגישי צדק שהשלימו את ההכשרה ולמימון עלותם בדומה למימון מתרגמים לשפת סימנים (אשר מהווים מודל דומה עבור אנשים עם מוגבלות בשמיעה). כן מומלץ להתאים את הכשרות המשטרה להמלצות הוועדה הבינמשרדית לטיפול בהתמודדות כוחות האכיפה והבטחון עם אנשים עם מוגבלויות.²⁶¹

אשר לחשודים עם מוגבלות נפשית, הרי שהשירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות במשרד הרווחה הביע, כאמור, נכונות לשקול מחדש את עמדתו בנוגע לאפשרות כי גם חשודים אלה, בדומה לחשודים עם מוגבלות שכלית, ייחקרו על ידי חוקר מיוחד. אפשרות זו תיבחן על ידי הוועדה לאחר שהשירות יגבש את עמדתו בנושא, וזאת לקראת פרסום הדוח הסופי המסכם את עבודת הוועדה.

בנוסף, רוב מחברי הוועדה סברו כי לאור המחקרים המצביעים על כך שחשודים עם מוגבלות שכלית או נפשית מצויים בסיכון מוגבר למסירת הודאות שווא, הרי שיש צורך ב"שכבת הגנה" נוספת בדמות נוכחות סגור בחקירה, אשר תתווסף להסדר כגון חקירה על ידי חוקר מיוחד או "הנגשת צדק". דעת הרוב סבורה כי כאשר מדובר בחשודים עם מוגבלות, הרי שחובה על המשטרה לעדכן אותם לפני תחילת החקירה לא רק בדבר זכותם להיוועץ בעורך דין ביחידות ולהיות מיוצגים על ידי סגור, אלא גם כי יש להם זכות שהסגור יהיה נוכח בחקירתם. במקרה שבו הודיע החשוד למשטרה שאין הוא מעוניין במימוש זכות ההיוועצות והזכות לליווי על ידי סגור בחקירה, יש לקשר אותו עם סגור ואם אין לו סגור, עם סגור ציבורי, על מנת שהסגור יסביר לו את חשיבותן של זכויות אלה. הסבר זה רצוי שיערך פנים אל פנים כאשר הדבר אפשרי וכאשר הדבר אינו אפשרי, ניתן לקיימו בשיחת וידיאו ולמצער בשיחת טלפון. לאחר קבלת ההסבר, חשוד שמימש את זכות ההיוועצות יוכל לבחור האם הוא מעוניין שהסגור יישאר עמו גם בחקירה עצמה, וזאת לאחר שהסגור הסביר לו שוב את זכותו לליווי בחקירה ואת החשיבות שעשויה להיות למימושה. על סגור המלווה חשוד קטין בחקירה יחולו כללי ההתנהגות המוצעים בחלק 3(ג) להלן.

כפי שפורט לעיל, הדיונים הפנימיים בסוגיה הנ"ל על ידי גורמי הממשלה טרם מוצו, ולפיכך טרם הועברה לוועדה עמדתם הסופית.

(3) חשודים המצויים בהשפעת חומרים משני-תודעה

אנשים המכורים לסמים מצויים אף הם בקבוצת סיכון למסירת הודאות שווא.²⁶² ראשית, חשודים הסובלים מתסמונת גמילה או מצויים תחת השפעת סם במהלך החקירה מתקשים לעמוד בחקירה מבחינה פיזית ועלולים להודות במטרה להביא לסיומה. שנית, חשודים המצויים תחת השפעת סם במהלך החקירה עלולים להתבלבל, להתקשות בהבנת ההשלכות ארוכות הטווח של הודאתם, או להיות מושפעים באופן מיוחד מתרגילי חקירה ומניפולציות שונות.²⁶³ שלישית, חשודים שמצויים תחת השפעת סם ברגע החקירה או נוהגים להשתמש בסמים לעיתים קרובות, עלולים להפנים את האשמה ביתר קלות ולהודות במעשים שאת התרחשותם אין הם זוכרים.²⁶⁴

²⁶¹ לעיל ה"ש 124, בעמ' 26 – 30.

²⁶² דו"ח ועדת גולדברג, לעיל ה"ש 47, בעמ' 9.

²⁶³ Jon Fridrik Sigurdsson & Gisli H. Gudjonsson, *False confessions: The relative importance of psychological, criminological and substance abuse variables*, 7(3) PSYCHOLOGY, CRIME AND LAW 275 (2001).

²⁶⁴ Jacqueline R. Evans et al., *Intoxicated witnesses and suspects: Procedures and prevalence according to law enforcement*, 15(3) PSYCHOLOGY, PUBLIC POLICY, AND LAW 194, 198 – 199 (2009).

הוועדה מסיקה כי **ככלל**, הימצאותו של חשוד בתסמונת גמילה או תחת השפעת סם משמעותית מפחיתה את מהימנות הודאתו. על המשטרה להימנע, למעט במקרים חריגים,²⁶⁵ מחקירת חשודים המצויים בעיצומם של מצבים אלו כאשר הם ניכרים, ועל בתי המשפט לנקוט משנה זהירות בבואם להרשיע על בסיס הודאות שנגבו מחשודים במצבים אלו. הוועדה ממליצה לסייג את משקלן של הודאות אלה ולהימנע מלהרשיע על בסיסן בהיעדר ראיה חיצונית המסבכת את הנאשם בביצוע העבירה.

(4) קבוצות מוחלשות אחרות

גם חשודים המשתייכים לקבוצות מוחלשות אחרות, כגון זרים, בני מיעוטים וחברי קבוצות שוליים, מצויים בסיכון מוגבר למסירת הודאות שווא, אם כי הקשר הישיר – להבדיל מהקשר העקיף שיפורט בהמשך – מובהק פחות מזה שהתגלה ביחס לקבוצות הסיכון שנסקרו לעיל.²⁶⁶ מאחר שקיים קשר עקיף בין השתייכות לקבוצה מוחלשת למסירת הודאות שווא, הרי שהתוצאה עלולה להיות אותה תוצאה, גם אם הסיבות לכך אינן ישירות. מחקרים מראים כי חברי קבוצות מוחלשות מצויים בסיכון רב יותר לסבול מהתמכרויות ומבעיות נפשיות,²⁶⁷ וכן מקשיים נוספים העלולים להשפיע במישירן על יכולתם להתמודד עם החקירה.²⁶⁸ כך, למשל, חשודים המשתייכים לקבוצות שוליים עלולים לסבול מקשרים רופפים לקהילה ומהעדר מסגרת תומכת, שבכוחה היה להפחית את תחושת הבידוד הנלווית לחקירה ולסייע להם בהתמודדות עם לחצי החקירה. לכך יש להוסיף את הנטייה הקיימת במדינות רבות לשיטור והפללת יתר של קבוצות מיעוט,²⁶⁹ כמו גם את תנאי העוני והמחסור שבהן חיים לעיתים חברי קבוצות מוחלשות ושמעודדים פשיעה – תנאים המגדילים את הסיכוי כי אוכלוסיות אלה ייחקרו במשטרה ומכאן גם את הסיכוי הסטטיסטי למסירת הודאות ובהן הודאות שווא.²⁷⁰ כך, למשל, נטען כי מודל הריד (Reid), שבמסגרתו מבססים החוקרים את חשדם בעיקר על "סימני שקר" ורבאליים והתנהגותיים מצד החשוד, יוצר הטיית של שוטרים נגד חשודים מקבוצות מיעוט. זאת, מאחר שההבדלים התרבותיים בין החוקר לנחקר עלולים לגרום לחוקר לפרש בטעות התנהגויות שונות של הנחקר כסימנים לאמירת שקר.²⁷¹

יצוין, כי גם בישראל חלק מן החשודים שהודו הודאות שווא השתייכו לקבוצות מוחלשות או לקבוצת מיעוט. כך, למשל, פאבל סמירנוף, שהודה הודאת שווא ברצח, היה דר רחוב.²⁷² בתיקו של אליעזר בנגיב, שהודה גם הוא הודאת שווא ברצח, צוין כי "יתכן שהלחץ הפנימי שבו היה [המבקש] נתון, בשל היותו עולה חדש וחשו מהמשטרה, הם שהביאוהו לכך".²⁷³

לנוכח מסקנותיו המסויגות של המחקר המדעי, מסיקה הוועדה כי השתייכות לקבוצה מוחלשת עלולה להגדיל באופן עקיף את הסיכון למסירת הודאת שווא. בהקשר זה יש לבחון את ההכשרות הקיימות כיום

²⁶⁵ לדוגמה, במקרה של חקירה סיכולית, שנועדה למנוע פגיעה מיידית בחיי אדם.
²⁶⁶ J. Guillermo Villalobos & Deborah Davis, *Interrogation and the Minority Suspect: Pathways to True and False Confession*, In ADVANCES IN PSYCHOLOGY AND LAW (VOL. 1) 1 (M. Miller & B. Bornstein eds., 2016).
²⁶⁷ Carles Muntaner et al., ; ANGELA J. HATTERY & EARL SMITH. AFRICAN AMERICAN FAMILIES (2007) למשל, 267.
²⁶⁸ Gisli H. Gudjonsson et al., *False confessions to police and their relationship with conduct disorder, ADHD, and life adversity*, 52(6) PERSONALITY AND INDIVIDUAL DIFFERENCES 696 (2012).
²⁶⁹ ראו בהקשר זה את דוח הצוות למיגור הגזענות נגד יוצאי אתיופיה בראשות מנכ"לית משרד המשפטים דאז אמי פלמור. הצוות למיגור הגזענות נגד יוצאי אתיופיה **דוח מסכם** 79 – 80 (יולי 2016).
²⁷⁰ Samuel R. Gross et al., *Exonerations in the United States 1989 through 2003*, 95 J. CRIM. L. & CRIMINOLOGY 523, 546 (2005).
²⁷¹ Cynthia J. Najdowski, *Stereotype threat in criminal interrogations: Why innocent Black suspects are at risk for confessing falsely*, 17(4) PSYCHOLOGY, PUBLIC POLICY, AND LAW 562 (2011).
²⁷² פרוטוקול הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקון מיום 8.4.2021, לעיל ה"ש 211.
²⁷³ בשי"א (מחוזי י-ם) 4630/99, לעיל ה"ש 32.

בגופי אכיפת החוק ואת הצורך בהרחבתן, תוך דגש על הכשרה רב-תרבותית ועל תשומת לב למאפיינים העלולים להוביל להודאות שווא.

(5) גורמי סיכון נוספים

לבסוף, קיימים מאפיינים אישיים ואישיותיים, אשר אינם נובעים בהכרח מגילו, מצבו השכלי והנפשי של הנחקר או מהשתייכותו לקבוצה מוחלטת ואשר עלולים להשפיע לרעה על הסיכוי למסירת הודאת שווא.²⁷⁴ כך, למשל, מחקרים מצביעים על העדר ניסיון קודם בחקירות משטרה כעל גורם סיכון עקיף להודאות שווא. הנתונים מארצות הברית מלמדים כי חשודים שנחקרים במשטרה לראשונה – בעיקר כאשר הם חפים מפשע – נוטים יותר לוותר על זכותם להיוועצות בסגור ולליווי על ידי סגור בחקירה, נוהגים להתבטא בחופשיות מבלי להבין שדבריהם עלולים להתפרש בטעות לרעתם ומתקשים יותר להתמודד עם לחצי החקירה.²⁷⁵

רכיב אישיותי מרכזי שנמצא כי יש לו תרומה מסוימת לסיכון למסירת הודאות שווא הוא נטייה לסוגסטיה (השאה), קרי, נחקרים שניתן בקלות יחסית לשנות את עמדותיהם, רגשותיהם ואמונותיהם באמצעות תהליכים פסיכולוגיים שונים. אמנם, חלק מגורמי הסיכון שנסקרו לעיל משליכים במידה רבה גם על מידת הסוגסטיביות של הנחקר (כך, למשל, קטינים ואנשים עם מוגבלות שכלית נוטים יותר לרצות את חוקריהם ולהיות מושפעים ממניפולציות שונות); עם זאת, הרי שישנם גם נחקרים שאינם משתייכים באופן רשמי לקבוצת סיכון אך מאופיינים באישיות נאיבית, בנטייה לתת אמון בלתי מסויג בגורמי סמכות או ברצון מוגבר לרצות דמויות סמכותיות. נחקרים כאלו מצויים גם הם בסיכון מוגבר להודות בעבירה שלא ביצעו ואף להפנים את אשמתם בעבירה.²⁷⁶ נחקרים אלו נוטים לקבל את הנחותיו או דרישותיו של החוקר ללא הפעלת בקרה של ממש; להתאים את תשובותיהם להנחות וסוגסטיית המוצעות על ידי החוקר; או משנים את תשובותיהם בתגובה למשוב שלילי מהחוקר.

עם זאת, יש לומר כי הקשר שנמצא במחקר בין סוגסטיביות לבין הנטייה להודות שווא אינו מאוד מובהק. כך, למשל, במחקרם של הורסלנברג ואחרים (Horselenberg et al)²⁷⁷ נבדקה השפעתם של מאפיינים אישיותיים שונים ונמצא כי רק נטייה לפנטזיות מובילה באופן עקבי ומובהק לנטייה מוגברת להודות שווא, וזאת לעומת רמה גבוהה של צייתנות או סוגסטיביות. במחקרם של פורסט ואחרים (Forrest et al)²⁷⁸ נמצא קשר מובהק בין הודאות שווא לבין מאפיין אחד בלבד של סוגסטיביות, והוא מידת רגישותו של הנחקר לשאלות מנחות מצד החוקר. קרי, אותם נבדקים שמסרו הודאות שווא היו בעלי רגישות גבוהה יותר לשאלות מנחות מהמשתתפים שלא הודו. כמו כן, נמצא קשר בין מידת החרדה, הנטייה לרצות גורמי סמכות והאמונה הדתית של הנבדקים במקור שליטה חיצוני, לבין נטייתם להפנים את אחריותם לאירוע.

במחקרם של קלאבר ואחרים (Klaver et al)²⁷⁹ נבחנו השפעתן של צייתנות, הערכה עצמית נמוכה ואמונה דתית בנוגע למקור השליטה בחיי האדם, לצד "סוגסטיביות חקירתית" – המידה שבה העבירה שבה הואשמו הנבדקים מתקבלת על הדעת. הנבדקים חולקו לשתי קבוצות של "עבירות", האחת עבירה שמתקבל על הדעת כי תבוצע בטעות (לחיצה על מקש מחשב הסמוך למקש שעליו נדרשו הנבדקים ללחוץ במסגרת הניסוי) והשנייה

²⁷⁴ *Effects of Personality, Interrogation Techniques and Plausibility in an Experimental False Confession Paradigm*, לעיל ה"ש 20.

²⁷⁵ *Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations*, לעיל ה"ש 2, בעמ' 23.

²⁷⁶ שם, בעמ' 19, 21.

²⁷⁷ *False confessions in the lab*, לעיל ה"ש 20.

²⁷⁸ Krista D. Forrest et al, Theresa A. Wadkins & Bridget A. Larson, *Suspect Personality, Police Interrogations, and False Confessions: Maybe It is Not Just the Situation*, 40(3) PERSONALITY AND INDIVIDUAL DIFFERENCES 621 (2006).

²⁷⁹ *Effects of Personality, Interrogation Techniques and Plausibility in an Experimental False Confession Paradigm*, לעיל ה"ש 20.

עבירה פחות מתקבלת על הדעת (לחיצה על מקש מרוחק יותר ושכיח פחות). הניסוי הניב אחוז גבוה מאוד של הודאות שווא בעבירה הראשונה (59%) ואחוז משמעותי אך נמוך בהרבה בעבירה השנייה (13%). כמו כן, בעוד שבעבירה הראשונה 16% מהנבדקים הפנימו את אשמתם, איש מהנבדקים בעבירה השנייה לא הפנים את אשמתו (קרי, לא האמין שהוא אכן ביצע את ההפרה, על אף שהודה בכך). מכאן, שהניסוי מצביע על השפעה מובהקת של משתנה "הסוגסטיביות החקירתית" על הנכונות למסור הודאת שווא.²⁸⁰ לעומת זאת, המשתנים האישיותיים (הערכה עצמית, צייתנות, אמונה במקור שליטה חיצוני, סוגסטיביות אישית) לא נמצאו קשורים באופן מובהק לשיעור הודאות השווא. חריג לכך הוא מאפיין אחד של סוגסטיביות – רגישות מוגברת לפידבק שלילי – אשר נמצא כי הוא משפיע על הנטייה למסור הודאת שווא (כך, נבדקים אשר שינו את תשובותיהם בעקבות פידבק שלילי מצד הבדק נטו יותר למסור הודאות כוזבות).

יש לסייג ממצאים אלו ולומר כי עשויים להיות מספר הסברים לאי-מציאת קשר מובהק בין הודאות שווא לבין סוגסטיביות וצייתנות. ראשית, קשיים במתודולוגיית המחקר ובמידת ההומוגניות של האוכלוסייה הנבדקת (סטודנטים). שנית, העדר יכולת לשחזר את התנאים והאווירה הקיימים בחקירות משטרה אמיתיות.²⁸¹ שלישית, יתכן שהיו מרכיבים אישיותיים חזקים יותר שלא נבדקו במסגרת המחקר ולכן השפעתם על התוצאות לא נבחנה.²⁸²

גם הפרעות קשב וריכוז (ADHD) עלולות להוות גורם סיכון להודאות שווא, בשל קושי של הנחקר להתמודד עם החקירה ורצון חזק לסיימה.²⁸³ החקיקה בבריטניה, למשל, הרחיבה את ההגדרה לחשודים פגיעים נפשית ("psychological vulnerabilities") כך שתכלול גם חשודים שאין להם מוגבלות נפשית, אך מאפייניהם הנפשיים מעמידים אותם בסיכון למסירת מידע כוזב או בלתי מדויק בחקירה, ובכלל זה הודאות שווא. זאת, לצורך זכאות לזכויות מיוחדות בחקירה כגון הזכות למלווה.²⁸⁴

לבסוף, גם מצבים רפואיים מסוימים, וכן היעדר גישה לטיפול רפואי ולתרופות מרשם בתקופת המעצר,²⁸⁵ עלולים להגדיל את הסיכון למסירת הודאת שווא. כך, נמצא כי מצבים רפואיים כגון אפילפסיה, חבלות ראש, דמנציה ומיגרנות חמורות עלולים להקשות על הנחקר להתמודד עם לחצי החקירה, לגרום לו לחוסר ריכוז חמור ולעיתים אף לפגוע בזיכרונו.²⁸⁶ גם חוסר איזון חמור ובלתי מאובחן של בלוטת התריס²⁸⁷ או סכרת²⁸⁸ עלולים לפגוע בריכוז ולגרום לעייפות, אפתיה וקושי להתמודד עם חקירות ארוכות. החוק הבריטי אימץ הוראות מיוחדות ביחס למצבים אלו, בקובעו כי במקרים של מחלות לב, סוכרת, אפילפסיה ומצבים רפואיים אחרים שחומרתם דומה, חובה על המשטרה להתייעץ עם רופא בדבר האפשרות להאריך את המעצר, האפשרות להמשיך את התשאול והצורך בנקיטת אמצעי זהירות מיוחדים במהלכו.²⁸⁹

²⁸⁰ שם. בנוסף, נמצאה השפעה מובהקת לשיטת החקירה. ראו להלן בחלק ג(3).

²⁸¹ *Confessions Suspect Personality, Police Interrogations, and False Confessions*, לעיל ה"ש 276; *Effects of Personality, Interrogation Techniques and Plausibility in an Experimental False Confession Paradigm*, לעיל ה"ש 20.

²⁸² *Effects of personality, interrogation techniques and plausibility in an experimental false confession paradigm*, שם.

²⁸³ Susan Young et al, *The Effectiveness of Police Custody Assessments in Identifying Suspects with Intellectual*

Gisli H. Gudjonsson, *False ; Disabilities and Attention Deficit Hyperactivity Disorder*, 11 *BMC MEDICINE* 1 (2013)

Gisli H. Gudjonsson et al, *The risk ; confession among individuals with ADHD*, 8(1) *ADHD IN PRACTICE* 13 (2016)

of making false confessions: The role of developmental disorders, conduct disorder, psychiatric symptoms, and

Mental Health and False Confessions ; compliance, 25(5) *JOURNAL OF ATTENTION DISORDERS* 715 (2021)

לעיל ה"ש 252, בעמ' 26 – 27.

²⁸⁴ Home Office, Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE), Code C: Revised Code of Practice for the detention,

treatment and questioning of persons by Police Officers, annex E (August 2019).

²⁸⁵ GISLI H. GUDJONSSON, *THE PSYCHOLOGY OF FALSE CONFESSIONS: FORTY YEARS OF SCIENCE AND PRACTICE* 115 –

116 (2018).

²⁸⁶ CLINICAL FORENSIC MEDICINE: A PHYSICIAN'S GUIDE 350 – 353 (Margaret M, Stark ed., 2011).

²⁸⁷ שם.

²⁸⁸ SARAH FECH & GREGORY MURRAY, *INAPPROPRIATE LAW ENFORCEMENT RESPONSE TO* גם, בעמ' 352 – 353. ראו גם

INDIVIDUALS WITH DIABETES: AN INTRODUCTION AND GUIDE FOR ATTORNEYS (September 2014).

²⁸⁹ Code C, לעיל ה"ש 284, בסעיפים 9.12 – 9.13.

הוועדה מסיקה כי ישנם מצבים שבהם אישיות בעלת מאפיינים סוגסטיביים עלולה להגדיל את הסיכון למסירת הודאת שווא. על כן, ככל שיתברר שנאשם שהודה בחקירה הוא בעל מאפיינים כאלו, ממליצה הוועדה כי עובדה זו תילקח בחשבון בהערכת מהימנות הודאתו.

ג. גורמי סיכון הנובעים מהחקירה

לצד גורמים אישיותיים הנובעים מהנחקר עצמו, קיימים גורמים נוספים, חיצוניים לנחקר, המשפיעים על הסיכון למסירת הודאות שווא. גורמים אלו, הנובעים מהאופן שבו מתנהלת החקירה המשטרתית, כוללים הטיות שונות של חוקרי משטרה הנובעות מדינמיקת החקירה, את מודל החקירה הנהוג, את תרגילי החקירה המופעלים על החשוד, את משך החקירה הנהוג וכן מספר משתנים נוספים. בשנים האחרונות, נערכו מחקרי שדה ובעיקר מחקרי מעבדה רבים, שמטרתם לבדוד את המשתנים הללו ולבחון את השפעתו של כל אחד מהם על הסיכון למסירת הודאת שווא.

(1) הטיות שונות הנובעות מדינמיקת החקירה

אחד מגורמי הסיכון המרכזיים להודאות שווא נובע מהטיה קוגניטיבית נפוצה המכונה בספרות "ראיית מנהרה" (tunnel vision), שפירושה נטייה לפרש ולחפש מידע בדרך שתאשר השערה מוקדמת תוך התעלמות מראיות שאינן תומכות בה. ראיית מנהרה הנה נטייה פסיכולוגית טבעית המאפיינת כל הליך של הסקת מסקנות, ובבסיסה קיימת "הטיית האישור" (Confirmation Bias) הגורמת לפרט לפעול לאישוש השערתו הראשונית.²⁹⁰ מחקר פסיכולוגי ענף תומך במסקנה כי מרגע שאנשים מגבשים דעה, הם נוטים לחפש, לאסוף ולנתח מידע חדש באופן סלקטיבי, על מנת שיתמוך בהערכתם הראשונית, וכי גם חוקרי משטרה אינם חסינים מפני הטיות אלה. כך, למשל, מחקר משנת 2018 שנערך בשבדיה העלה כי ההחלטה לעצור חשוד לצורך חקירה נוטה לייצר אמונה מוקדמת של המשטרה באשמתו אשר משפיעה בהמשך על דינמיקת החקירה.²⁹¹ מחקרים במדינות נוספות הראו כי לשוטרים יש נטייה להאמין באשמתם של חשודים²⁹² או לייחס להם שלא בצדק אמירת שקר.²⁹³

גיבוש דעה מוקדמת בנוגע לאשמת החשוד עלול להוביל חוקרי משטרה להשקיע מאמצים רבים בגביית הודאה מאותו חשוד, תוך זניחת כיווני חקירה אחרים והתעלמות מראיות התומכות בחפותו. היא אף עלולה להוביל לזיהום של ראיות אחרות, חיצוניות לחשוד, דוגמת בדיקות פורנזיות שעורכיהן נחשפו מבעוד מועד להערכתו של החוקר כי מצופה למצוא בהן ראיות הקושרות את החשוד לעבירה.²⁹⁴ עוד קיים חשש כי שכנוע מוקדם של החוקר באשמת החשוד יוביל למעין נבואה שמגשימה את עצמה, שבמסגרתה יילחץ החשוד כתוצאה מהחקירה האינטנסיבית וכתוצאה מכך יפגין סימני חרדה, שבתורם ישכנעו את החוקר עוד יותר באשמתו. כך, למשל,

²⁹⁰ שירלי יהושע-שטרן "ממלכת הצללים של מערכת אכיפת החוק – הרשעות שווא: היבטים פסיכולוגיים בעבודתו של חוקר משטרה בישראל" קרימינולוגיה ישראלית ו 65, 79 (2017); WOODY & FORREST, לעיל ה"ש 207, בעמ' 125 – 130.

²⁹¹ Moa Lidén, Minna Gräns & Peter Juslin, *The Presumption of Guilt in Suspect Interrogations: Apprehension as a Trigger of Confirmation Bias and Debiasing Techniques*, 42(4) LAW AND HUMAN BEHAVIOR 336 (2018).

²⁹² ראו, למשל, Christian A. Meissner & Saul M. Kassin, "He's guilty!": Investigator Bias in Judgments of Truth and Deception, 26 LAW AND HUMAN BEHAVIOR 469 (2002); Jaume Masip et al, *Generalized Communicative Suspicion*; Deception, 35(5) JOURNAL OF APPLIED SOCIAL PSYCHOLOGY 1046 (2005).

²⁹³ Richard A. Leo, *Miranda's revenge: Police interrogation as a confidence game*, 30 LAW AND SOCIETY REVIEW 259, 281 (1996).

²⁹⁴ True Crimes, False Confessions, לעיל ה"ש 204.

במחקר משנת 2008,²⁹⁵ נמצא כי אמונה באשמת ה"חשוד" משפיעה על אופן ניסוח השאלות ומובילה את הנבדקים, שהתבקשו לתשאל את ה"חשודים", לנסח שאלות שגלומה בהן הנחת אשמה. הגם שבאותו מחקר לא נמצא קשר מובהק בין סגנון התשאול לבין שיעור הודאות השווא שנמסרו, נמצא כי שאלות "מניחות אשמה" הלחיצו יותר את ה"חשודים" ואף גרמו להם, באופן מובהק, להפגין סימני חרדה בולטים יותר. נטייה זו אפיינה עוד יותר את ה"חשודים" ה"חפים מפשע", קרי, אפקט הנבואה שמגשימה את עצמה היה חזק יותר דווקא כשדובר במי שלא ביצעו את העבירה.²⁹⁶

אחד הגורמים לגיבוש דעה מוקדמת בדבר אשמת החשוד הוא **קיומן של ראיות שגויות או כוזבות נגד החשוד**, בפרט הודאות שווא אחרות המפלילות אותו בעבירה. ראיות כאלה עלולות להגביר בחוקרי המשטרה את האמונה באשמת החשוד²⁹⁷ ולהוביל לפרשנות מוטעה ושגויה של ראיות מאוחרות יותר מתוך ניסיון לאשש באמצעותן את אמונת החוקרים. בשל כך, תגבר המוטיבציה של החוקרים לחלץ הודאה מפי החשוד והם יטו יותר לפרש את התנהגותו כמחשידה ולשלול על הסף את הסבריו. כך, למשל, נמצא כי בתיקי הרשעות שווא בארצות הברית שבהן התבססה ההרשעה על הודאת שווא, כללו 78% מהתיקים גם ראיות מפלילות אחרות (בעיקר ראיות פורנזיות).²⁹⁸ אמנם, במרבית התיקים קדמה הודאת השווא לראיות הנוספות, קרי, ההודאה היא שיצרה את אפקט האישוש ולא להפך,²⁹⁹ אולם היו גם מקרים הפוכים. יתרה מכך, תרומתה הגדולה של ההודאה לאפקט האישוש משמעותה כי קיומה של הודאת שווא אחת, המפלילה בעבירה אדם נוסף, עלולה לגרור אחריה הודאת שווא נוספת של אותו אדם. כך, במחקר שבחן 125 תיקי הודאות שווא בארצות הברית,³⁰⁰ נמצא כי 30% מהתיקים כללו יותר מהודאת שווא אחת. גם בחלק מתיקי הודאות השווא בישראל, כמו **פרשת מע"צ, פרשת בנגייב ופרשת הלינץ' ביפו**, נגבתה יותר מהודאת שווא אחת. לכך יש להוסיף מקרים כגון תיקיהם של **ח'ליל נמרי וטארק נוג'ידאת**, שבהם חשוד אחר בתיק מסר אמרות שפורשו כראשית הודיה.³⁰¹

לכך מצטרפים **מנגנונים פסיכולוגיים המשפיעים על חוקרי המשטרה** ועלולים לגרום להם לדבוק בעמדתם הראשונית באשר לאשמת החשוד ולנהל חקירה אינטנסיבית במטרה לחלץ מפי החשוד הודאה שתתיישב עם עמדה זו. יהושע-שטרן וכרמון³⁰² סוקרים מספר מנגנונים כאלו. המנגנון הראשון מכונה "מודולאריות שיפוטית", ובו מגולמת ההנחה כי השיפוט המוסרי של הפרט הוא מודולארי ומשתנה בהתאם למטלת השיפוט, הנסיבות החברתיות, התפקיד ופרספקטיבת הזמן שבה מתבצע השיפוט. תיאוריה מרכזית של מודולאריות שיפוטית היא "תיאוריית התפקיד", הגורסת כי כשאדם נמצא בתפקיד מסוים הוא מפעיל סכמה שיפוטית שמתאימה לאינטרסים ולמערכת הציפיות של אותו תפקיד, ואילו כאשר הוא עובר תפקיד הוא מפעיל סכמה שיפוטית שונה ולעיתים הפוכה. יהושע-שטרן וכרמון טוענים כי לעיתים השיפוט המוסרי של חוקרי משטרה משתנה בבואם לחקור אירועים פליליים והם מפעילים שיפוט מוסרי אחר מזה המאפיין אותם בהקשרים אחרים של חייהם. זאת, כתוצאה מתפיסת התפקיד שלהם, הקשורה בטבורה ללחימה בפשיעה – משימה אשר

Carole Hill et al, *The role of confirmation bias in suspect interviews: A systematic evaluation*, 13 LEGAL AND CRIMINOLOGICAL PSYCHOLOGY 357 (2008) ²⁹⁵

Saul M. Kassin et al, *Behavioural confirmation in the interrogation room: On the dangers of presuming guilt*, 27 LAW AND HUMAN BEHAVIOUR 187 (2003) ²⁹⁶

Saul M. Kassin et al, *Confessions that corrupt: Evidence from the DNA exoneration case files*, 23(1) PSYCHOLOGICAL SCIENCE 41 (2012) ²⁹⁷

שם. ²⁹⁸

Lisa E. Hasel & Saul M. Kassin, *On the Presumption of Evidentiary Independence: Can Confessions* שם. ראו גם ²⁹⁹

Saul M. Kassin, Daniel Bogart & ; *Corrupt Eyewitness Identifications?*, 20 PSYCHOLOGICAL SCIENCE 122 (2009)

Jacqueline Kerner, *Confessions That Corrupt: Evidence From the DNA Exoneration Case Files*, 23 PSYCHOLOGICAL SCIENCE 41 (2012)

Steven A. Drizin & Richard A. Leo, *The problem of false confessions in the post-DNA world*, 82 NCL REV. 891 ³⁰⁰

(2003).

לעיל ה"ש 33, 213. ³⁰¹

שירלי יהושע-שטרן ומאיר כרמון "הודאות שווא – היבטים פסיכולוגיים בעבודתו של חוקר המשטרה" **הרשעות שווא בישראל** ³⁰²

(רונית פלד-לסקוב, אפרת שהם ומאיר כרמון עורכים 2012); ראו גם "ממלכת הצללים של מערכת אכיפת החוק – הרשעות שווא: היבטים פסיכולוגיים בעבודתו של חוקר משטרה בישראל", לעיל ה"ש 290.

מלווה בתחושת סיכון תמידית ועשויה לספק הצדקות להתנהגות אגרסיבית ולעיתים אפילו אלימה כלפי חשודים. הגם שאלומות של ממש, אמצעי לחץ פיזיים ואיומים בחקירה הנם חריגים, נראה שבעבר היו אמצעים כגון אלו נפוצים יותר, גם בישראל. כך, למשל, הן בפרשת מע"צ³⁰³ והן בפרשת נאפסו³⁰⁴ הודו החשודים הודאות שווא לאחר שנעשה נגדם שימוש באמצעים פיזיים פסולים ובאיומים.

מנגנון פסיכולוגי שני וקשור שעליו מצביעים יהושע-שטרן וכרמון כרוך בתהליכים של הצדקות ותפיסה עצמית. לטענתם, תת-התרבות המשטרית מתארגנת סביב מערכת אמונות שבבסיסה עומדת השליחות של מיגור הפשיעה, והיא מגדירה לעצמה את נורמות ההתנהגות וטכניקות החקירה המקובלות. הנורמות הנהגות עשויות להצדיק שימוש בטכניקות מיוחדות, קיצוניות או לא פורמאליות בכדי להשיג תוצאות – בעיקר בתיקים העוסקים בעבירות חמורות ומסוכנות או בכאלו שבהם מופעל על המשטרה לחץ ציבורי לפענח את העבירה. בתהליך זה, אף נוצר שכנוע-יתר של החוקרים באשמת החשוד אשר עלול לגרום להם להישבות בקונספציה מוטעית, להתמקד בניסיונות לגבות מהחשוד הודאה ולהתעלם מראיות העומדות במתח עם הקונספציה בדבר אשמתו.³⁰⁵ באופן כזה נשמרת עקביות בין עמדותיו של השוטר לבין התנהגותו ונמנע הדיסוננס הקוגניטיבי העלול להיווצר כאשר מעשיו של אדם אינם עולים בקנה אחד עם עמדותיו המקוריות. דיסוננס זה מייצר צרימה שמובילה את הפרט לשנות את עמדותיו כך שיתאימו להתנהגותו ולמצוא סיבות והצדקות המחזקות התנהגות זו.³⁰⁶

בכך משתלב מנגנון פסיכולוגי נוסף, והוא דה-הומניזציה של החשוד. מדובר בתהליך של שיוך החשוד לקטגוריה חברתית שלילית, שאינה שייכת לקבוצות שנתפסות כפועלות במסגרת הנורמות והערכים המקובלים. תהליך זה עלול לגרום לשלילת צלם אנוש מהזולת והוא מתרחש בעיקר במקרים שבהם מוצאו האתני או המעמדי של החשוד שונה מזה של החוקר ובין השניים קיים ריחוק חברתי.³⁰⁷ המדובר במעין מנגנון הגנה, שמקל על החוקר להתמודד עם הדיסוננס הקוגניטיבי בין התנהגותו האגרסיבית כלפי הנחקר לבין עמדותיו העקרוניות ותפיסתו העצמית החיובית.

לבסוף, שכנוע מוגבר של חוקרי המשטרה באשמתו של חשוד עלול לעודדם לחקור את אותו חשוד באמצעים שהנם בעלי פוטנציאל להגדיל את הסיכון להודאת שווא, אשר השפעתם תיסקר בחלק (3) להלן.

הוועדה סבורה כי על מנת להתמודד עם אתגרים אלו יש להימנע משיטות חקירה שמגלמות הנחה בדבר אשמת החשוד או מעודדות את חוקרי המשטרה לגבש עמדה מוקדמת בדבר אשמתו. ההמלצות שיובאו בהמשך פרק זה נועדו בין היתר למזער את הסיכון להטיות אשר עלולות להוביל את המשטרה למקד את מרב מאמציה בגביית הודאה, תוך התעלמות מסימנים המצביעים על חפות החשוד או זניחת כיווני חקירה חלופיים.

(2) מודל החקירה

המחקר המדעי העוסק בגורמים להודאות שווא מעלה כי אחד הגורמים המשפיעים ביותר על הסיכון למסירת הודאות כוזבות הוא המודל החקירתי הנהוג. לעניין זה, נהוג להבחין בין שני סוגים עיקריים של שיטות חקירה: שיטות חקירה הממוקדות באיסוף מידע (information-gathering interrogation methods) לעומת שיטות

³⁰³ מ"ח 1966/98, לעיל ה"ש 14.

³⁰⁴ ע"פ 124/87, לעיל ה"ש 28.

³⁰⁵ שם. ראו גם R. Bull & S. Soukora, *Four Studies of What Really Happens in Police Interviews*, in POLICE INTERROGATIONS AND FALSE CONFESSIONS: CURRENT RESEARCH, PRACTICE, AND POLICY RECOMMENDATIONS 81 (G. THE PSYCHOLOGY OF INTERROGATIONS AND CONFESSIONS; D. Lassiter & C. A. Meissner eds., 2010), לעיל ה"ש 9, בעמ' 160 – 161.

³⁰⁶ יהושע-שטרן וכרמון, לעיל ה"ש 302. ראו גם L. FESTINGER, A THEORY OF COGNITIVE DISSONANCE (1957).

³⁰⁷ יהושע-שטרן וכרמון, שם. ראו גם D. BAR-TAL, SHARED BELIEFS IN A SOCIETY: SOCIAL PSYCHOLOGICAL ANALYSIS (2000).

חקירה ממוקדות-אשם (accusatorial interrogation methods). המחקר מראה ששיטות ממוקדות-אשם מציבות חשודים בסיכון גבוה יותר למסירת הודאות שווא, וזאת מכמה סיבות מרכזיות, שייסקרו להלן.

ניתן להצביע על מספר הבדלים מרכזיים בין שתי שיטות החקירה המרכזיות הנהוגות.³⁰⁸ ראשית, נבדלות השיטות במטרתן המרכזית, קרי, איסוף מידע לעומת גביית הודאות. שנית, שיטות חקירה הממוקדות באיסוף מידע מבקשות לנצל את התשואול כדי לבנות מערכת יחסים מבוססת-אמון בין החוקר לנחקר, ומנסות להשיג מידע מפי הנחקר באמצעות שאלות ישירות וחיזוקים חיוביים. לעומתן, שיטות ממוקדות-אשם מבקשות לנצל את התשואול כדי להשיג שליטה של החוקר על הנחקר, ופועלות להשגת הודאות בעיקר באמצעות מניפולציות פסיכולוגיות. שלישית, וכתוצאה מכך, מאופיינות שתי השיטות בסגנונות תשואול שונים, כאשר הראשונה מתבססת בעיקר על שאלות פתוחות, בעוד השנייה מסתמכת בעיקר על שאלות סגורות שמטרתן לאמת מידע שקיים כבר בידי החוקרים. רביעית, שתי השיטות נבדלות ב"סימני השקר" שעליהן הן מסתמכות בכדי לזהות אי-אמירת אמת מצד החשוד. כך, שיטות הממוקדות באיסוף מידע עושות שימוש בסימנים קוגניטיביים (cognitive cues), קרי, בוחנות את גרסת החשוד באמצעות תרגילים קוגניטיביים הבודקים את יכולתו לחזור על הגרסה במילים אחרות, לתאר את האירועים בסדר שונה וכדומה. זאת, לעומת שיטות ממוקדות-אשם, העושות במקרים מסוימים שימוש בעיקר בסימנים התנהגותיים וורבאליים המצביעים לכאורה על חרדה ולחץ של החשוד (anxiety-based cues) כאינדיקציה לאי-אמירת אמת.

על ההבדלים בין שתי השיטות ניתן ללמוד משני המודלים המרכזיים והמנוגדים לניהול חקירות שאומצו בעולם – מודל הריד (הקרוי על שם הוגה השיטה, הפסיכולוג John E. Reid) ומודל ה-PEACE (Planning and Preparation, Engage and Explain, Account, Closure, Evaluation). **מודל ה-PEACE**, שאומץ בבריטניה בשנת 1992 בתגובה למספר תיקים בולטים שבהם הודו הנאשמים הודאות שווא,³⁰⁹ מתמקד באיסוף מקסימלי של מידע באמצעות יצירת יחסי אמון בין החוקר לחשוד, בהסבר מפורט לחשוד בנוגע לחשדות נגדו ומידת חומרתם, בהדגשת החשיבות של כנות ואיסוף מידע מהימן ובעידוד החשוד למסור את גרסתו בהרחבה. בשלבים הראשונים של הראיון המשטירתי ולפני כל עימות, ניתנת לחשוד אפשרות למסור גרסה מלאה ומפורטת ללא הפרעות ומבלי לקטוע אותה. החוקר מגביל עצמו בשלב זה לשאלות הבהרה ומעודד את החשוד למסור מידע רב ככל הניתן, הסברים מפורטים וכמה שיותר פרטים הניתנים לבדיקה. רק לאחר מכן, מתחיל החוקר לעמת את החשוד עם סתירות בגרסתו ועם מידע הידוע לו אשר עומד במתח עם גרסה זו.³¹⁰ מטרת התשואול המוצהרת אינה להשיג הודאה אלא להגיע למידע מהימן בדבר עובדות המקרה ולקבל הסברים מלאים ומדויקים בנוגע לסוגיות הנחקרות. לשם כך החוקר יוצר תנאי סביבה נעימים ולא מאיימים, שיאפשרו לחשוד לתאר את האירוע מנקודת מבטו. זאת, בשלבים הראשונים של החקירה, מבלי לקטוע את החשוד ולהתעמת עמו, אלא באמצעות האזנה לחשוד ודרבנו לספק כמה שיותר פרטים שישלימו פערים בתיאור האירוע.³¹¹

מודל ה-PEACE מבוסס על חמישה שלבים:³¹²

³⁰⁸ Meissner et al, לעיל ה"ש 60. שיטות חקירה ממוקדות-מידע נהוגות בעיקר באוסטרליה, ניו זילנד, בריטניה וכמה מדינות אירופאיות נוספות. שיטות חקירה ממוקדות-אשם נהוגות בעיקר בצפון אמריקה ובחלק ממדינות אסיה. ראו Melissa B. Russano et al, *From the Ivory Tower to the Interrogation Room: Training and Field Evaluation Research on Suspect Interviewing*, in THE ROUTLEDGE INTERNATIONAL HANDBOOK OF LEGAL AND INVESTIGATIVE PSYCHOLOGY 287 (Ray Bull & Iris Blandón-Gitlin eds., 2019).

³⁰⁹ Bull & Soukara, לעיל ה"ש 305; Gigsli H. Gudjonsson & John Pearse, *Suspect Interviews and False Confessions*, 33 (2011) CURRENT DIRECTIONS IN PSYCHOLOGICAL SCIENCE 20(1).

³¹⁰ Meissner et al, לעיל ה"ש 60.

³¹¹ **דוח ביקורת שנתי 71**, לעיל ה"ש 62, בעמ' 1194.

³¹² Mary Schollum, *Bringing PEACE to the United States: A Framework for Investigative Interviewing*, 30 THE POLICE CHIEF (November 2017).

1. הכנה – שלב זה כולל מספר אלמנטים מרכזיים, לרבות הבנת תפקידו של הראיון, הגדרת מטרותיו של הראיון בנסיבות המקרה, השגת חומר רקע אודות הנחקר; הערכת הראיות בתיק וניתוחן והכרת החקיקה והתקנות הרלוונטיות.
2. יצירת קשר עם הנחקר והסבר אודות הראיון – בשלב זה, שנחשב ככלל לשלב קריטי ביותר להצלחת התשאול, יוצר החוקר היכרות עם הנחקר ומסביר לו את מטרת הראיון עמו ומהם כללי היסוד שעל פיהם יתנהל הראיון (דוגמת זכויותיו המשפטיות של הנחקר).
3. גרסת הנחקר – בשלב זה, שמחולק אף הוא לכמה שלבי-משנה, מבקש החוקר לשמוע את גרסתו של הנחקר ומאפשר לו להשמיע אותה ללא הפרעות. רק לאחר מכן, מתחיל החוקר לשאול שאלות על מנת לנסות לקבל אינפורמציה נוספת ובמקרה הצורך, להציג לנחקר מידע ולעמת אותו עם קשיים בגרסתו. על החוקרים נאסר לשקר לחשוד ולהציג בפניו מידע כוזב,³¹³ והחוקר עושה שימוש בכלים כגון שאלות פתוחות המעודדות את החשוד למסור כמה שיותר מידע, הדגשת סתירות בגרסת החשוד, אתגור גרסתו והצגת ראיות בפני החשוד.³¹⁴ לבסוף, החוקר מעמת את החשוד באופן ישיר ובאורח שיטתי עם פעריו וסתירות בגרסתו המפורטת, ועם מידע וראיות חיצוניים.

במובן זה, דומה הראיון במודל ה-PEACE לשיטת הראיון הקוגניטיבי (Cognitive Interview Protocol),³¹⁵ שפותחה בהתבסס על מחקרם של פישר וגייסלמן (Fisher & Geiselman).³¹⁶ המדובר בטכניקה המבוססת על שלושה עקרונות פסיכולוגיים: התמקדות במשימה של שליפת הזיכרון, יצירת דינמיקה ואווירה חיובית עם הנחקר ויצירת סביבה קומוניקטיבית. על מנת לרענן את זכרונם של הנחקר או לבחון את אמיתות דבריו, מתבקש הנחקר לנסח את רשמיו ותחושותיו מהאירוע במספר אופנים, לחזור על האירועים בסדר שונה ולהשיב על שאלות הבוחנות את האירוע מפרספקטיבות מגוונות, בכדי ליצור טריגרים שונים של זיכרון.³¹⁷

4. סגירה – בשלב זה, על החוקר לוודא כי הנחקר מבין מה אירע בראיון, מאשר את הגרסה שמסר בראיון ויודע כי באפשרותו למסור אינפורמציה נוספת בהמשך אם ירצה בכך. יש לאפשר לנחקר לשאול שאלות ולהסביר לו מה צפוי לקרות בהמשך.
5. הערכה – החוקר יבחן האם מטרות הראיון הושגו ואת השפעות המידע על החקירה בכללותה. שלב זה יוקדש גם לבחינה עצמית של החוקר בנוגע למידת הצלחתו של הראיון ודברים שניתן לשפר בעתיד.

מודל הריד, לעומת זאת, הוא מודל ממוקד-אשם המתרכז בגביית הודאות ואשר מבוסס על חלוקה לשני שלבים, שלב הראיון הראשוני ושלב התשאול הפורמאלי. בשלב הראיון, המכונה לעיתים "ראיון ניתוח התנהגותי" (BAI – "Behavioral Analysis Interview"),³¹⁸ פועל החוקר לזהות "סימני שקר" המצביעים על חרדה ולחץ מצד הנחקר, זאת על מנת לגבש עמדה האם מדובר בחשוד בעבירה שיש טעם להעבירו לשלב התשאול.³¹⁹ תומכי מודל הריד ממליצים לחוקרים לשוחח עם הנחקר בחדר קטן ואטום לרעש, בכדי לבודד אותו ככל הניתן מהעולם החיצון ולהגביר בו תחושות של לחץ, אי-נוחות ורצון לסיים את החקירה, בין היתר באמצעות יצירת תחושה כי הודאה היא המוצא היחיד מבחינתו. שלב התשאול, שמתחיל למעשה מרגע שהחוקר

MARY SCHOLLUM, INVESTIGATIVE INTERVIEWING: THE LITERATURE 103 (NZ Office of the Commissioner of ³¹³ Meissner et al; Police, 2005), לעיל ה"ש 60.
³¹⁴ From the Ivory Tower to the Interrogation Room, לעיל ה"ש 308.
Memon et al., *The Cognitive Interview: A meta-analytic review and study space analysis of the past 25 years*, 15 ³¹⁵ PSYCHOLOGY, PUBLIC POLICY, AND LAW 340 2010.
R. P. FISHER & R.E. GEISELMAN, MEMORY ENHANCING TECHNIQUES FOR INVESTIGATIVE INTERVIEWING: THE ³¹⁶ COGNITIVE INTERVIEW (1992).
Ronald P. Fisher & Nadja Schreiber, *Interview Protocols to Improve Eyewitness Memory*, in HANDBOOK OF ³¹⁷ EYEWITNESS PSYCHOLOGY, VOL. 1: MEMORY FOR EVENTS 53 (Michael P. Toglia et al eds., 2007). יוער, כי בניגוד לאמצעים אחרים האופייניים למודל הפיס, יעילותה של שיטת הראיון הקוגניטיבי עצמה כמעט שלא נבדקה ביחס לחשודים, אלא בעיקר ביחס לקורבנות ועדים. Meissner et al, לעיל ה"ש 60.
³¹⁸ כהצעתם של FRED E. INBAU ET AL., CRIMINAL INTERROGATION AND CONFESSIONS 212 (4th ed. 2001).
³¹⁹ Meissner et al, לעיל ה"ש 60.

מטיח בנחקר לראשונה האשמות בביצוע העבירה, הוא בעל אופי עימותי, כאשר פרוטוקול הריד מדריך את החוקרים לסכל ניסיונות של החשוד להכחיש את אשמתו ולספק גרסה אלטרנטיבית.³²⁰ סגנון החקירה מאופיין בשאלות "סגורות" המניחות את אשמת החשוד, להבדיל משאלות "פתוחות" וניטרליות.³²¹ שלב התשאול מבוסס על כמה צעדים:

1. עימות החשוד עם הטענות בדבר אשמתו;
2. פיתוח "תמות" שבכוחן לספק הצדקות פסיכולוגיות להתנהגות הנטענת מצד החשוד;
3. הפרעה לכל ניסיון של החשוד להכחיש את ביצוע המעשה;
4. התגברות על התנגדויותיו העובדתיות, המוסריות והרגשיות של החשוד להאשמותיו בעבירה;
5. וידוא כי חשודים בעלי גישה פסיבית לא יסוגו ויסרבו לשתף פעולה;
6. הפגנת אמפתיה והבנה כלפי המעשה של החשוד ועידודו לשתף פעולה;
7. הצעת הסברים תמימים ומקלים למניעיו של החשוד לביצוע העבירה;
8. שמיעת גרסה מפלילה מפי החשוד;
9. הפיכת הגרסה המפלילה להודאה מלאה ומפורטת, בכתב או בעל פה.³²²

מחקרי מעבדה שבחנו את השפעתן של שתי שיטות החקירה – שיטות ממוקדות-מידע ושיטות ממוקדות-אשם – על נטייתם של חשודים למסור הודאות, מראים כאמור כי שיטות ממוקדות-אשם מציבות חשודים בסיכון גבוה יותר למסירת הודאות שווא. במחקר מטא-אנליטי שערכו מייזנר ואחרים (Meissner et al)³²³ נסקרו מחקרי מעבדה, מהם 12 העוסקים באופן ספציפי בשיטות חקירה שונות ובהשפעתן על נכונותם של חשודים למסור הודאות – אם הודאות אמת ואם הודאות שווא. ניתוח של המחקרים הללו מעלה כי הן שיטות חקירה ממוקדות-מידע והן שיטות חקירה ממוקדות-אשם מובילות לכמות גדולה משמעותית של הודאות ביחס לשיטת חקירה שלישית שנבחנה, היא שיטת התשאול הישיר (direct questioning), שבמסגרתה מתבקש הנחקר במישרין למסור לחוקריו אינפורמציה רלוונטית. עם זאת, שיטות חקירה ממוקדות-מידע הצליחו להביא לעלייה באחוז הודאות האמת מבלי להביא גם לעלייה באחוז הודאות השווא, ונראה כי הן אף הפחיתו מעט את כמות הודאות השווא ביחס לשיטת התשאול הישיר. לעומתן, שיטות חקירה ממוקדות-אשם מגדילות את הסיכוי להודאות משני הסוגים – גם הודאות אמת אך גם הודאות שווא. מייזנר ואחרים מציינים כי מדובר בכמות קטנה יחסית של מחקרים ומכאן שיש לקחת תוצאה זו בעירבון מוגבל ונדרש מחקר נוסף בנושא. חרף זאת, התוצאות המובהקות שהתקבלו במחקרים שנסקרו מאפשרות לקבוע, בזהירות הנדרשת, כי שיטות חקירה ממוקדות-מידע הן בעלות ערך דיאגנוסטי גבוה יותר, קרי, מאפשרות להבחין בין הודאות שווא להודאות אמת בצורה מדויקת יותר מאשר שיטות ממוקדות-אשם. האחרונות הן בעלות ערך דיאגנוסטי נמוך יותר מאחר שהן מגדילות גם את כמות הודאות השווא, ומכאן שהן מקשות להבדיל בין שני סוגי ההודאות ולהבטיח כי אלה שיושגו יהיו הודאות אמת.

יתרה מכך, מהרצאותיהם של המומחים למודל ה-PEACE שנשמעו בפני הוועדה עולה, כי למודל יתרונות נוספים בפענוח תיקים מלבד הצלחתו בהקטנת כמות הודאות השווא מבלי להקטין את כמות הודאות האמת. כך, שיטת השאלות הפתוחות והגישה הכללית שלפיה יש לאפשר לחשוד לדבר ללא הפרעה בשלבי החקירה הראשוניים מסייעות בדיבובם של חשודים באופן כללי ומאפשרות לחוקרים לקבל מהם יותר פרטים. פרטים

³²⁰ ראו, למשל, "ביקורת החקירה המשטרתית", לעיל ה"ש 56, בעמ' 231 – 232.

³²¹ "שיטות חקירת חשוד והסיכון להודאת שווא", לעיל ה"ש 58, בעמ' 6.

³²² True Crimes, False Confessions, לעיל ה"ש 204.

³²³ Meissner et al, לעיל ה"ש 60.

אלו לא בהכרח כוללים הודאה במעורבות החשוד בעבירה, אך יש בהם כדי לסייע בפענוח העבירה ובאיתור ראיות נוספות. בין היתר, שיטה זו נותנת לחשודים אשמים יותר מקום להסתבך בשקרים ובסתירות, שישמשו את המשטרה כדי לבסס טענות מסוימות ולהשיג הרשעה בבית המשפט.³²⁴

אחד ההסברים להיותן של שיטות ממוקדות-אשם, ומודל הריד בפרט, בעלות ערך דיאגנוסטי נמוך מזה של שיטות ממוקדות-מידע, נובע, בין היתר, מכשלים הגלומים בשלב הראיון הראשוני.³²⁵ במחקר שבו נערכו ראיונות ניתוח התנהגותיים עם "חשודים" במטרה להבחין בין אלו שביצעו לאלו שלא ביצעו פשע מבויס, נמצא כי ראיון זה הוא בעל ערך דיאגנוסטי נמוך, וכי מרואיינים "חפים מפשע" אף נטו יותר להפגין חלק מההתנהגויות המזוהות עם אמירת שקר תחת שיטות חקירה ממוקדות-אשם.³²⁶ לעומת זאת, נמצא במספר מחקרים כי שיטות המזוהות עם טכניקת הראיון הקוגניטיבי, המרכזי למודל ה-PEACE, מצליחות לסייע בחשיפת שקרים.³²⁷

כתוצאה מכך, הגם שלעיתים חוקרים הפועלים על פי מודל הריד ומודלים דומים מגבשים את עמדתם המוקדמת בדבר אשמת החשוד על בסיס עדויות וראיות אובייקטיביות, הרי שלעיתים קרובות הם מסתמכים על תחושות בטן, הנובעות מ"סימני שקר" חסרי בסיס. הסתמכות זו נובעת מאמונתם של החוקרים ביכולתם להבדיל בין דוברי אמת לדוברי שקר,³²⁸ אך מרבית המחקרים מראים שבני אדם מתקשים מאוד במשימה זו.³²⁹ הדבר נכון גם לבעלי מקצועות המתמחים בכך לכאורה, כמו שוטרים ובלשים, פסיכיאטרים, בודקי פוליגרף ובודקי מכס, אשר מצליחים לזהות דוברי שקר בשיעורים של 45% - 60% בלבד.³³⁰ יתרה מכך, בעלי מקצועות כאלו נוטים יותר לסווג נחקרים, לרבות נחקרים "חפים מפשע", כדוברי שקר, ומצויים בסיכון מוגבר לפיתוח דעות קדומות נגד נחקרים חפים.³³¹

מחקרים שבחנו את טכניקת ראיון הניתוח ההתנהגותי באופן ספציפי אף הראו כי נבדקים שעברו הכשרה בטכניקה זו לא הפגינו יכולת משופרת להבחין בין אמת לשקר. כך, למשל, במחקרם של קאסין ופונג (Kassin & Fong)³³² חולקו הנבדקים לשתי קבוצות שאחת מהן עברה הכשרה ואומנה לאתר את הסימנים ההתנהגותיים והוורבאליים המזוהים כסימני שקר תחת טכניקת ראיון הניתוח ההתנהגותי. כל הנבדקים צפו בראיונות-דמה עם "חשודים" בפשעים מבוימים, שחלקם הונחו לבצע את הפשע וחלקם הונחו שלא לבצע אותו, והתבקשו לקבוע מי מהמרואיינים משקר ומי דובר אמת. לא זו בלבד שהנבדקים שעברו הכשרה לא השיגו תוצאות טובות מאלו שלא עברו הכשרה, אלא שהשיגיהם היו נמוכים יותר ואילו מידת ביטחונם ביכולתם להבחין בין אמת לשקר גדלה. אותם נבדקים אף נטו יותר לסווג מרואיינים, ובהם מרואיינים "חפים מפשע",

³²⁴ ראו הרצאתו של ד"ר אנדי גריפית'ס, פרטוקול הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקון מיום 12.5.2022, יא' אייר התשפ"ב.

³²⁵ Bella M. DePaulo et al, *Cues to deception*, 30 – 28 בעמ' *The Social Psychology of False Confessions*, לעיל ה"ש 15, בעמ' 30 – 28, *Accuracy of deception judgments*, 129(1) PSYCHOLOGICAL BULLETIN 74 (2003) לעיל ה"ש 206.

³²⁶ למשל, שילוב רגליים או החלפת תנוחות. Siegfried L. Sporer & Barbara Schwandt, *Moderators of Nonverbal Indicators*. *Deception: A meta-Analytic Synthesis*, 13(1) PSYCHOLOGY, PUBLIC POLICY, AND LAW 1 (2007) כך נמצא גם לגבי סימנים ורבאליים מסוימים כמו התחמקות משאלות ותגובות דפנסיביות. ראו *The role of confirmation bias in suspect interviews*, לעיל ה"ש 295.

³²⁷ Aldert Vrij et al., *Detecting deception by manipulating cognitive load*, 10(4) TRENDS IN COGNITIVE SCIENCE 141 (2006) Aldert Vrij et al, *Pitfalls and Opportunities in Nonverbal and Verbal Lie Detection*, 11(3) PSYCHOLOGICAL SCIENCE IN THE PUBLIC INTEREST 89 (2011).

³²⁸ Saul M. Kassin et al, *Police interviewing and interrogation: A self-report survey of police practices and beliefs*, 31 *"I'd know a false confession if I saw one": A comparative study of college students and police investigators*, לעיל ה"ש 205.

³²⁹ Bond & DePaulo, לעיל ה"ש 206. *True Crimes, False Confessions*, לעיל ה"ש 204.

³³⁰ Saul M. Kassin & Christina T. Fong, *"I'm Innocent!": Effects of Training on Judgments of Truth and Deception in the Interrogation Room*, 23 LAW AND HUMAN BEHAVIOR 499 (1999) לעיל ה"ש 60.

³³² Kassin & Fong, שם.

כדוברי שקר. במחקר המשך, שהתבסס על אותם ראיונות-דמה ושובו הנבדקים היו חוקרי משטרה מנוסים, נרשמו תוצאות והטיות דומות.³³³

לפיכך, שלב הראיון הראשוני הנהוג במודל הריד עלול להוביל את חוקרי המשטרה להשתכנע באשמתם של חשודים כבר בשלב מוקדם של החקירה, באופן שיחמיר את הטיית האישור ויוביל לאותם המנגנונים הפסיכולוגיים אשר נדונו בסעיף הקודם. כתוצאה מכך, חוקרי משטרה עלולים לרכז את מאמציהם בגביית הודאות מאותם חשודים, וזאת גם כאשר הם חפים מפשע. האמונה באשמת החשוד מובילה לעיתים קרובות לחקירה ארוכה ואינטנסיבית העושה שימוש במגוון מניפולציות ותרגילי חקירה ומגבירה כתוצאה מכך את הסיכון להודאת שווא, אשר בתורה מחזקת עוד יותר את ביטחונם של החוקרים באשמת החשוד.³³⁴ מכאן, שתדמיתן של שיטות חקירה ממוקדות-אשם להודאות שווא נובעת לא מהערך הדיאגנוסטי הנמוך של שלב הראיון הראשוני בפני עצמו, אלא בעיקר מהשפעתו המטה של הראיון על התנהלותם של החוקרים מאוחר יותר בשלב התשאול הפורמאלי. טכניקות החקירה הספציפיות המגויסות לצורך גביית הודאה בשלב זה, כגון שקרים ותחבולות בחקירה (בעיקר טקטיקות של מקסימיזציה ומינימיזציה) וכן משך חקירה ארוך, מהווים גורם מרכזי להודאות שווא. לעומת זאת, אמצעים כאלו אסורים כעיקרון תחת מודל ה-PEACE, ומחקרים שנערכו בבריטניה מעלים כי אכן נעשה בהם שימוש מועט.³³⁵

אשר למודל ה-PEACE, הרי שמחקרים מראים כי הוא משפר את יכולת התשאול של חוקרי משטרה ואת הצלחתם בגביית הודאות, אם כי קיימת מחלוקת עד כמה ההכשרות שחוקרים עוברים כדי ללמוד את מודל ה-PEACE תורמות להצלחה זו. המחקרים הראשונים שבחנו את מידת האפקטיביות של המודל גיבשו הערכות חיוביות, שלפיהן ה-PEACE מעניק לחוקרים מסגרת מובנית ולוגית שקל ללמוד ולזכור.³³⁶ מחקר משנת 2001, לעומת זאת, קבע שקורס ההכשרה בן השבוע שחוקרי משטרה עוברים בשיטת ה-PEACE איננו מספק, ויש צורך בהכשרה מדורגת.³³⁷ גם מחקר משנת 2011,³³⁸ שהתבסס על 174 ראיונות עם חשודים משש תחנות משטרה באנגליה והשווה בין חוקרים שעברו את ההכשרה בת השבוע במודל ה-PEACE לבין חוקרים שלא הוכשרו, קבע כי חוקרים שהוכשרו לא הציגו ביצועים משופרים באופן משמעותי ביחס לעמיתיהם. במחקר אחר, שבו נערכה לחוקרי משטרה הכשרה מרוכזת אך ארוכה בת שלושה שבועות הצביע על שיפור בכישורי הראיון שלהם ברמה המיידית, אך על נטייה לשכוח את תכני ההכשרות לאחר כשנה³³⁹ – ממצא שמצביע אף הוא על חשיבותה של הכשרה מדורגת ולא מרוכזת. תכנית הכשרה כזו אכן אומצה על ידי משטרת בריטניה בשנת 2003.³⁴⁰

עם זאת, מחקר משנת 2010³⁴¹ קבע כי עדיין נדרשת לחוקרים בבריטניה הכשרה נוספת. המחקר, שבחן 142 ראיונות עם חשודים אמיתיים, זיהה אמנם שהקפדה על שלבי המודל ועל טכניקות הראיון המקובלות במסגרת כל אחד מהשלבים משפרת משמעותית את איכות הראיון וכי חוקרים המיישמים את המודל מצליחים לרוב

³³³ Meissner & Kassir, לעיל ה"ש 292.
³³⁴ Meissner et al, לעיל ה"ש 60; *Minimization and Maximization Techniques: Assessing the Perceived Consequences of Confessing and Confession Diagnosticity*, לעיל ה"ש 202.
³³⁵ Stavroula Soukara et al, *What really happens in police interviews with suspects: tactics and confessions*, 15 *PSYCHOLOGY, CRIME & LAW* 493 (2009), לעיל ה"ש 305.
³³⁶ B. McGURK ET AL, INVESTIGATIVE INTERVIEWING COURSES FOR POLICE OFFICERS AN EVALUATION (Police Research Series Paper No. 4, 1993).
³³⁷ COLIN CLARKE AND REBECCA MILNE, NATIONAL EVALUATION OF THE PEACE INVESTIGATIVE INTERVIEWING COURSE (Police Research Award Scheme Report No: PRAS/149, 2001).
³³⁸ Colin Clarke et al, *Interviewing Suspects of Crime: The Impact of PEACE Training, Supervision and the Presence of a Legal Advisor*, 8(2) *JOURNAL OF INVESTIGATIVE PSYCHOLOGY AND OFFENDER PROFILING* 149 (2011).
³³⁹ Andy Griffiths & Rebecca Milne, *Will It All End in Tiers? Police Interviews with Suspects, in Britain, in* INVESTIGATIVE INTERVIEWING: RIGHTS, RESEARCH, REGULATION 167 (Tom Williamson ed., 2006).
³⁴⁰ INVESTIGATIVE INTERVIEWING (Ray Bull, ed., 2014).
³⁴¹ Dave Walsh & Ray Bull, *What Really Is Effective in Interviews with Suspects? A Study Comparing Interviewing Skills Against Interviewing Outcomes*, 15 *LEGAL AND CRIMINOLOGICAL PSYCHOLOGY* 305 (2010).

לגבות מחשודים גרסאות מלאות יותר, לרבות הודאות. ואולם, המחקר זיהה גם צורך בהכשרות נוספות, בין היתר על מנת להבטיח התמקצעות של החוקרים בכל אחד מחמישה שלבי המודל, שיש ביניהם קשר והצלחתו של כל אחד מהם תלויה במידה רבה בזו של האחר. כך, לדוגמה, נחשב השלב השני בראיון (יצירת קשר עם הנחקר והסבר) לקריטי במיוחד, כאשר מחקרים מראים כי יצירת קשר חיובי ומבוסס-אמון בין החוקר לנחקר משפר משמעותית את ביצועי החוקר בהמשך הראיון³⁴² אך כי חוקרים רבים מפספסים את ההזדמנות לעשות זאת, ועל כן יש לחדד את כישוריהם בנושא זה.³⁴³

עם זאת, מהמחקרים שנערכו בבריטניה עולה כי הגם שתכניות ההכשרה עצמן אינן בהכרח מובילות לשיפור משמעותי בביצועי החוקרים, הרי שאימוץ מודל ה-PEACE באופן מערכתי הוביל לשיפור כללי באופן שבו משטרת בריטניה עורכת ראיונות עם חשודים. כך, נראה שחל שיפור כללי בכישורים התקשורתיים של החוקרים ונטייתם להניח את אשמת החשוד פחתה ביחס למקובל בעבר, כאשר הדבר מאפיין גם חוקרים שלא הוכשרו באופן פורמאלי בשיטת ה-PEACE. יצוין, עם זאת, שעיקר השיפור נרשם דווקא במישור המשפטי-פורמאלי, קרי בכל הנוגע ליידוע החשוד בדבר זכויותיו הפרוצדוראליות, בעוד שהשיפור שנרשם בכישורים התקשורתיים של השוטרים היה פחות. ההשערה שהועלתה במחקר היא כי העקרונות והסטנדרטים הנהוגים במסגרת מודל ה-PEACE מחלחלים לתחנות המשטרה וחוקרים צעירים לומדים אותם באופן "טבעי", בין היתר באמצעות התבוננות בחוקרים מנוסים וותיקים יותר, אולם מדובר בתהליך הדרגתי.³⁴⁴

לאור המחקר המדעי שבחן את תרומתם של שני המודלים להרשעות שווא, הושמעו בספרות ביקורות רבות על מודל הריד והצעות לזנוח אותו לטובת שיטה המבוססת על עקרונות שיטת ה-PEACE. זאת, בטענה כי מודל הריד מחזק את התפיסה של אשמת החשוד ומעודד את חוקרי המשטרה להתמקד בגביית ההודאה תוך הימנעות מבחינת כיווני חקירה אחרים שעשויים לשפוך אור על האמת.³⁴⁵ ואכן, בעשורים האחרונים, ניתן לזהות בעולם מגמה מסוימת של מעבר משיטות חקירה ממוקדות-אשם לשיטות חקירה הממוקדות באיסוף מידע, כפי שבא לידי ביטוי באימוצו של מודל ה-PEACE האנגלי על ידי מספר מדינות, לרבות אוסטרליה, ניו זילנד, גרמניה, שוודיה, דנמרק וחלקים מקנדה.

כאמור, מודל ה-PEACE פותח ואומץ לראשונה בבריטניה. אימוצו בשנת 1992 היה תוצאה של מספר תיקים בולטים, שבהם הורשעו נידונים חפים מפשע על בסיס הודאותיהם, לצד דוח שבחן את שיטות התשאול של משטרת בריטניה עבור משרד הפנים (Home Office) וביקר את כישוריהם של החוקרים.³⁴⁶ הדוח, שהתבסס על 600 ראיונות עם חשודים במגוון רחב של עבירות שתועדו בווידיאו או באודיו, העלה כי חוקרי משטרה רבים מתקשים מאוד בתשאול חשודים, אפילו בתיקים פשוטים, ואינם מגלים מודעות למגבלותיהם בתחום זה. הדוח המליץ על פיתוח מודל חקירה מסודר, שניתן יהיה לסכמו בספרון שיחולק לכל שוטר במדינה.

בעקבות זאת, ה-Home Office ואיגוד ראשי המשטרה באנגליה ווילס הקימו צוות מיוחד של קציני משטרה מנוסים שהתבקש לפתח מודל חקירה אתי, שאיננו עושה שימוש באמצעי כפייה ושמבוסס על ראיות ואיסוף מידע. צוות החשיבה פיתח את מודל ה-PEACE לאחר התייעצות עם פסיכולוגים, משפטנים ומומחים

³⁴² ראו, למשל, Roger Collins et al, *The Effect of Rapport in Forensic Interviewing*, 9(1) PSYCHIATRY, PSYCHOLOGY AND LAW 69 (2002); Dave Walsh & Ray Bull, *Examining Rapport in Investigative Interviews with Suspects: Does It? Building and Maintenance Work?*, 27(1) JOURNAL OF POLICE AND CRIMINAL PSYCHOLOGY 73 (April 2012).
³⁴³ Walsh & Bull, שם.

³⁴⁴ Clarke et al, לעיל ה"ש 338.
³⁴⁵ ראו, למשל, "ביקורת החקירה המשטרית", לעיל ה"ש 56; "שיטות חקירת חשוד והסיכון להודאת שווא", לעיל ה"ש 58; רינת קיטאיסנג'יר "ידיעה ממשית על נסיבות ביצוע העברה כאמת מידה מבחינה בין הודאות אמת לבין הודאות שווא" **ספר אדמונד לוי** 581 (2017). ראו גם **דוח ביקורת שנתי 71**, לעיל ה"ש 62, בעמ' 1193 – 1194, *Bringing PEACE to the United States*, לעיל ה"ש 312; Brent Snook et al, *Reforming Investigative Interviewing in Canada*, 52(2) CANADIAN JOURNAL OF CRIMINOLOGY AND CRIMINAL JUSTICE 203 (April 2010).

³⁴⁶ J BALDWIN, VIDEO TAPING POLICE INTERVIEWS WITH SUSPECTS: AN EVALUATION (Police Research Series: Paper 1 1992).

מהאקדמיה. זמן קצר לאחר מכן, אומץ המודל גם על ידי המשטרות של סקוטלנד וצפון אירלנד, ומכאן שזהו מודל החקירה הנהוג כיום בבריטניה כולה.³⁴⁷ הוועדה שמעה בנושא זה את הרצאותיהם של שני מומחים מבריטניה, הפסיכולוג פרופ' ריי בול (Bull), מומחה בעל שם עולמי למודל ה-PEACE ואחד מאנשי האקדמיה שסייעו למשטרת אנגליה בפיתוחו של המודל, וד"ר אנדי גריפית'ס (Griffiths), שוטר בדימוס ולשעבר האחראי על תחום הפשיעה החמורה במשטרת בריטניה, ששירת במשטרה הן בטרם אומץ מודל ה-PEACE והן בשנים שלאחר מכן. השניים מסרו כי המשטרה פועלת בהתאם למודל בכל סוגי התיקים, לרבות תיקי עבירות טרור ותיקים שמעורבות בהם אוכלוסיות בסיכון.³⁴⁸ עם זאת, בתגובה לחשש שהשמיעו חברי הוועדה כי המודל אינו מתאים לכל סוגי התיקים, הבהיר ד"ר גריפית'ס כי החוקרים נוהגים להתאים את המודל לנסיבות כל תיק ותיק. כך, בתיקים פשוטים שלב ההכנה הוא מטבע הדברים קצר יותר מבתיקים מורכבים וגם שלב התשאול (הצגת גרסת הנחקר) עשוי להיות קצר בתיקים אלו.³⁴⁹

מספר מדינות נוספות אימצו את מודל ה-PEACE בעקבות בריטניה. המודל אומץ בעיקר במדינות אירופה, ובהן גרמניה,³⁵⁰ נורווגיה, שוודיה ודנמרק,³⁵¹ בעוד שבבלגיה חל מעבר מדורג משימוש בשיטות חקירה המזוהות עם מודל הריד לשיטות חקירה המזוהות עם מודל ה-PEACE, אך עדיין נהוג לשלב בין השיטות.³⁵² מדינות נוספות, כמו צרפת³⁵³ ושווייץ,³⁵⁴ אימצו גם הן מודלים המשלבים אלמנטים מסוימים ממודל ה-PEACE עם אלמנטים מסוימים ממודל הריד. בנוסף, המודל נשקל כיום בחלק ממדינות אסיה³⁵⁵ ואומץ גם במדינות מסוימות מחוץ לאירופה, שלהן מודל אדברסרי.

כך, למשל, באוסטרליה החלה מגמה של מעבר ממודל הריד למודל ה-PEACE כבר בתחילת שנות התשעים, בעקבות כמה תיקים שהתגלו בהם הודאות שווא. מאז, אימצו רוב תחנות המשטרה באוסטרליה את המודל, אם כי המגמה טרם הושלמה ואין עדיין נוהל ארצי אחיד בנושא זה המחייב את כל המשטרות במדינה. כתוצאה מכך, המידה והאופן שבהם המודל או אלמנטים מתוכו הוטמעו משתנים מתחנת משטרה לתחנת משטרה.³⁵⁶ בניו זילנד, אומץ מודל ה-PEACE בכל המדינה בשנת 2005, וזאת בעקבות דוח מקיף שדחה את מודל הריד ואת שיטות החקירה הנהוגות בארה"ב והמליץ על ה-PEACE כמודל חלופי.³⁵⁷ מבחן הערכה ארצי שנערך חמש שנים לאחר מכן העלה כי כשליש מחוקרי המשטרה הספיקו לעבור הכשרה בשיטת ה-PEACE וכי חל שיפור כללי משמעותי באופן שבו המשטרה עורכת ראיונות עם חשודים.³⁵⁸ לבסוף, בשנים האחרונות חל מעבר מדורג למודל ה-PEACE בקנדה, שבה המשטרה פועלת באופן מסורתי בהתאם למודל הריד. הגם שלמשטרות השונות יש אוטונומיה בנושא זה והריד ממשיך להיות מודל החקירה הדומיננטי בקנדה, הרי שהמשטרה

³⁴⁷ *Bringing PEACE to the United States*, לעיל ה"ש 312, בעמ' 30, 31.

³⁴⁸ פרוטוקול הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקון מיום 16.12.2021, יב' טבת התשפ"ב; פרוטוקול הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקון מיום 12.5.2022, לעיל ה"ש 324.

³⁴⁹ פרוטוקול הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקון מיום 12.5.2022, שם.

³⁵⁰ *Interviews of Suspects of Crime*, לעיל ה"ש 8, בעמ' 327.

³⁵¹ "ביקורת החקירה המשטרתית", לעיל ה"ש 56, בעמ' 233.

³⁵² Miet Vanderhallen et al, *Interviewing suspects in Belgium*, in INTERNATIONAL DEVELOPMENTS AND PRACTICES IN INVESTIGATIVE INTERVIEWING AND INTERROGATION (David Walsh et al, eds., 2016).

³⁵³ *Interviews of Suspects of Crime*, לעיל ה"ש 8, בעמ' 328.

³⁵⁴ בשווייץ נהוגות מספר טכניקות חקירה משלימות, שחוקרי המשטרה בוחרים מתוכן בהתאם לנסיבות התיק. שם, בעמ' 332 – 333.
³⁵⁵ כך, למשל, דווח כי המודל נלמד בויאטנם, אינדונזיה, הונג קונג, סינגפור ומלזיה. *Bringing PEACE to the United States*, לעיל ה"ש 312, בעמ' 33.

³⁵⁶ לפירוט ראו Lisanne Adam & Celine van Golde, *Police practice and false confessions: A search for the implementation of investigative interviewing in Australia*, 45(1) ALTERNATIVE LAW JOURNAL 52 (2019).

³⁵⁷ שם. לדוח ראו INVESTIGATIVE INTERVIEWING: THE LITERATURE, לעיל ה"ש 313.

³⁵⁸ SONIA CUNNINGHAM, EVALUATION OF THE IMPLEMENTATION OF INVESTIGATIVE INTERVIEWING TRAINING AND ASSESSMENT (LEVEL 1) FINAL REPORT (New Zealand Police, 2010).

הפדראלית אימצה לפני מספר שנים נוהל חדש המבוסס על מודל ה- PEACE וכעשר תחנות משטרה מרכזיות במדינה עורכות כיום הכשרות לחוקרים בשיטה זו.³⁵⁹

אם כן, מודל ה- PEACE ומודל הריד הם בבחינת "אבי-טיפוס", שניתן למצוא בעולם גרסאות שונות שלהם. הגם שניתן לזהות מגמה כללית של מעבר לשיטות חקירה המזוהות עם מודל ה- PEACE, הרי שמדינות שונות נוהגות לאמץ גרסאות מרוככות של אחד משני המודלים, להכניס בהם שינויים או לשלב אלמנטים מסוימים משניהם.³⁶⁰ כאמור, גם משטרת ישראל לא אימצה את אחד מהמודלים בכללותו אלא נוהגת לשלב בחקירותיה טכניקות המזוהות עם שניהם. לפיכך, לסיווגו הרשמי של המודל יש פחות חשיבות, וחשוב בעיקר לשים לב לאותם מאפיינים של מודל הריד (או של שיטות חקירה ממוקדות-אשם באופן כללי) אשר נמצא במחקר כי הם מגבירים את הסיכון להודאות שווא.

לאור זאת, מתארים קאסין ואחרים שתי גישות אלטרנטיביות בכל הנוגע להפחתת הסיכון להודאות שווא בחקירה. הגישה הראשונה גורסת שיש להפסיק את השימוש במודל ריד כמודל חקירה ולהחליפו באופן מובנה במודל ה- PEACE או במודל "מוכוון איסוף מידע" אחר, וזאת כמודל הבלעדי שלפיו חוקרת המשטרה חשודים. הגישה השנייה גורסת שלחלופין ולמצער, ניתן לאסור על אמצעי חקירה ספציפיים שהם אינהרנטים לשיטות חקירה "מוכוונות-האשמה" ושנמצא כי הם מגבירים משמעותית את הסיכון להודאות שווא.³⁶¹

הוועדה מסיקה מהספרות המחקרית כי נמצא קשר בין השימוש בשיטה "מוכוונת-האשמה" כגון שיטת ריד לבין הגדלת הסיכון להודאות שווא, וכי ניתן לזהות מגמה של מעבר ממודלים "מוכווני האשמה" למודל ה- PEACE במדינות העולם המערבי. עולה מהספרות המחקרית שהשימוש במודלים "מוכווני איסוף מידע" מסוגו של מודל ה- PEACE מקטין את הסיכון להודאות שווא ביחס למודלים "מוכווני-האשמה", ואין אינדיקציות מחקריות לכך שהוא מוביל לירידה בכמות הודאות האמת. על כן, באופן עקרוני, ראוי היה לאמץ כמודל החקירה של משטרת ישראל. הוועדה מברכת על שילוב הכשרות בנושא מודל ה- PEACE במכללה הלאומית לשוטרים ועל נכונותה של משטרת ישראל להעמיק בלימוד המודל ולשקול את הרחבת השימוש בו. הוועדה סבורה כי רצוי להרחיב הן את ההכשרות הרלוונטיות והן את השימוש במודל בחקירות משטרה ככל הניתן, כך שהמודל יהפוך לכלי מרכזי בארגון הכלים של חוקרי המשטרה, אשר כל חוקר ילמד את יתרונותיו ויוכשר להשתמש בו. זאת, בכפוף למגבלות תקציביות ולמגבלות כוח האדם של משטרת ישראל.

יחד עם זאת, רוב חברי הוועדה מקבלים את עמדת משטרת ישראל, שלפיה לפחות נכון להיום, קיים קושי במתן המלצה גורפת לאמץ את מודל ה- PEACE כמודל החקירה הבלעדי של המשטרה. קושי זה נובע הן מגורמים תקציביים והן מהצורך בלימוד נוסף של המודל ואתגריו, לרבות בחינה מעמיקה של האפשרות להחיל את המודל, בשינויים המחייבים, בכל סוגי התיקים והעבירות. כאמור לעיל, ישנן מדינות שבחרו בדרך של אימוץ המודל באופן חלקי או בשילוב עם כלים אחרים, וכן עולה מהספרות שאימוץ תובנות מרכזיות ממודל ה- PEACE, ובראשן האיסור על טכניקות ותחבולות חקירה "מוכוונות-האשמה", עשוי להשיג רבים מיתרונות המודל גם מבלי לאמץ באופן בלעדי. רוב חברי הוועדה סבורים כי חלק מיתרונותיו של מודל ה- PEACE ניתנים להשגה באמצעות הגדרה ברורה של כללי המותר והאסור בחקירה ושל העקרונות להערכת מהימנותן של הודאות בהתאם למאפייני החקירה והנחקר, כמפורט בדוח זה.

ראו את הסתייגות הסנגוריה הציבורית, המצורפת כנספח א' לדוח זה.

³⁵⁹ TODD W. BARRON, THE PEACE MODEL OF BRINGING PEACE TO THE UNITED STATES, לעיל ה"ש 312, בעמ' 33; INVESTIGATIVE INTERVIEWING: A COMPARISON OF TRAINED AND UNTRAINED SUSPECT INTERVIEWERS (Masters Theses, 2017).

³⁶⁰ פרוטוקול הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקון מיום 8.4.2021, לעיל ה"ש 211.
³⁶¹ *Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations*, לעיל ה"ש 2, בעמ' 27 – 28.

(3) שקרים ותחבולות בחקירה

בחלוקה גסה, ניתן לחלק את תחבולות החקירה המקובלות (בעיקר תחת מודל הריד) לטקטיקות משני סוגים: טקטיקות של "מקסימיזציה", קרי, הצגת מצבו של החשוד כחמור מכפי שהוא במציאות, למשל, באמצעות הצגת ראיות מפלילות כוזבות; וטקטיקות של "מינימיזציה", קרי, הצגת העבירה והשלכותיה כחמורות פחות מכפי שהן במציאות.³⁶²

מחקרים רבים מראים כי תחבולות מסוג מקסימיזציה ומינימיזציה מגדילות משמעותית את הסיכוי לגבות הודאות מנחקרים, הן אשמים והן חפים מפשע.³⁶³ עוד נמצא, כי יתכן שהדבר נובע מכך שחלק מטקטיקות המקסימיזציה והמינימיזציה נתפסות על ידי נחקרים כאיום או הבטחה מרומזים.³⁶⁴ אינדיקציה מעניינת למידת השפעתן של שיטות כאלה מצויה במחקר שנערך בשנת 2021 בקנדה,³⁶⁵ ובו התבקשו המשתתפים לקרוא תמלילי חקירות, שבחלקם לא נעשה שימוש בתחבולה ואילו בחלקם נעשה שימוש באחת מחמש טקטיקות כדי לגרום לנחקר לשנות את גרסתו: איום או הבטחה מפורשים או אחת מארבע טקטיקות של מינימיזציה. המשתתפים נשאלו האם לדעתם מצבו של הנחקר ישתפר או יורע במידה שישנה את גרסתו, לצד שאלות הנוגעות למידת הלגיטימציה של הטקטיקות השונות שבהן נעשה שימוש. מרבית המשתתפים שקראו תמלילים שבהם נעשה שימוש בכל אחת מחמש שיטות החקירה סברו כי מצבו של הנחקר ישתפר אם ישנה את גרסתו, קרי, אותם משתתפים השתכנעו כתוצאה משיטת החקירה. כל טקטיקות המינימיזציה אף נחזו על ידי המשתתפים כלגיטימיות.

"מקסימיזציה" והצגת מידע כוזב – אחת מטקטיקות החקירה שנחשבות בספרות המחקרית לבעלות הפוטנציאל הגבוה ביותר להוביל להודאות שווא היא טקטיקת המקסימיזציה, שבמסגרתה מנסה המשטרה לגרום לחשוד לסבור שמצבו המשפטי חמור מכפי שהוא באמת. מקסימיזציה עשויה לכלול, למשל, איום מרומז כי עונשו של החשוד צפוי להיות חמור יותר אם לא ישתף פעולה או ניפוח של ההשלכות הצפויות לו כתוצאה מהעבירה שבה הוא נחשד.³⁶⁶ תרגיל חקירה זה ננקט לרוב כחלק ממאמץ כולל של החוקרים להפריך כל טענה של הנחקר ולערער כל ניסיון מצידו להכחיש את מעורבותו בעבירה, על מנת לנטוע בלבו את התחושה כי אין טעם בהכחשות אשמתו. ואכן, מסקרים שנערכו בקרב חשודים שהודו במשטרה (אם הודאות שווא ואם הודאות אמת), עלה כי עוצמת הראיות הייתה הסיבה המרכזית להתוודותם וכי חשודים רבים בחרו להודות בעיקר משום שחשו "לכודים" מרגע שהוצגו להם ראיות מפלילות.³⁶⁷

Saul M. Kassin & Karlyn MacNall, *Police interrogations and confessions: Communicating promises and threats by pragmatic implication*, 15(3) LAW AND HUMAN BEHAVIOR 233 (1991) ³⁶²

Saul M. Kassin, *On the psychology of confessions: Does innocence put innocents at risk?*, 60 AMERICAN PSYCHOLOGIST 215 (2005) ³⁶³

Richard A. Leo, *Structural police deception in American police interrogation: A closer look at minimization and maximization*, in INTERROGATION CONFESSION AND TRUTH: COMPARATIVE STUDIES IN CRIMINAL PROCEDURE 183 ³⁶⁴

Richard J. Ofshe & Richard A. Leo, *The Decision to Confess Falsely: Rational Choice*. (Lutz Eidam et al eds., 2020) *and Irrational Action*, 74 DENVER UNIVERSITY LAW REVIEW 979, 1072 – 1077 (1997) ³⁶⁵
Minimization and Maximization Techniques: Assessing the Perceived Consequences of Confessing and Confession
Police interrogations and confessions: Communicating promises and threats by; 202, לעיל הי"ש ³⁶²
pragmatic implication, לעיל הי"ש ³⁶²

Laura Fallon & Brent Snook, *Minimization, The Trojan Horse of Interviewing? Measuring Perceptions of Witness* ³⁶⁵
Interviewing Strategies, 48(12) CRIMINAL JUSTICE AND BEHAVIOR 1805 (2021)

Woody & Forrest, לעיל הי"ש 207, בעמ' 98. ³⁶⁶

Gisli H. Gudjonsson & Jon F. Sigurdsson, *The Gudjonsson Confession Questionnaire-Revised (GCQ-R) factor* ³⁶⁷
structure and its relationship with personality, 27(5) PERSONALITY AND INDIVIDUAL DIFFERENCES 953 (1999) Stephen
Moston et al, *The effects of case characteristics on suspect behaviour during police questioning*, 32(1) THE BRITISH JOURNAL OF CRIMINOLOGY 23 (1992). ראו גם *True Crimes, False Confessions*, לעיל הי"ש 204.

טקטיקת המקסימיזציה הבעייתית ביותר לפי הספרות היא הצגת מידע מפליל כוזב בפני החשוד.³⁶⁸ במסגרת זו מעמיתים החוקרים את הנחקר עם ראיות שלא ניתן להפריכן מאחר שאין הן קיימות בתיק (למשל, ממצאים פורנזיים הקושרים לכאורה את החשוד לזירת העבירה; טענה כוזבת בדבר כישלון בבדיקת פולגרף; טענה כוזבת בדבר זיהוי של החשוד על ידי עד ראיה).³⁶⁹ המדובר בתחבולה שנועדה לגרום לחשוד לחוש כי הוא יורשע בכל מקרה, חרף הכחשותיו, ולפיכך המוצא היחיד מן הסיטואציה הוא למסור הודאה.³⁷⁰ בחינה של תיקי הודאות שווא בארה"ב העלתה כי ברוב גדול מתוך אותם תיקים נעשה שימוש בתחבולה זו.³⁷¹

מחקרים פסיכולוגיים רבים מצביעים על הסכנה הגלומה בהצגת מידע כוזב ומראים שתחבולה זו עלולה להשפיע על שיקול דעתו של הנחקר, אמונתו וביטחונו בגרסתו, מצבו רגשי, הערכתו העצמית ואפילו על מצבו הפיזי.³⁷² כך, קיים חשש שהצגת מידע כוזב תשפיע על זיכרונו של החשוד את האירועים,³⁷³ על עמדותיו בנוגע למעורבים אחרים ועל התנהגותו כלפיהם.³⁷⁴ בנוסף יש לציין, כי לדברי מומחים מסוימים, הצגת מידע כוזב בפני חשודים אשמים עלולה דווקא להקטין את הסיכוי כי יודו בעבירה, וזאת לאור היכרותו של החשוד עם פרטי העבירה והאפשרות כי יבין שהחוקר משקר בנוגע למצב הראיות. חשיפת השקר על ידי החשוד עלולה לפגוע ביחסי האמון שלו עם החוקר או לגרום לו להבין כי למעשה אין בידי המשטרה די ראיות, ועל כן לגרום לו להימנע מהודאה.³⁷⁵

מחקרים שבחנו באופן ממוקד את השפעתם של שקרים בחקירה על הסיכון למסירת הודאת שווא העלו כי הם מגדילים סיכון זה משמעותית. במחקר מטא-אנליטי משנת 2018 נמצא כי שקרים בדבר קיומן של ראיות מפלילות מגדילות את הסיכון להודאות שווא ב-21.376%. כך, למשל, במחקר משנת 1991 הואשמו הנבדקים בגניבת עט ונאמר להם כי הם נמצאו דוברי שקר בבדיקת פולגרף שנערכה להם. 17% מהנבדקים הודו בעקבות זאת בעבירה.³⁷⁷ במחקרם של קאסין וקיכל משנת 1996 נמצא כי קיומו של עד ראיה מפליל, שראה לכאורה את הנבדק לוחץ על מקש המחשב האסור, הגדיל את אחוז הודאות השווא כמעט פי שתיים (מ-48% ל-94%), וכן את אחוז הנבדקים שהפנימו את אשמתם.³⁷⁸ מחקרי המשך רבים שהתבססו על הפרדיגמה של קאסין וקיכל מצאו כי הצגת ראיות כוזבות מגדילה את הסיכון להודאות שווא במגוון של תנאים, לרבות במקרים שבהם

³⁶⁸ WOODY & FORREST, לעיל ה"ש 207, בעמ' 75 – 101, 102.
³⁶⁹ ראו, למשל, *Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations*, לעיל ה"ש 2, בעמ' 16 – 17; *True Crimes*,
³⁷⁰ *False Confessions*, לעיל ה"ש 204.
³⁷¹ *Structural police deception in American police interrogation*, לעיל ה"ש 364.
³⁷² *On the psychology of confessions: Does innocence put innocents at risk?*, לעיל ה"ש 363.
³⁷³ *Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations*, לעיל ה"ש 2.
³⁷⁴ E. F. Loftus, *Planting*, למשל, ראו, *misinformation in the human mind: A 30-year investigation of the malleability of memory*, 12 LEARNING & MEMORY 361 (2005).
³⁷⁵ בהשאלה מהמחקר הפסיכולוגי המראה כי ניתן להשפיע על עמדתם של נבדקים כלפי אדם זר ועל יחסם כלפיו, באמצעות הצגת מידע מקדים כוזב על אותו אדם. ראו, למשל, Robert Rosenthal & Lenore Jacobson, *Pygmalion in the classroom*, 3(1) THE URBAN REVIEW 16 (1968); Robert Rosenthal & Lenore Jacobson, *Teacher expectations for the disadvantaged*, 218(4) SCIENTIFIC AMERICAN 19 (1968).
³⁷⁶ ראו, למשל, הרצאתו של אנדי גריפית'ס, פרוטוקול הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקון מיום 12.5.2022, לעיל ה"ש 324.
³⁷⁷ Joshua M. Stewart et al, *The prevalence of false confessions in experimental laboratory simulations: A Meta-analysis*, 36(1) BEHAVIORAL SCIENCES & THE LAW 12 (2018).
³⁷⁸ R. G. Meyer & J. R. Youngjohn, *Effects of feedback and validity expectancy on responses in a lie detector interview*, 4(3) FORENSIC REPORTS 235 (1991).
³⁷⁹ Kassir & Kiechel, לעיל ה"ש 16.

קיימות השלכות (כלכליות) שליליות משמעותיות למסירת הודאת השווא.³⁷⁹ מדובר בטקטיקה שיש לה השפעה גדולה במיוחד על קטינים,³⁸⁰ אך גם על נבדקים בגירים שחקירתם נערכת בתנאי לחץ.³⁸¹

זאת ועוד, במחקר משנת 2011 שנשען על אותה פרדיגמה נמצא כי גם שקר בעל פה בדבר עצם האפשרות שקיימת ראייה מפלילה (טענה של הבודק כי האירוע תועד בוידאו וכי הוא יצפה בסרטון בהמשך) הגדיל את מספר הודאות השווא. קרי, גם רמזים משתמעים בדבר קיומן של ראיות מפלילות עלולים להשפיע במידה דומה לשקרים מפורשים בנושא זה. מראיונות שנערכו עם הנחקרים עלה כי הם סברו שהראיות המצויות, כביכול, בידי החוקרים יוכיחו ממילא את חפותם ולכן היו נכונים למסור הודאה, מתוך אמונה כי לא תהיה לכך משמעות. עם זאת, נמצא כי השימוש בתחבולה לא גרם כלל לנבדקים להפנים את אשמתם וכי הם הודו לא מטעם זה, אלא מתוך הנחה שחפותם תתברר בהמשך. עוד נמצא, כי גם אחוז גדול מקרב הנבדקים שסירבו להודות הסבירו את בחירתם בכך שידעו כי קיימת ראייה לחפותם, וטענו כי ידיעה זו חיזקה אותם בסירובם. מכאן, ששקר בדבר קיומה של ראייה בעלת פוטנציאל מפליל/מזכה מגדיל אמנם את הסיכון להודאות שווא, אך גם עשוי לעיתים להקל על חשודים חפים מפשע לעמוד על חפותם.³⁸² יצוין כי מחקר נוסף משנת 2018 מצא גם הוא כי עצם הטענה שקיים סרט וידאו שמתעד את האירוע ושהבודקים טרם צפו בו, מגדיל את אחוז הודאות השווא.³⁸³

לבסוף, מחקר שנערך על בסיס פרדיגמה שונה, שבמסגרתה הוצג לנבדקים סרטון מזויף שבו הם נראים לכאורה מרמים במשחק הימורים, או נאמר להם שקיים סרטון כזה מבלי להראות להם אותו, גרם לכל הנבדקים ללא יוצא מן הכלל להודות בעבירה. לא נרשמו הבדלים בין שיעור הודאות השווא של המשתתפים שצפו בסרטון המזויף לבין אלו שרק נאמר להם כי קיים סרטון המפליל אותם, שכן כל הנבדקים בשתי הקבוצות הסכימו להודות בסופו של דבר. עם זאת, בין שתי הקבוצות נרשמו שני הבדלים. ראשית, בקבוצת המשתתפים שצפו בסרטון, אחוז גדול יותר מהנבדקים הסכים לחתום על ההודאה מיד ורק מיעוט נזקק לסבב שכנוע נוסף. לעומתם, אחוז גדול יותר מהנבדקים בקבוצה השנייה נזקק לשכנוע הנוסף כדי לחתום על ההודאה. שנית, בקבוצת המשתתפים שצפו בסרטון נרשמו אחוזים גבוהים יותר של הפנמת האשמה, אם כי גם אחוז נכבד בקרב הנבדקים בקבוצה השנייה הפנים את אשמתו.³⁸⁴

"מינימיזציה" – גם טכניקות חקירה מינימליסטיות נמצאו במחקר כגורם סיכון מרכזי להודאות שווא. המדובר בטקטיקות של "הקטנת" העבירה וריכוך אשמתו הלכאורית של החשוד, תוך שהחוקרים מספקים עבור החשוד תירוצים, הסברים והצדקות לביצוע העבירה על ידו ו"מנרמלים" את העבירה באמצעות הצגתה כהתנהגות נפוצה או כזו שאנשים רבים במצבו של החשוד היו נוקטים בה. כך, החוקר עשוי להציע לחשוד בעבירת המתה הסבר שלפיו לא הייתה לו כוונה להמית את הקורבן אלא רק לפצוע/להפחיד אותו, או לספק עבור חשוד בעבירת גניבה מניע מוסרי כגון רצונו לפרנס את משפחתו. לחלופין, עשויים החוקרים לרמוז לחשוד במשתמע כי הודאתו צפויה לשפר את מצבו ולהביא להקלה בעונשו.³⁸⁵ כך, למשל, מחקר שדה שנערך

Robert Horselenberg et al, *Individual differences and false confessions: A conceptual replication of Kassin and* ³⁷⁹
Redlich & Goodman ; *Kiechel (1996)*, 9 PSYCH., CRIME & L. 1 (2003), לעיל ה"ש 235.

³⁸⁰ כך, למשל, קנדל ושותפיו מצאו כי בקרב הילדים שהשתתפו במחקר, 36% מסרו הודאות שווא לאחר שהוצגה להם ראייה מפלילה, כאשר מתוכם 89% הפנימו את אשמתם. ראו Candel et al, לעיל ה"ש 235.

Krista D. Forrest et al, *The Role of Preexisting Stress on False Confessions: An Empirical Study*, 3(1) THE JOURNAL ³⁸¹
OF CREDIBILITY ASSESSMENT AND WITNESS PSYCHOLOGY 23 (2002).

Jennifer T. Perillo & Saul M. Kassin, *Inside Interrogation: The Lie, the Bluff, and False Confessions*, 35(4) LAW ³⁸²
AND HUMAN BEHAVIOR 327 (2011).

Miko M. Wilford & Gary L. Wells, *Bluffed by the dealer: Distinguishing false pleas from false confessions*, 24(2) ³⁸³
PSYCHOLOGY, PUBLIC POLICY, AND LAW 158 (2018). במחקר זה, 23.7% מהמשתתפים בניסוי שלא נעשה כלפיהם שימוש בתחבולה הודו, לעומת 40.5% שנעשה כלפיהם שימוש בתחבולה. יצוין, כי אחוז הודאות האמת לא השתנה כתוצאה מהשימוש בתחבולה.

Innocent but Proven Guilty: Eliciting Internalized False Confessions Using Doctored-Video Evidence ³⁸⁴
לעיל ה"ש 202.

Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations ³⁸⁵
לעיל ה"ש 2.

בארה"ב,³⁸⁶ שבמסגרתו נותחו 125 חקירות מוקלטות שערכה המשטרה והובילו להודאות שווא, מצא כי החוקרים נהגו להעביר לנחקרים מסרים משתמע, שלפיהם אם הנחקר יודה הוא צפוי לזכות לרחמים ולעונש מופחת מבית המשפט. נראה, כי למסרים אלו הייתה השפעה רבה על הנחקרים, חרף העובדה שלא נאמרו בצורה מפורשת כדי שלא לחצות את הגבול של פיתוי והשאה.

מהמחקר המדעי עולה כי טקטיקות מינימליסטיות מובילות לשיעור גבוה יותר הן של הודאות אמת והן של הודאות שווא,³⁸⁷ וכי הסיכון הגלום בהן למסירת הודאות שווא עלול להיות גדול אף יותר מזה הגלום בטכניקות חקירה מקסימליסטיות.³⁸⁸ טקטיקות כאלו מגדילות את הסיכוי להודאות שווא מאחר שהן מקטינות בעיני החשוד את המחיר הלכאורי שעלול להיות למסירת הודאה כזו.³⁸⁹ מחקרם של רוסאנו ואחרים אף מצא כי ההשפעה של טקטיקות של מינימיזציה על נכונותם של נחקרים למסור הודאה דומה להשפעה של הבטחות מפורשות להקלה בעונש – הבטחות האסורות על פי הדין.³⁹⁰ במסגרת הניסוי נבחנו שלוש טכניקות חקירה, לצד קבוצת ביקורת (נבדקים שלא הופעלו עליהם שום שיטה). ראשית, הצעה מפורשת לעסקה בתמורה להודאה (לחזור למעבדה ליום נוסף ולבצע שוב את הניסוי, תוך שבתמורה לכך הבודק מתחייב להימנע מדיווח על הרמאות למרצה העורך את הניסוי). שנית, טקטיקות מינימליסטיות שלא נלוות להן הצעה מפורשת לעסקה (הצגת העבירה כשולית ולא חמורה, הצהרות שיש בהן משום הזדהות של הבודק עם הנבדק ומניעיו לביצוע העבירה, הצהרה כללית של הבודק כי הנבדק ירוויח מכך שיבחר להודות). שלישית, נקיטה בטקטיקה מינימליסטית שנלוות לה גם הצעת עסקה. כל שלוש טכניקות החקירה הובילו לעלייה גדולה בכמות ההודאות (הן הודאות שווא והן הודאות אמת) ביחס לקבוצת הביקורת, כאשר העלייה הגדולה ביותר נרשמה בקבוצה שבה נעשה שימוש הן בהצעת עסקה מפורשת והן בטקטיקת חקירה מינימליסטית. נמצא, כי הן הבטחה מפורשת להקלה בעונש והן טקטיקות מינימליסטיות מפחיתות את ערכה הדיאגנוסטי של ההודאה ב-40% ביחס לקבוצת הביקורת (קרי, מפחיתות את היכולת להבחין נכונה בין הודאות שווא להודאות אמת). בקבוצה שבה נעשה שימוש בשתי הטכניקות במשולב, ירד ערכה הדיאגנוסטי של ההודאה ב-74% ביחס לקבוצת הביקורת. משמעות הדבר הנה כי לפי המחקר, האיסור על פיתוי והשאה עלול שלא להספיק בפני עצמו כדי למנוע מסירת הודאה כוזבת. זאת, מאחר שטכניקות מרוכבות של מינימיזציה, שאינן עולות כדי פיתוי והשאה על פי דין, משיגות את אותה תוצאה מבחינת שכנועו של הנחקר למסור הודאת שווא.

דוגמה נפוצה לשימוש בטכניקת מינימיזציה ו(המשלבת בתוכה למעשה גם מקסימיזציה) מתרחשת כאשר החוקרים מציגים לחשוד את ההשלכות הפרגמטיות הצפויות לו אם יודה או אם יכחיש (Communicating "promises and threats by pragmatic implication").³⁹¹ זאת, כאמצעי להעביר לו מסרים, מפורשים או עקיפים, בדבר כדאיות ההודאה וחוסר הכדאיות של הכחשה.³⁹² ההשלכות המוצגות לנחקר יכולות להיות מגוונות ולכלול השלכות משפטיות (לדוגמה, אם יודה יזכה להתחשבות בעונש או בסעיף האישום) או פרוצדוראליות (למשל, אם יכחיש החקירה והמעצר יתמשכו); השלכות מטריאליות (למשל, אם יודה יזכה להתחשבות ויוחזק באגף נוח יותר בתנאים טובים יותר); השלכות בתחום המשפחתי-קהילתי (למשל, אם

³⁸⁶ Drizin & Leo, לעיל ה"ש 300.

³⁸⁷ *Investigating True and False Confessions Within a Novel Experimental Paradigm*, לעיל ה"ש 16.

³⁸⁸ במחקרם של קלאבר ואחרים נמצא כי משתתפים שנחשפו לשיטת חקירה מינימליסטית היו נכונים פי 4.31 לחתום על הודאת שווא מאלו שנחשפו לשיטת החקירה המקסימליסטית. ראו *Effects of Personality, Interrogation Techniques and Plausibility*, לעיל ה"ש 20.

³⁸⁹ *Investigating True and False Confessions Within a Novel Experimental Paradigm*, לעיל ה"ש 16; Horgan et al, לעיל ה"ש 202.

³⁹⁰ *Investigating True and False Confessions Within a Novel Experimental Paradigm*, שם.

³⁹¹ *Police interrogations and confessions: Communicating promises and threats by pragmatic implication*, לעיל ה"ש 362.

³⁹² שם. ראו גם Richard A. Leo & Steven, לעיל ה"ש 2; *Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations*, A. Drizin, *The Three Errors: Pathways to False Confession and Wrongful Conviction, in* POLICE INTERROGATIONS AND FALSE CONFESSIONS: CURRENT RESEARCH, PRACTICE, AND POLICY RECOMMENDATIONS 9, 19 (G. D. Lassiter & C. A. Meissner eds., 2010).

יכחיש המשטרה תיאלץ לחקור בני משפחה או לגלות להם מידע רגיש, או שהחקירה תוביל לפגיעה בשמו הטוב (בקהילה³⁹³), ועוד. במחקרי שדה שבחנו תיקי הודאות שווא, נמצא כי נעשה שימוש בטכניקות כאלה באופן תדיר וכי הייתה להן השפעה ניכרת על החלטת החשודים להודות באותם תיקים.³⁹⁴

מקובל לתאר את **עוצמת** המסרים המועברים לנחקר בטכניקה זו כנעים על רצף: בחלקו התחתון והבעייתי פחות מצויות פניות כלליות למצפנו כדי לשכנעו להודות, בחלקו האמצעי מצויות אמירות כלליות בנוגע ליחס מתחשב של רשויות המשפט והתביעה לחשודים שהודו, ובחלקו העליון והבעייתי ביותר מצויים איומים והבטחות, מפורשים או משתמעים.³⁹⁵ נמצא, שטקטיקות מינימליסטיות "מרוככות", ששמות דגש על הקטנת אשמו המוסרי של החשוד או על שיפור מצבו הנפשי, להבדיל מהקטנת אשמתו במובן הפורמאלי והמשפטי, מגלמות סיכון נמוך יותר להודאות שווא, שכן לא משתמעת מהן הבטחה להקלה מעשית בעונשו של החשוד.³⁹⁶ במחקר נמצא, למשל, שאמירות של חוקרים שנועדו לעורר את מצפנו של הנחקר ולשכנע אותו שאם יודה בעבירה יחוש הקלה נפשית, יוצרות סיכון נמוך יותר להודאות שווא מאשר טכניקות השמות דגש על ההשלכות הפרקטיות של ההודאה.³⁹⁷ הגם שנדרש מחקר נוסף בנושא זה, נראה כי אמירות שנועדו לגרום לחשוד לסבור שהודאתו תוביל לניקוי מצפנו, או אמירות שנועדו לגרום לחשוד לחוש כי הוא אדם חיובי ומוסרי חרף ביצוע העבירה, הן בעלות השפעה פחותה על מהימנות ההודאה,³⁹⁸ שכן הן אינן מתפרשות כהבטחה של החוקר להפחית בעונשו של החשוד אם יודה.³⁹⁹

אשר לטכניקות מקסימיזציה, ובפרט לשקרים בנוגע לקיומן של ראיות מפלילות, נטען בספרות כי יתכן שניתן לאסור על שקרים מסוימים בלבד, בעוד ששקרים אחרים יהיו מותרים. ואולם, נטען גם כי האבחנה בין הצגת ראיות בדויות לבין שקרים בעל פה – הנהוגה כאמור גם בדין הישראלי – הנה חסרת כל הצדקה, וזאת לאור מסקנת המחקר המדעי כי שני סוגי השקרים עלולים לגרום להודאות שווא באותה המידה. תחת זאת, הוצע כי האבחנה בין שקרים אסורים לשקרים מותרים תתבסס על שני קריטריונים חלופיים. ראשית, חוזקן של הראיות המפלילות להן נטען, קרי, האם מדובר בראיה הידועה כראיה מהימנה שאין עליה מחלוקת מדעית, בעלת משקל גבוה, מספיקה להרשעה וכו'. שנית, החשוד שבו מדובר, ובפרט האם מדובר בחשוד המצוי בקבוצת סיכון למסירת הודאת שווא.⁴⁰⁰ כך, למשל, כאשר מדובר בחשודים קטינים, קיימת הסכמה רחבה בספרות כי יש להימנע משימוש בשקרים, ואף תומכים של מודל הריד מסכימים כי מוטב להימנע מתרגיל חקירה זה בעניינם.⁴⁰¹

השימוש בשקרים בחקירה מקובל ונהוג בעיקר במדינות **ארצות הברית**. מחקרים וסקרים העלו כי מדובר בפרקטיקה נפוצה וכי חוקרי משטרה בארצות הברית אף עוברים הכשרות בהפעלת שקרים ותחבולות חקירה. גם **בקנדה** מותר ונהוג לשקר לחשוד בדבר קיומן של ראיות מפלילות נגדו, אם כי בתי המשפט הכירו בכך

³⁹³ Drizin & Leo, לעיל ה"ש 300, בעמ' 948, *The Three Errors: Pathways to False Confession and Wrongful Conviction*, שם.
³⁹⁴ *The Decision to Confess Falsely*, לעיל ה"ש 364, בעמ' 1115, *Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations*, לעיל ה"ש 2, בעמ' 9.
³⁹⁵ Drizin & Leo, לעיל ה"ש 300, בעמ' 916.
³⁹⁶ ראו, למשל, *Police-induced confessions: Risk factors and recommendations*, לעיל ה"ש 2; *Minimization and Maximization Techniques: Assessing the Perceived Consequences of Confessing and Confession Diagnosticity*, לעיל ה"ש 202.
³⁹⁷ *Minimization and Maximization Techniques: Assessing the Perceived Consequences of Confessing and Confession Diagnosticity*, שם, בעמ' 68, 74.
³⁹⁸ שם. ראו גם *Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations*, לעיל ה"ש 2, בעמ' 30.
³⁹⁹ ראו מחקר שבחן את האופן שבו שימוש בטכניקה "מרוככת" מסוג זה השפיעה על תפיסת הנחקרים. המחקר העלה כי הנחקרים לא פירשו את אמירות החוקר כהבטחה להקלה בעונשם, אך האמירות גרמו להם להמעיט בחומרה שייחסו לעבירה שבה הואשמו. Luke, Timothy J. & Fabiana Alceste, *The mechanisms of minimization: How interrogation tactics suggest lenient sentencing through pragmatic implication*, 44(4) LAW AND HUMAN BEHAVIOR 266 (2020).
⁴⁰⁰ *Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations*, לעיל ה"ש 2.
⁴⁰¹ INBAU ET AL, לעיל ה"ש 318, בעמ' 429; ראו גם שם.

שלעיתים שקרים מסוג זה מאיינים את רצונו החופשי של החשוד משום שהם גורמים לו לחוש ששום דבר שיאמר או יעשה לא יסייע לו להוכיח את חפותו. לעומת זאת, בעוד שבאוסטרליה ובניו זילנד אין בחוק איסור מפורש לשקר לחשודים,⁴⁰² הרי שחלק מהמחוזות באוסטרליה אימצו בחקיקה כלל פסילה יחסי, הקובע חזקה שלפיה הודאה שנמסרה בעקבות אמרה שקרית של שוטר נגבתה שלא כדין. החוק קובע כי הודאה כזו, שנמסרה בעקבות אמרה שהשוטר ידע או צריך היה לדעת שהיא איננה נכונה, תיפסל. זאת, אלא אם סבר בית המשפט כי התועלת שבקבלת הראיה גוברת על התועלת שבפסילתה.⁴⁰³

באנגליה ווילס, לעומת זאת, נאסר על המשטרה לשקר לחשודים בנוגע למצב הראיות נגדם והדבר נחשב לאסור תחת מודל ה-PEACE.⁴⁰⁴ אמנם, לעיתים המשטרה תמנע מהחשוד מידע, תציג לו מידע סלקטיבי או תרמוז לו רמיזה מטעה, אך לא תשקר באופן מפורש.⁴⁰⁵

במדינות הקונטיננטל, נראה ששקרים בחקירה נפוצים עוד פחות מבמדינות המשפט המקובל, ולעיתים הם אף אסורים. כך, באיטליה, בגרמניה, בהולנד ובבלגיה, אסור באופן עקרוני לשקר לחשוד. עם זאת, נטען כי בגרמניה הכללים בנושא זה אינם ברורים מספיק (כך, למשל, אסור להציג לחשוד עובדות שקריות אך מותר לשאול אותו שאלות מכשילות) וכי בפועל, לחוקרים בבלגיה ובהולנד יש גמישות מסוימת בנושא זה וחלקם כן משתמשים לעיתים בשקרים. בצרפת ובשווייץ שקרים אינם אסורים, אך הם אינם נהוגים והשימוש בהם אינו נפוץ.⁴⁰⁶

הוועדה מסיקה כי טכניקות של מקסימיזציה מגדילות את הסיכון להודאות שווא. אשר להצגת מידע מפליל כוזב לחשוד, מסיקה הוועדה כי תרגיל חקירה זה עלול להפחית משמעותית את מהימנות ההודאה, וזאת בין אם מדובר בהצגת ראיה מפלילה בדויה ובין אם מדובר בשקר בעל פה בדבר קיומה של ראיה מפלילה, או כזו שעשויה להפליל את החשוד. לפיכך, מן הראוי להימנע מטכניקות כאלה וככל שנעשה בהן שימוש, יש לתת לכך משקל ממשי בהערכת מהימנות ההודאה, בשים לב לכלל נסיבות העניין, ובכלל זה למאפייני הטכניקה שבה נעשה שימוש ולהשפעת הראיה על הנאשם.

עוד מסיקה הוועדה כי טכניקות של מינימיזציה מגדילות את הסיכון להודאות שווא ומפחיתות, ככלל, את מהימנות ההודאה. זאת, בין אם מדובר בהבטחה מפורשת להקלה בעונש ובין אם מדובר ברמיזה משתמעת בנושא זה, או בניסיון לשכנע את החשוד לאמץ הסבר או מניע לביצוע העבירה שיש בהם לכאורה כדי להקל במצבו של החשוד, מבלי שיש לכך בסיס בחומר הראיות. לפיכך, מן הראוי להימנע מטכניקות כאלה וככל שנעשה בהן שימוש, יש לתת לכך משקל ממשי בהערכת מהימנות ההודאה, בשים לב לכלל נסיבות העניין ולהשפעת השימוש בטכניקה על הנאשם.

הוועדה סבורה כי טכניקות מינימליסטיות "מרוככות", ששמות דגש על הקטנת אשמו המוסרי של החשוד או על שיפור מצבו הנפשי, להבדיל מהקטנת אשמתו במובן הפורמאלי והמשפטי, מגלמות סיכון נמוך יותר להודאות שווא, שכן לא משתמעת מהן הבטחה להקלה מעשית בעונשו של החשוד. לפיכך, ככלל, הן בעלות השפעה פחותה על מהימנות ההודאה.

Carol A. Brook et al, *A Comparative Examination of Police Interrogation of Criminal Suspects in Australia, Canada, England and Wales, New Zealand, and the United States*, WILLIAM & MARY BILL OF RIGHTS JOURNAL 909 (2020-2021).

⁴⁰³ שם; 14 1 (Austl.) s 138 (Cth) *Uniform Evidence Act 1955*.

⁴⁰⁴ ראו הרצאתו של פרופ' ריי בול (Ray Bull), פרוטוקול הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקון מיום 16.12.2021, לעיל.

⁴⁰⁵ ה"ש 346.

A Comparative Examination of Police Interrogation of Criminal Suspects in Australia, Canada, England and Wales, New Zealand, and the United States, לעיל ה"ש 402.

⁴⁰⁶ *Interviews of Suspects of Crime*, לעיל ה"ש 8.

(4) תנאי ומשך החקירה

גורם נוסף שנמצא כי יש לו השפעה על הסיכון למסירת הודאות שווא הוא משך החקירה. במחקר שבו נבחנו חקירות משטרה בתיקי הודאות שווא בארה"ב, נמצא כי 34% מהתשאולים שנערכו לחשודים נמשכו בין 6 ל-12 שעות, 39% מהתשאולים נמשכו בין 12 ל-24 שעות ו-11% מהתשאולים נמשכו אף למעלה מכך. מדובר בנתונים חריגים ביותר, בהתחשב בעובדה שלמעלה מ-90% מהתשאולים בארה"ב נמשכים פחות משעתיים.⁴⁰⁷ זאת, ככל הנראה מאחר שזכות החשוד לסגור בחדר החקירות, הקיימת בארה"ב, מקשה על תשאל החשוד לאחר שחולפות מספר שעות ממעצרו.

אורך התשאל החריג באותם תיקים שבהם הודו החשודים הודאות שווא מעורר, אם כן, חשש שההודאות נמסרו בין היתר משום שהחשודים היו מותשים מכדי להמשיך לעמוד על חפותם.⁴⁰⁸ עייפות קשה ותחושת לחץ מוכרים במחקר המדעי כגורמים שהמגדילים את הסיכוי למסירת הודאות – הן הודאות אמת והן הודאות שווא.⁴⁰⁹ במקרה של חשודים חפים מפשע, הלחץ הנפשי במצבים כאלו נוטה להתגבר ככל שמדובר בחשד לעבירה חמורה יותר וככל שהחוקרים נראים בטוחים יותר באשמת החשוד. עייפות ולחץ הנובעים מחקירה ארוכה ואינטנסיבית עלולים לגרום לחשוד החף מפשע להודות כתוצאה מרצון עז לסיים את החקירה, תוך שיכולתו לקבל החלטה רציונאלית בנושא זה נפגמת.⁴¹⁰ מסקנה זו מתחזקת לנוכח מחקרים פסיכולוגיים, שמצאו קשר בין שעות חקירה ארוכות לביצועים קוגניטיביים נמוכים,⁴¹¹ לנטייתם של נחקרים להמעיט בהשלכות של הודאותיהם (נטייה הגוברת ככל שהחקירה מתמשכת),⁴¹² ולמידת ההשפעה של שאלות מנחות ומדריכות על הנחקר.⁴¹³ בנוסף, חקירות ארוכות ואינטנסיביות עלולות להיות כרוכות במניעת שינה, אשר נמצא כי יש בה כדי לפגום בתהליכי קבלת החלטות וביכולת לבצע משימות מורכבות.⁴¹⁴

לצד משך החקירה, יש לקחת בחשבון גם את התנאים שבהם היא נערכת ובפרט את מידת ניתוקו של הנחקר מסביבתו הטבעית. הצורך האנושי בתמיכה ובמעגלים חברתיים, בעיקר בתקופות לחץ ומשבר,⁴¹⁵ הופכים את הניתוק מהסביבה הרגילה לחוויה קשה ואת היכולת לחזור ולתקשר עם בני אדם אחרים למטרה מרכזית של הנחקר.⁴¹⁶ לפיכך ניתוק מהסביבה הטבעית, בעיקר לתקופה ארוכה, עלול להגביר את מצוקתו של החשוד ולהוות תמריץ עבורו להודות כדי לברוח מהסיטואציה שבה הוא נמצא. מצב זה מתרחש בעיקר כשהחשוד עצור

⁴⁰⁷ Drizin & Leo, לעיל ה"ש 300. יצוין, שמחקר שבחן 20 תיקי הודאות (ולא הודאות שווא) בבריטניה מצא כי זמן החקירה הממוצע שנדרש כדי שהחשודים יודו היה כשעתיים ורבע בלבד. ראו John Pearse & Gisli H. Gudjonsson, *The Identification and Measurement of 'Oppressive' Police Interviewing Tactics in Britain*, in THE PSYCHOLOGY OF INTERROGATIONS AND CONFESSIONS: A HANDBOOK 75 (Graham Davies & Ray Bull eds., 2003).

⁴⁰⁸ Drizin & Leo, שם, בעמ' 946.

⁴⁰⁹ Steven J. Frenda et al, *Sleep deprivation and false confessions*, 113(8) PROCEEDINGS OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES 2047 (2016); Santtila et al, לעיל ה"ש 10. ראו גם WOODY & FORREST, לעיל ה"ש 207, בעמ' 123.

⁴¹⁰ WOODY & FORREST, שם, בעמ' 123; Welsh S. White, *False Confessions and the Constitution: Safeguards against*, 123 HARV. C.R.-C.L. L. REV. 105 (1997); Richard A. Leo, *Police Interrogations, False ; Untrustworthy Confessions*, 50 U. MICH. J.L. REFORM 693, 709 – 710 (2017).

⁴¹¹ Saul M. Kassin, *The Psychology of Confessions*, 4: 193-217 ANNUAL REVIEW OF LAW AND SOCIAL SCIENCE (2008).

⁴¹² S. Madon et al, *How factors present during the immediate interrogation situation produce short-sighted confession decisions*, 37 LAW AND HUMAN BEHAVIOR 60 (2013).

⁴¹³ Stephanie Madon et al., *The interrogation decision-making model: A general theoretical framework for confessions*, 41(1) LAW AND HUMAN BEHAVIOR 80 (2017).

⁴¹⁴ June J. Pilcher & Allen I. Huffcutt, *Effects of sleep deprivation on performance: a meta-analysis*, 19(4) SLEEP 318 (1996).

⁴¹⁵ ראו, למשל, STANLEY SCHACHTER, THE PSYCHOLOGY OF AFFILIATION: EXPERIMENTAL STUDIES OF THE SOURCES OF GREGARIOUSNESS (1959).

⁴¹⁶ Roy F. Baumeister & Mark R. Leary, *The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation*, 117(3) PSYCHOLOGICAL BULLETIN 497 (1996).

⁴¹⁶ Bert N. Uchino et al., *The relationship between social support and physiological processes: a review with emphasis on underlying mechanisms and implications for health*, 119(3) PSYCHOLOGICAL BULLETIN 488 (1996).

לתקופה ארוכה בתנאים הגורמים לבדידות, למתח, לתחושת חוסר אונים ולקושי לישון.⁴¹⁷ מצב זה, שכפי שנראה הוא ייחודי ביחס לרוב מדינות העולם,

הוועדה מסיקה כי חקירה במשך שעות רבות ברצף, ובפרט כאשר הנחקר עצור ומקיים קשר מועט עם העולם החיצון, עלולה, לצד גורמים נוספים, להגדיל את הסיכון להודאות שווא. הוועדה ממליצה לקדם חקיקה הקובעת כללים ברורים בכל הנוגע להתנהלות החקירה ומשכה, לרבות כלל שלפיו לא ייחקר חשוד במשך יותר מארבע שעות ברצף ללא הפסקה וכי חשוד יהיה זכאי לפחות לשש שעות שינה רצופות מתוך 24 שעות שבהן הוא מצוי בחקירה. כן ראוי לקבוע זכויות נוספות העומדות לנחקרים, לרבות הזכות לשימוש בשירותים, הזכות למזון ולשתיה, הזכות ללבוש הולם, הזכות לקיום מצוות ודת והזכות לקיום קשר טלפוני (בכפוף לתנאי המעצר הקבועים בסעיף 9 לחוק המעצרים ולזכויות ולסייגים המנויים שם).⁴¹⁸ כל זאת בכפוף לתיקון הסעיף המסמך בחוק חקירת חשודים, כך שתתווסף לו הסמכה של שר המשפטים לקבוע בתקנות, בין היתר, את זכויות הנחקר.

יצוין, כי טיוטת תקנות העוסקת בחלק מהנושאים הללו הופצה בשנת 2020 ועדיין לא קודמה.

4. אמצעים נוספים למניעת הודאות שווא

א. זכות ההיוועצות והיידוע

הגם שאין בנמצא מחקרים שבחנו באופן ישיר את השפעתה של היוועצות בסגור לפני החקירה על הסיכון למסירת הודאת שווא, הרי שקיימת הסכמה רחבה כי מימושה של זכות זו עשוי למזער את גורמי הסיכון להודאות שווא. ראשית, מחקרים שבחנו את הרשעות השווא שהתגלו בארצות הברית מצאו כי ברוב מוחלט מתוך התיקים שבהם התבססה ההרשעה על הודאת שווא, ויתרו החשודים על זכות ההיוועצות.⁴¹⁹ זאת ועוד, קיימים ממצאים שלפיהם דווקא נחקרים חפים מפשע נוטים יותר לוותר על זכותם להיוועצות לפני החקירה.⁴²⁰ בהקשר האמריקאי יש לכך משמעות כפולה, שכן מימוש זכות ההיוועצות מוביל לרוב לכך שהסגור נוכח אף בחקירה עצמה ומעניק במהלכה ליווי וייעוץ שוטף לחשוד. לסגור תפקיד אקטיבי בחקירה והוא יכול לדרוש להפסיקה ולהמליץ לחשוד שלא לשתף פעולה. כתוצאה מכך, עשויה להימנע חקירה ארוכה העלולה להתיש את החשוד ולהגביר את תחושת הבידוד שלו. המצב בישראל הוא שונה, שכן בהעדר זכות לנוכחות סגור בחקירה, עשויה החקירה להימשך זמן רב ברצף גם לאחר מימושה של זכות ההיוועצות. מכאן, שיש צורך בפתרונות חלופיים שיבטיחו כי ההיוועצות בסגור תהיה אפקטיבית, גם במובן זה שתסייע בהפחתת תחושת הבידוד של החשוד ובמניעת שבירת רוחם של נחקרים חפים מפשע, כגון הקפדה על מימוש של זכות ההיוועצות באופן מתמשך ולא רק באופן חד-פעמי בתחילת החקירה.

שנית, חשיבותה של זכות ההיוועצות נובעת מכך שככלל, חקירה על ידי אנשי מרות מהווה סיטואציה מורכבת ומלחיצה עבור החשוד, בעיקר כשהוא מצוי בתנאי מעצר. היוועצות בסגור עשויה לסייע בשמירה על זכויותיהם של נחקרים, להבטיח את הגינותם של הליכי החקירה ולמנוע ניצול לרעה של פערי הכוחות המובנים בין החוקר לנחקר. כך, הסגור יוכל להבטיח כי החשוד מודע לזכויותיו, ובהן הזכות לחקירה הוגנת ללא אמצעים פסולים, החיסיון מפני הפללה עצמית וזכות השתיקה. בהקשר זה חשוב לציין, כי מחקרים שנערכו במדינות שונות הראו

⁴¹⁷ *Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations*, לעיל ה"ש 2, בעמ' 16, 28. ראו גם הרצאתו של פרופ' סול קאסין, פרוטוקול הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקון מיום 6.5.21, כדי אייר התשפ"א.

⁴¹⁸ חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים), לעיל ה"ש 70, בס"ח 9.

⁴¹⁹ *The Substance of False Confessions*, לעיל ה"ש 207, בעמ' 1092 – 1093.

⁴²⁰ S. Kassin & R. Norwick, *Why people waive their Miranda rights: The power of innocence*, 28 LAW AND HUMAN BEHAVIOR 211 (2004), לעיל ה"ש 363.

שאנשים רבים מתקשים להבין את נוסח האזהרה הנמסרת מפי המשטרה.⁴²¹ מחקר שנערך בקנדה אף הראה כי מסירת נוסח כתוב של האזהרה בנוסף למסירתה בעל פה מגדילה את הסיכוי כי הנחקר יבין את זכויותיו.⁴²² שלישית, הסנגור עשוי לסייע לגורמי החקירה באיתור ראיות התומכות בחפותו של החשוד ועל ידי כך לייעל ולקצר את החקירה, באופן שיקטין גם את הסיכון למסירת הודאת שווא.⁴²³

יצוין, כי במספר מדינות הורחבה זכות היידוע לחשודים כך שתכלול לא רק יידוע בדבר זכותו של החשוד להיוועץ בסנגור וזכותו לשמור על שתיקה, אלא גם מידע בדבר יתר הזכויות העומדות לו בחקירה. כך, למשל, **באיחוד האירופי** אומצה בשנת 2012 דירקטיבה העוסקת בזכות למידע בהליכים פליליים,⁴²⁴ המחייבת את המשטרה במדינות החברות באיחוד לספק לחשודים מידע, בכתב או בעל פה, המפרט באופן נגיש את זכויותיהם, לרבות הזכות לקבל מידע אודות החשדות המדויקים נגדם והזכות למתורגמן במקרה הצורך. בנוסף, הדירקטיבה קובעת כי כאשר מדובר בעצור, חובה לספק לו בכתב מידע אודות זכויותיו, לרבות הזכות לעיין במסמכים מהתיק, הזכות כי הן עורך דין והן אדם נוסף יקבלו מידע בדבר מעצרו והזכות לטיפול חירום רפואי במקרה הצורך. עוד יש לכלול מידע בדבר זמן המעצר המקסימלי המותר בטרם הבאת העצור בפני שופט וכן בדבר זכות הערעור על המעצר.

בדומה לכך, **באנגליה** נקבעו בחוק זכויות רבות העומדות לחשודים שהנם עצורים ונקבע כי על השופט ליידע את החשוד בצורה ברורה בדבר זכויות אלה מיד עם מעצרו. לצד זכות ההיוועצות וזכות השתיקה, נקבע בין היתר כי יש ליידע את העצור בדבר הזכות כי תימסר לאדם אחר הודעה על מעצרו, הזכות לקבל העתק מדוח המעצר ולעיין בחומר מתוך תיק המעצר העשוי לסייע לו בתקיפת חוקיות המעצר, הזכות לעיין בהמשך בחומר החקירה ככל שיוגש כתב אישום והזכות לטיפול רפואי במקרה הצורך. כן יש ליידע את העצור בדבר זמן המעצר המקסימלי המותר בטרם הבאת העצור בפני שופט, כמו גם לציין בפניו כי הוא זכאי לתנאים פיסיים נאותים, לרבות מזון ושתייה, לשימוש בשירותים, רחצה, ביגוד והגיינה.⁴²⁵

בעמדה מפורטת שהביעה בפני הוועדה, גרסה לשכת עורכי הדין כי יש לעגן בחקיקה ובתקנות כללים מפורשים וברורים המבטיחים את מימושה המלא של הזכות להיוועצות בעורך דין ובכל הנוגע לחובת האזהרה של חשודים (גם כאלו שאינם עצורים). בכלל זה, הציעה הלשכה לעגן כללים ברורים ומחייבים בכל הנוגע לאזהרת החשוד, לרבות עיתוי האזהרה ותוכן האזהרה, שיכלול הסבר של החשדות הקונקרטיים ולא רק ציון של סעיפי עבירה. הלשכה אף הציעה לקבוע כי סנגורו של החשוד יהיה נוכח בשלב האזהרה ופירוט החשד, באופן שיבטיח הבנת החשד הקונקרטי המיוחס לו ויאפשר לסנגור לייצג לחשוד לאחר האזהרה ועל-בסיסה. עוד נטען כי יש להבטיח קיומם של זמן מספיק ושל תנאים סבירים הכרחיים למימוש זכות ההיוועצות לפני החקירה ובמהלכה, באמצעות עיגון כללים הן בנוגע להיוועצות הראשונית של עצור והן בנוגע להיוועצות יומיומית. הלשכה אף

⁴²¹ למחקרים שנערכו בארה"ב ראו, למשל, R. Rogers et al, *Knowing and intelligent: A study of Miranda warnings in*, T. GRISSE JUVENILES' WAIVER OF ; *mentally disordered defendants*, 31 LAW AND HUMAN BEHAVIOR 401 (2007) G. H. Gudjonsson et al, *The revised PACE "Notice to ; RIGHTS: LEGAL AND PSYCHOLOGICAL COMPETENCE (1981) Detained Persons": how easy is it to understand?*, 32(4) JOURNAL OF THE FORENSIC SCIENCE SOCIETY 289 (1992) S. Fenner et al, *Understanding of the current police caution (England and Wales)*, למשל, 12 JOURNAL OF COMMUNITY AND APPLIED SOCIAL PSYCHOLOGY 83 (2002) T. E. Moore & K. Gagnier, *"You can talk if you want to": Is the police caution on*, למשל, *the 'right to silence' understandable?*, 51 CRIMINAL REPORTS 233 (2008) Joseph Eastwood & Brent Snook, *Comprehending Canadian police cautions: are the rights to silence and legal* ⁴²² *counsel understandable*, 28 BEHAV. SCI. & L. 366 (2010) ⁴²³ ראו למשל **פרשת יששכרוב**, לעיל ה"ש 25, בפסקה 14 לפסק דינה של השופטת ביניש. ⁴²⁴ Directive 2012/13 of the European Parliament and of the Council of 22 May 2012 on the right to information in ⁴²⁵ criminal proceedings, OJ L 142, 1.6.2012, art. 3, 4, Code C ⁴²⁵, לעיל ה"ש 284, בסעיף 3.2.

הביעה את עמדתה כי סוגיית מימושה המלא של זכות ההיוועצות קודמת בחשיבותה לסוגיית הנוכחות של סנגור בחקירה.⁴²⁶

הוועדה סבורה כי למימושה של זכות ההיוועצות – כזכות נמשכת העומדת לנחקר הן לפני החקירה והן במהלכה – יש חשיבות מכרעת לצורך מניעת הודאות שווא. על מנת להבטיח כי כל חשוד המעוניין לממש את זכותו להיוועץ בסנגור יוכל לעשות כן באופן אפקטיבי, יש להקפיד הן על מתן זמן סביר לעריכת ההיוועצות והן על עריכתה בתנאים נאותים, בחדר ייעודי שיוקצה לכך בתחנת המשטרה.

הוועדה ממליצה לתקן את חוק חקירת חשודים בהתאם להמלצות ועדת נאור ולקבוע בחוק את הזכות להימנע מהפללה עצמית, זכות השתיקה וזכות ההיוועצות בעורך דין, כמו גם את נוסח האזהרה של חשוד ואת יידועו על זכויותיו. בתוך כך ממליצה הוועדה לקבוע, בהתאם להמלצות ועדת נאור ולפסיקת בית המשפט העליון, כי זכות ההיוועצות בטרם חקירה עומדת לכל חשוד ולא רק לחשודים שהנם עצורים.

עוד סבורה הוועדה כי נוכח חשיבותה של זכות ההיוועצות, על גורמי החקירה לוודא כי החשוד מודע לזכות זו וכי ויתור על הזכות נעשה מדעת ובאופן מפורש. לפיכך ממליצה הוועדה כי במקרה שבו ויתר חשוד על זכות ההיוועצות, תתעד המשטרה את ויתורו בהקלטת וידאו-אודיו, וכי יסופקו למשטרה האמצעים הדרושים לכך.⁴²⁷

לבסוף, ממליצה הוועדה כי המשטרה תיידע חשודים, בכתב ובעל פה, בדבר הזכויות הספציפיות העומדות להם בחקירה, לרבות זכות השתיקה וההיוועצות; אורך החקירה הרצוף המותר; מספר שעות השינה המינימלי המגיע לחשוד; הזכות לטיפול רפואי במקרה הצורך; הזכות לשימוש בשירותים; הזכות למזון ולשתיה; הזכות ללבוש הולם; הזכות לקיום מצוות ודת והזכות לקיום קשר טלפוני. זאת, בכפוף לתנאי המעצר הקבועים בסעיף 9 לחוק המעצרים ולזכויות ולסייגים המנויים שם.⁴²⁸ הוועדה ממליצה כי המידע בדבר זכויות אלה יימסר לחשוד גם במסמך הכתוב בשפה שאותו הוא דובר, וזאת אלא אם מדובר בחשוד שאינו יודע קרוא וכתוב.

ב. נוכחות סנגור בחקירה

לא נמצאו מחקרים אשר בחנו באופן ישיר את השפעתה של נוכחות סנגור בחקירה על הסיכון למסירת הודאות שווא. עם זאת, קיימים ממצאים מטרידים, שלפיהם דווקא נחקרים חפים מפשע,⁴²⁹ ולצידם נחקרים המשתייכים לקבוצת סיכון למסירת הודאות שווא כגון קטינים,⁴³⁰ נוטים יותר לוותר על זכותם לנוכחות סנגור או להיוועצות לפני החקירה. ממצאים אלו עולה החשש כי ככל שנוכחות סנגור בחקירה מקטינה את הסיכוי שהחשוד ימסור הודאה, הרי שדווקא אוכלוסיות המצויות בסיכון מוגבר למסירת הודאות שווא לא ירוויחו מכך.

יחד עם זאת, נראה כי נוכחות סנגור בחקירה עשויה למזער את גורמי הסיכון האחרים להודאות שווא. כך, בכוחה להפחית את תחושת הבידוד של הנחקר, למנוע חקירות ארוכות באופן חריג ולמנוע התנהגויות אסורות של שוטרים אשר עלולות לשלול את רצונו החופשי של החשוד או להפעיל עליו לחץ כבד להודות. ואכן, ניתן

⁴²⁶ לשכת עורכי הדין בישראל, הצגת עמדת לשכת עורכי הדין בישראל בהתייחס לסוגיית ההסדרה של הזכות לנוכחות סניגור בחקירות של חשוד (31.8.2022).

⁴²⁷ מאחר שבהתאם לחוק חקירת חשודים, רק חלק מחקירות המשטרה מתועדות בהקלטת וידאו-אודיו, הרי שבאותן חקירות שאינן מתועדות בדרך זו, עלול להיווצר לעיתים קושי טכני ומעשי בתיעוד חזותי של ויתור החשוד על זכות ההיוועצות, ונדרשים לשם כך אמצעים טכנולוגיים.

⁴²⁸ חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים), לעיל ה"ש 70, בס"ח 9.

⁴²⁹ *On the psychology of confessions: Does innocence put innocents at risk?*, לעיל ה"ש 363.

⁴³⁰ "אם לא תאכל יבוא שוטר", לעיל ה"ש 121. כך, למשל, ממחקרים שנערכו בארה"ב נמצא כי מעל ל-90% מבני הנוער שהמשטרה חוקרת מוותרים על זכויותיהם כנחקרים, דהיינו זכות השתיקה וזכות ההיוועצות. מדוח מבקר המדינה לשנת 2014 עלה כי בישראל, 23% מהחשודים הקטינים מוותרים על זכות ההיוועצות. ראו *דוח ביקורת שנתי 164*, לעיל ה"ש 239, בעמ' 431.

לראות כי כל מדינות העולם המערבי אימצו הסדרים המאפשרים נוכחות של סנגור בחקירה במתכונת זו או אחרת. כך, באיטליה, אנגליה, ארצות הברית, בלגיה, דנמרק, הולנד, סלובניה,⁴³¹ צרפת ושווייץ⁴³² זכאי כל חשוד לליווי של סנגור בחקירתו למעט במקרים חריגים. חלק מהמדינות, כמו צרפת והולנד, אף אימצו הסדרים מיוחדים בנוגע לחשודים פגיעים (למשל, חשודים עם מוגבלות), שלפיהם במקרים מסוימים תתחייב, ולא רק תתאפשר, נוכחות של סנגור בחקירה.⁴³³ בגרמניה תוקן בשנת 2017 חוק סדר הדין הפלילי ונקבע כי זכותו של נאשם להיות מיוצג בחקירה הנערכת בידי שופט תחול, בשינויים המחייבים, גם על חקירתו של חשוד במשטרה.⁴³⁴ באוסטרליה מוסדר הנושא ברמה המדינית, כאשר לפחות בחלק מהמדינות קובע החוק שלחשודים יש זכות כזו.⁴³⁵ בניו זילנד⁴³⁶ ובקנדה קובע החוק כי חשודים קטינים זכאים לנוכחות סנגור בעת מסירת אמרה במשטרה. אין בנמצא סעיף דומה ביחס לחשודים בגירים, אך בקנדה יכולים גם חשודים בגירים להגיע להסכמה עם המשטרה כי יותר לסנגור לנכוח בחקירתם (למשל, בתמורה לויתור של החשוד על זכות השתיקה).⁴³⁷ עוד נקבע בקנדה כי קטינים יכולים לוותר על הזכות לסנגור, אך החוק מחייב את החוקר להסביר לנחקר הקטין את זכותו וכן מחייב שהויתור על הזכות יצולם בוידאו, יוקלט באודיו, או שיעשה בכתב ויכלול הצהרה חתומה של הקטין שלפיה החוקר הסביר לו את זכותו. ככל שהויתור לא תועד בשל פגם טכני, הוא עשוי עדיין להיחשב כתקין אם בית המשפט שוכנע שהוסבר לקטין על קיומה של הזכות ושהוא בחל מרצונו לוותר עליה.⁴³⁸ עם זאת, בית המשפט העליון קבע כי במקרה שבו הודה קטין לאחר שויתור על הזכות לסנגור, יש לוודא כי הויתור נעשה מדעת, שכן אחרת ההודאה לא תהא קבילה.⁴³⁹

אם כן, מדינות רבות מאפשרות לחשודים להיות מלווים בידי סנגור בחקירתם, כשחלקן אף מוצאות לנכון להבחין לעניין זה בין קבוצות שונות של חשודים ולקבוע כללים מיוחדים בנוגע לחשודים קטינים ולחשודים אחרים המצויים בסיכון מוגבר למסירת הודאות שווא. ממחקר משווה שנערך עבור הוועדה⁴⁴⁰ אף עולה כי במדינות אירופה שבהן נוכחות סנגור מותרת, החוק כולל לרוב הסדרים מפורטים בנושא זה. הסדרים הללו מאפשרים לסנגורים לנכוח בחדר החקירות במתכונת שניתן להגדירה "פסיבית", במובן זה שהם אינם מורשים להתערב במהלך החקירה, אלא במקרים חריגים.

כך, למשל, בצרפת, נקבע בחוק כי חשוד רשאי לבקש מסנגור להצטרף לחקירות, וככל שביקש זאת, ככלל אין להתחיל את החקירה עד להגעתו של הסנגור, אלא אם חלפו שעותיים מאז שהסנגור התבקש להתייצב. משהגיע הסנגור, באפשרות החשוד לבקש שהסנגור יישאר עמו במשך כל החקירה.⁴⁴¹ החוק קובע מספר חריגים לזכות

⁴³¹ ליאור בן דוד נוכחות עורך דין בחקירת חשוד – סקירה משווה (מטעם מרכז המחקר והמידע בכנסת (21 במאי 2007).

⁴³² Interviews of Suspects of Crime, לעיל ה"ש 8.

⁴³³ במסגרת עבודת הוועדה נערך עבור משרד המשפטים מחקר משווה מטעם חברת Lexidale, International Policy Consulting. המחקר בחן לעומק את המצב המשפטי בנוגע להפעלת אמצעי חקירה שונים בארבע מדינות: אוסטרליה, הולנד, צרפת וקנדה. בין היתר, בחן המחקר את ההסדרים הנוגעים לנוכחות סנגור בחקירה בארבע המדינות. לקסידייל מחקר השוואתי בנושא אמצעי חקירה 26, 31 (עבור משרד המשפטים, פברואר 2023).

⁴³⁴ German Code of Criminal Procedure [Strafprozeßordnung – stop], § 163a(4), 168c(1).

⁴³⁵ South Australia Summary Offences Act, § 79A(1)(b)(i); מחקר השוואתי בנושא אמצעי חקירה, לעיל ה"ש 433 בעמ' 21 – 22.

⁴³⁶ A Comparative Examination of Police Interrogation of Criminal Suspects in Australia, Canada, England and Wales, לעיל ה"ש 402.

⁴³⁷ מחקר השוואתי בנושא אמצעי חקירה, לעיל ה"ש 433, בעמ' 14. סעיף 146 לחוק הנוער הפלילי הקנדי מקנה לקטינים את הזכות לליווי של סנגור תוך כדי החקירה, אך מאפשר ויתור על זכות זו. Youth Criminal Justice Act, SC 2002, c 1, ss 146(2)(b)(iv), 146(2)(c), 146(2)(d), 146(4), and 146(5).

⁴³⁸ Youth Criminal Justice Act, שם.

⁴³⁹ R v LTH, [2008] SCC 49 (CanLII) at para 46.

⁴⁴⁰ מחקר השוואתי בנושא אמצעי חקירה, לעיל ה"ש 433.

⁴⁴¹ שם, בעמ' 25.

וז⁴⁴² וכן מסדיר את כללי ההתנהגות החלים על הסנגור בחקירה.⁴⁴³ כך, נקבע בחוק כי סניגור רשאי להעלות שאלות בסוף כל חקירה,⁴⁴⁴ אך החוקר רשאי להתנגד לשאלות העוללות לסכן את המהלך התיקין של החקירה. ככל שמועלית התנגדות מעין זו, יש לציננה מפורשות בסיכום החקירה. ככל שהסניגור העלה שאלות שהחוקר סירב לקבלן, הסניגור רשאי לציין זאת בכתב ולצרף זאת לדוח החקירה, כמו גם לשלוח שאלות אלו, או עותק מהן, לתובע הציבורי. פרט לכך, חל איסור על הסניגור לדווח על תוכן החקירות שבהן נכח, כל עוד החשוד נמצא בחזקת המשטרה. בנוסף, נקבע כי החוקר רשאי בכל עת, ככל שמתעורר קושי, להפסיק את החקירה המתבצעת בנוכחות הסניגור. מיד עם הפסקת החקירה, החוקר יודיע על כך לתובע הציבורי, אשר יפנה לראש לשכת עורכי הדין להחלפת הסניגור, ככל שיש בכך צורך בכך. החוק אינו מגדיר מה הוא "קושי" שבגיניו ניתן להפסיק את החקירה והדבר נתון לשיקול דעתו של השוטר. עוד יצוין, כי במהלך הדיונים על התיקון לחוק שאפשר נוכחות סניגור בחקירה בשנת 2011, עלתה האפשרות לכך שהסניגור יהיה "סניגור שקט" ולא יוכל לשאול שאלות. אפשרות זו נדחתה, משנמצא כי מודל זה לא יעמוד בדרישות האמנה האירופית לזכויות אדם ובהלכות שנקבעו בפסיקה.

בדומה לכך בהולנד נקבעו בחוק הן הזכות לליווי על ידי סנגור בחקירה והן החריגים לזכות זו.⁴⁴⁵ החוק מוסיף וקובע שככל שהנחקר חשוד בעבירה שהעונש בגינה הוא מעל 12 שנות מאסר, או ככל שהוא אדם פגיע או קטין, עוזר התובע הציבורי יידע את הסניגוריה הציבורית כדי שזו תוכל למנות לו סניגור. במקרים אלו, החשוד יוכל לוותר על זכותו להיוועץ בסנגור רק לאחר שהסנגור יידע אותו בדבר ההשלכות של ויתורו על הזכות.⁴⁴⁶ אשר לכללים החלים על הסנגור במהלך החקירה, נקבע כי הסניגור רשאי לבקש להפסיק את החקירה כדי לייעץ לנחקר,⁴⁴⁷ וכן כי חשוד שאינו מלווה בידי סנגור זכאי לבקש להפסיק את החקירה כדי שיוכל לממש את זכות ההיוועצות. החוקר רשאי לסרב לבקשות אלו, ככל שמדובר בבקשות חוזרות ונשנות של הנחקר המפריעות למהלך התיקין של החקירה, וכאשר הוא מסרב, עליו לציין זאת בדוח החקירה.⁴⁴⁸

בנוסף, החוק בהולנד מאפשר לממשלה לקבוע כללים נוספים לעניין סמכות הסניגור בחקירות, והממשלה אכן פרסמה כללים בנושא בשנת 2017.⁴⁴⁹ הכללים קובעים כי סנגור רשאי להפנות את תשומת לבו של החוקר לכך שהחשוד אינו מבין שאלה שנשאל, נמצא במצב פיזי או נפשי שאינו מאפשר את קיומה התיקין של החקירה, או לכך שהחוקר עצמו מפר את הכללים האוסרים על פגיעה ברצונו החופשי של הנחקר למסור הצהרה. פרט לכך, הכללים אוסרים על הסנגור להפריע למהלך החקירה וכן אוסרים עליו להקליט את החקירה, אך מתירים לו

⁴⁴² כאשר צרכי החקירה מצריכים את התחלתה באופן מיידי, כשצעד זה הוא חיוני לאור הנסיבות המיוחדות של החקירה, או כדי לאפשר ניהול רציף של חקירות דחופות, או למנוע פגיעה ממשית לחיים, לחירות או שלמות גופנית של אדם. בנוסף, ס' 706-88 לקוד קובע, כי ככל שמדובר בחקירה בגין עבירות של פשע מאורגן, יש אפשרות לדחות הגעת סנגור לתקופה של עד 48 שעות, וככל שמדובר בעבירות טרור או סחר בבני אדם, עד לתקופה של 72 שעות; התובע הציבורי רשאי לאחר דחיית סנגור עד ל-24 שעות ואילו בית המשפט רשאי לאחר דחייה ארוכה יותר. שם, בעמ' 26.

⁴⁴³ שם.

⁴⁴⁴ יצוין, כי במהלך הדיונים על התיקון לחוק שאפשר נוכחות סניגור בחקירה בשנת 2011, עלתה האפשרות לכך שהסניגור יהיה "סניגור שקט" ולא יוכל לשאול שאלות. אפשרות זו נדחתה, משנמצא שלא יהיה בכך דיי כדי לעמוד בדרישות האמנה האירופית לזכויות אדם והפסיקה בנושא.

⁴⁴⁵ לפי ס' 28e לכללי לשכת עורכי הדין, עוזר התובע הציבורי, באישור של התובע הציבורי, רשאי להורות על כך שנחקר לא יזכה להיוועץ עם סניגור עובר לחקירתו ו/או שלא יזכה לליווי של סנגור בחקירה, ככל שיש צורך דחוף הקשור בהגנה על חיים, חופש או הביטחון הפיזי של אדם אחר, או כאשר הדבר יכול לפגוע בחקירה באופן מהותי. ההחלטה שלא לאפשר לנחקר סניגור וכן הטעמים להחלטה זו יפורטו בדו"ח החקירה. **מחקר השוואתי בנושא אמצעי חקירה**, לעיל ה"ש 433, בעמ' 31.

⁴⁴⁶ ס' 28c(2), ס' 489 לכללי לשכת עורכי הדין. יצוין, כי הוראות לשכת עורכי הדין קובעות תנאים מגבילים יותר לעניין אפשרות הנחקר לוותר על זכותו לייעוץ של עורך דין. מצוין, כי ככל שנחקר מבקש לוותר על זכותו לעורך דין, עורך הדין נדרש לאשר שהויתור נעשה מרצון ושהנחקר מודע לזכותו להיוועץ בעורך דין, כאשר על הנחקר לאשר בכתב, במסמך נפרד, כי הוא מבין זאת. בנוסף, ככל שמדובר בחשוד קטין שגילו 16 ומטה, חשוד אשר לא ניתן לקבוע כי יש באפשרותו להגן על זכויותיו או חשוד בעבירה שעונשה מעל 8 שנות מאסר, לפי כללי לשכת עורכי הדין, עורך הדין אינו רשאי לקבוע כי אלו ויתרו על זכותם לייצוג. ס' 3(4) + ס' 3(5) לכללי לשכת עורכי הדין; **מחקר השוואתי בנושא אמצעי חקירה**, שם.

⁴⁴⁷ ס' 28d(1) לכללי לשכת עורכי הדין; **מחקר השוואתי בנושא אמצעי חקירה**, שם.

⁴⁴⁸ ס' 28d(2)-(3) לכללי לשכת עורכי הדין; **מחקר השוואתי בנושא אמצעי חקירה**, שם.

⁴⁴⁹ Besluit inrichting en orde politieverhoor, available at <https://wetten.overheid.nl/BWBR0039179/2017-03-01>; **מחקר**

השוואתי בנושא אמצעי חקירה, שם, בעמ' 31 – 32.

להכניס לחדר החקירות אמצעי תקשורת (אלא כאשר הדבר אסור בשל מיקומה של החקירה או כללים מיוחדים החלים עליה) ולרשום לעצמו הערות. עוד נקבע, כי התובע הציבורי רשאי להוציא את הסנגור מחדר החקירות אם ראה שהוא מפר את הכללים ובתנאי שקודם לכן הזהירו לפחות פעם אחת. במקרה כזה, יש לתעד את הסיבות להוצאת הסנגור מהחדר ואין להמשיך לחקור את החשוד, אלא אם החשוד ויתר על המשך נוכחות הסנגור ולחלופין, אם הסנגור הוחלף או שהותר לו בסופו של דבר לחזור לחדר החקירות.

בישראל, חשודים אינם זכאים כאמור כי סנגור יהיה נוכח בחקירתם, וזאת גם כאשר מדובר בחשודים פגיעים, המשתייכים לקבוצות המצויות בסיכון המוגבר למסירת הודאות שווא. הוועדה שמעה את עמדתה המפורטת של לשכת עורכי הדין, שממנה עלה כי הלשכה סבורה כי נוכחות של סנגור מוצדקת בחקירתם של קטינים (בעיקר מתחת לגיל 16) ושל חשודים עם מוגבלות שכלית או נפשית, ואף רצוי שנוכחות כזו תהיה בגדר חובה ולא בגדר זכות בלבד. עוד סבורה לשכת עורכי הדין כי יש לקבוע נקודות זמן מסוימות לאורך החקירה, שבהן ישנה משמעות רבה לפער הכוחות שבין הצדדים ועל כן תחול בהן הזכות לנוכחות סניגור. זאת, למשל, בשלב של אזהרת החשוד ופירוט החשד; במצבים שבהם מתבקשת "הסכמה מדעת" של החשוד; בפעולות חקירה מסוימות כגון ביצוע שחזור או הטחת תוצאותיה של בדיקה פורנזית בחשוד; במצבים שבהם מתעוררת טענה לתחולת חיסיון עורך דין-לקוח או חיסיון אחר המוכר על-פי הדין. כמו כן, כאשר מדובר בחשוד שאינו דובר השפה העברית, יש להבטיח נוכחות של סנגור לפחות בתחילת החקירה כדי לוודא את הסבר הזכויות לחשוד, השימוש במתורגמן מיומן ותייעוד החקירה כנדרש.⁴⁵⁰

ההחלטה לאפשר לסנגורים לנכוח בחקירותיהם של חשודים גם בישראל היא החלטה הדורשת שינוי משמעותי הן בסדרי עבודתה של המשטרה והן בעבודת הסנגוריה הציבורית, שסביר כי תיקח על עצמה חלק גדול מהייצוג בהליך זה. לכך יש להוסיף הן את עמדת משטרת ישראל שלפיה אין לאמץ הסדר כזה והן את עמדת לשכת עורכי הדין, שלפיה ניתן להסתפק בנוכחות סנגור בחקירתם של חשודים מסוימים, או בנקודות זמן מסוימות בחקירה. לאור זאת, ובהתחשב בכך שדוח הוועדה כולל שורה של פתרונות חלופיים (כגון הרחבת חובת התייעוד החזותי/קולי), הוועדה אינה ממליצה כי כל חשוד יהיה זכאי לליווי על ידי סנגור בחקירתו. עם זאת, **רוב מחברי הוועדה סבורים כאמור כי ככל שמדובר בחשודים המצויים בסיכון מוגבר למסירת הודאות שווא, קרי, קטינים ואנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית, יש לאפשר לאותם חשודים להיות מלווים בידי סנגור במהלך חקירתם.**

דעת הרוב סבורה כי כאשר החשוד הוא קטין או אדם עם מוגבלות, על המשטרה לעדכן אותם לפני תחילת החקירה כי יש להם זכות הן להיוועץ בסנגור לפני תחילת החקירה והן שהסנגור יהיה נוכח בחקירתם. במקרה שבו הודיע החשוד למשטרה שאין הוא מעוניין במימוש זכות ההיוועצות והזכות לליווי על ידי סנגור בחקירה, יש לקשר אותו עם סנגור ואם אין לו סנגור, עם סנגור ציבורי, על מנת שהסנגור יסביר לו את חשיבותן של זכויות אלה. הסבר זה רצוי שייערך פנים אל פנים כאשר הדבר אפשרי וכאשר הדבר אינו אפשרי, ניתן לקיימו בשיחת וידאו ולמצער בשיחת טלפון. לאחר קבלת ההסבר, חשוד שמימש את זכות ההיוועצות יוכל לבחור האם הוא מעוניין שהסנגור יישאר עמו גם בחקירה עצמה, וזאת לאחר שהסנגור הסביר לו שוב את זכותו לליווי בחקירה ואת החשיבות שעשויה להיות למימושה.

במהלך החקירה, ייאסר על הסנגור להפריע לדברי החוקר, להתערב או לשאול שאלות. זאת, למעט במקרים שבהם סבר כי החשוד אינו מבין את השאלה שהחוקר שאל אותו, במקרים שבהם סבר כי מצבו הגופני או הנפשי של החשוד אינם מאפשרים את המשך החקירה, או במקרים שבהם סבר כי החוקר מפר את זכויות החשוד

⁴⁵⁰ הצגת עמדת לשכת עורכי הדין בישראל בהתייחס לסוגיית ההסדרה של הזכות לנוכחות סניגור בחקירותו של חשוד, לעיל ה"ש 426; לשכת עורכי הדין בישראל, התייחסות לשאלות של חברי הוועדה בעקבות נייר העמדה שהוגש מטעם לשכת עורכי הדין (3.10.2022); פרוטוקול הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקונן מיום 1.9.22, ה' אלול התשפ"ב.

בחקירה, כפי שנקבעו בחקיקה ובפסיקה. במקרים אלו יוכל הסנגור להתריע על הבעיה בפני החוקר והחוקר יתעד את הערת הסנגור בפרוטוקול החקירה, וזאת גם במקרים שבהם לא קיבל את עמדת הסנגור. על הסנגור ייאסר להקליט את החקירה אך יותר לו לרשום לעצמו הערות בכתב יד.

חוקר שראה כי הסנגור מפר את כללי ההתנהגות בחקירה יוכל לדרוש ממנו לצאת מחדר החקירות והוא יתעד את החלטתו בעניין זה בכתב. לאחר מכן, תוכל החקירה להימשך בתנאי שהחשוד ויתר על זכותו להמשך נוכחות הסנגור ולחלופין, אם הסנגור הוחלף או שהותר לו בסופו של דבר לחזור לחדר החקירות.

בסיום החקירה, יוכל הסנגור להעלות שאלות מטעמו, אך החוקר רשאי יהיה להתנגד לשאלות העלולות לסכן את המהלך התקין של החקירה. החוקר יתעד את שאלות הסנגור ו/או את החלטתו שלא לאפשר את השאלות בפרוטוקול החקירה.

הסנגוריה הציבורית מצטרפת לעמדת הרוב בוועדה. עוד מבקשת הסנגוריה להוסיף שלשיטתה לא נכון היה להגביל את המלצת הוועדה בעניין נוכחות סנגור בחקירה רק לחשודים שהם קטינים או חשודים עם מוגבלות נפשית או שכלית. הסנגוריה רואה בעמדת הרוב שלב חשוב לקראת הרחבה מדורגת של הזכות לנוכחות סנגור בעתיד. כפי שעלה מממצאי הוועדה קיימת חשיבות לנוכחות סנגור כדי להפחית הודאות שווא בחקירה. בכל המדינות שנסקרו בדו"ח הוועדה, ללא יוצא מן הכלל, הותרה נוכחות סנגור בחקירות משטרה. יש בכך כדי ללמדנו שקיים מענה לחששות שהעלתה המשטרה בדיוני הוועדה, וזאת ללא שהציגה תימוכין לחששותיה. נוכחות סנגור בחקירה אכן משפיעה על הדינמיקה בחדר החקירות, אלא שמדובר בהשפעה רצויה, שמטרתה להפחית את הודאות השווא, כפי שעולה בבירור מממצאי הוועדה. כאמור, לעת הזו, מצטרפת הסנגוריה לעמדת הרוב.

לעומתם, חלק מנציגי הממשלה סברו לכתחילה כי ניתן לתת מענה הולם לחשש המוגבר בקרב אוכלוסיות אלה מפני הודאות שווא על ידי שילוב של אמצעים אחרים, המתבססים על מנגנונים קיימים בשיטת המשפט הישראלית. אמצעים אלה, יחדיו, ימנעו ניצול של פער הכוחות בין החשוד לחוקריו, יפחיתו את תחושת הבידוד בחקירה, ימנעו חקירות ארוכות באופן חריג וימנעו התנהגויות אסורות של החוקרים שיש בהן לפגוע בכוח הרצון של הנחקר. לצד זאת ימנע החשש מפני התערבות חיצונית בחקירה.

אמצעים אלו כוללים, בין היתר, הצעה כי כל החקירות של המשתייכים לאוכלוסיות אלו – קטינים ואנשים עם מוגבלות – יתועדו תיעוד חזותי מלא. כידוע, כיום, ישנה חובה כזאת מכוח חוק חקירת חשודים רק בעבירות שעונשן 10 שנים ומעלה. הן ועדת נאור והן ועדת גולדברג ראו בתיעוד חזותי של חקירות כאמצעי חלופי לנוכחות סניגור בחקירה. תיעוד כאמור מאפשר לפקח על החקירה, הוא מרתיע את החוקרים מפני התנהגויות אסורות אשר עלולות להפעיל על החשוד לחץ כבד להודות במעשה שלא ביצע, ובהמשך ההליך מאפשר להכריע באופן מבוסס יותר אם ההודאה שנתן החשוד קבילה ובכך למנוע את החשש מהסתמכות של התביעה ושל בית המשפט על הודאות שווא.

כן הוצע כי ויתור של חשוד מאוכלוסיות אלה על זכות ההיוועצות וזכות לנוכחות מלווה יתועד בתיעוד חזותי⁴⁵¹, וייעשה רק לאחר מפגש (או למצער שיחה טלפונית) עם סנגור (בהקשר זה מוצע כי הסניגוריה הציבורית תבדוק אפשרות לקיומו של תורן טלפוני שיוכל לתת מענה). באופן זה, יובטח כי לא מופעל על החשוד לחץ לוותר על זכויות אלה וכי הדבר נעשה מדעת.

⁴⁵¹ זאת, בכפוף להסדרה תקציבית ומתן אמצעים למשטרה.

עוד מוצע לקבוע ולאמץ בלא צורך בחקיקה כללים שיגבילו את משך החקירה ויציבו גבולות לחקירה, בהתבסס על טיוטת תקנות סדר הדין הפלילי (ניהול חקירה) משנת 2020,⁴⁵² אשר נסקרה לעיל. זאת, תוך קביעת כללים נוקשים יותר באשר לחקירת קטינים ואנשים עם מוגבלויות (וראו בעניין זה ביחס לקטינים את תזכיר חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) (תיקון) (חקירת קטינים), התשע"ו-2016, המבוסס על המלצות הוועדה המייעצת לעניין חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971, בראשות כבוד השופטת (בדימוס), תחיה שפירא ונועד להתאים את הוראות חוק חקירת חשודים והצעת חוק חקירת חשודים לנחקרים קטינים). בנוסף, יש לקבוע הנחיות שישקפו את זהירות היתר שיש לנקוט בכל הנוגע לשימוש בטכניקות חקירה שעלולות להגביר את הסיכון להודאות שווא. לצד כללים אלה מוצע לקבוע מנגנון פיקוח במשטרת ישראל על אופן ניהול החקירות.

יוזכר כי על פי המצב המשפטי כיום, ניתן מענה מיוחד לחלק מאוכלוסיית החשודים עם המוגבלות, בדמות חקירה על ידי חוקרים מיוחדים, שאינם שוטרים, בעלי הכשרה ייעודית לחקירת אוכלוסיות.⁴⁵³ כן קיימים הסדרים ייחודיים בחקיקה ביחס לחשודים שהם קטינים, ובתוך כך - הוראות הקובעות את זכותו של קטין לנוכחות הורה או קרוב אחר של הקטין בחקירה ואת זכותו להיוועץ עמו לפני החקירה.⁴⁵⁴ והוראות הקובעות כי מי שטרם מלאו לו 14 שנה ונחקר בחשד לעבירות מסוימות המנויות בחוק, יחקר על ידי חוקר ילדים שהוכשר לכך.⁴⁵⁵ בכך למעשה מותאמת החקירה לצרכים הייחודיים של כל אחת מהאוכלוסיות.

כן מוצע שגם הסדרים אלו יורחבו. באשר לקטינים מוצע להרחיב את היקף העבירות כך שכל קטין עד גיל 14 החשוד בביצוע עבירה ייחקר על ידי חוקר ילדים. באשר לאנשים עם מוגבלות מוצע להרחיב את תחולת החוק באופן שגם אנשים עם מוגבלות נפשית וחושית ייחקרו על ידי חוקרים מיוחדים, שיעברו הכשרות ייעודיות למוגבלויות אלו. זאת, בכפוף להקצאת משאבים מתאימים. חקירה על ידי חוקרים מיוחדים, שהם עובדים סוציאליים המקבלים הכשרה מיוחדת לחקירת קטינים ואנשים עם מוגבלות, כאשר החקירה מתנהלת באופן שונה ואף במיקום פיזי שונה, יש בה כדי להקטין את החשש להודאות שווא בקרב חשודים מקבוצות אלו. לכן, הרחבת הנחקרים בשתי הקבוצות המועדות יותר להודאות שווא תרחיב את היקף המענה ותצמצם את החשש מפני הודאות שווא.

החשש שהועלה ביחס לנוכחות סניגור בחקירה נבע, בין היתר, נוכח אופייה של החקירה במשפט הישראלי, המתבססת במידה רבה על השיח הבין-אישי בין החוקר לנחקר בעת החקירה. שיח זה חשוב ביותר לצורך מימוש האינטרס הציבורי של הגעה לחקר האמת, גילוי עבירות והעמדת עבריינים לדין. לפיכך, אף אם הסניגור יידרש שלא להתערב במהלך החקירה ויוותר גורם פסיבי, עצם נוכחותו בחקירה עלולה לפגוע בדינמיקה של החקירה, למנוע שיתוף פעולה של החשוד בחקירה ולמעשה להפוך את החקירה להליך טכני ועקר. בנוסף, חשיפת הסניגורים לחומרי החקירה עלולה להעמיד אותם בדילמות אתיות כבר בשלב החקירה, כאשר בשלב זה על פי שיטת המשפט בישראל הם לא אמורים להיות חשופים לחומר החקירה בתיק. חשש זה מתגבר בנסיבות שבהן מספר חשודים מיוצגים על ידי אותו סניגור והוא נוכח בחקירה של כולם. נוסף על כך, נוכחות סניגור בחקירה מעוררת מורכבויות נוספות בשלב המשפט, בין היתר בשל האפשרות שהסניגור יהפוך מגורם מקצועי חיצוני להליך למי שעלול למצוא עצמו כעד במשפט בשל נוכחותו בחקירה בזמן אמת.

⁴⁵² לעיל ה"ש 92.

⁴⁵³ וראו חוק הליכי חקירה והעדה, לעיל ה"ש 120.

⁴⁵⁴ וראו חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), לעיל ה"ש 119.

⁴⁵⁵ וראו חוק לתיקון דיני ראיות (הגנת ילדים), תשט"ו – 1955 (להלן: "חוק הגנת ילדים").

מעבר לכך, הדרישה לנוכחות סניגור בחקירה מעוררת אף קשיים יישומיים. בהקשר זה יש לתת את הדעת לכך שקביעת חובה או זכות לנוכחות בחקירה תחייב זמינות גבוהה של הסניגורים, אשר יצטרכו להגיע לחקירת החשוד מעכשיו לעכשיו ולעיתים יום אחר יום.

מטרת האמצעים החלופיים היתה לצמצם את החשש למסירת הודאות שווא על ידי אוכלוסיות אלה, ללא החשש מפני התערבות חיצונית בחקירה בדמות נוכחות סניגור.

עם זאת, כאמור טרם מוצו הדיונים הפנימיים בין נציגי הממשלה ביחס להצעת הרוב לנוכחות סניגור בחקירת קטינים ואנשים עם מוגבלויות.

ג. תיעוד חזותי/קולי של החקירה

הגם שאין בנמצא מחקרים שבחנו ישירות את הקשר הסיבתי בין תיעוד חקירות להודאות שווא, הספרות מצביעה על מספר סיבות שבשלן ניתן להניח, כי תיעוד חזותי של חקירות עשוי להפחית את הסיכון להודאות שווא.

ראשית, תיעוד חזותי עשוי למנוע התנהגויות אסורות של שוטרים אשר עלולות לשלול את רצונו החופשי של החשוד או להפעיל עליו לחץ כבד להודות במעשה שלא ביצע.⁴⁵⁶

שנית, התיעוד מאפשר מתן פידבק לחוקר ואת שיפור ההכשרות לחוקרים, באופן העשוי לשפר את טכניקות החקירה שבהן הם נוקטים.⁴⁵⁷

שלישית, התיעוד החזותי מאפשר לחוקרים לצפות שוב בתשאלו של החשוד, לחפש רמזים שאליהם לא שמו לב במהלך התשאול המקורי ולהיזכר במידע אותו מסר החשוד, באופן שעשוי להקל על המשטרה לאמת את טענות החשוד החף במקום להתמקד בניסיונות חוזרים ונשנים לגבות ממנו הודאה.⁴⁵⁸ התיעוד החזותי (או למצער, הקולי) אף מקל על החוקרים להתרכז בתשאלו של החשוד, שכן הוא חוסך מהם את הצורך לתעד את התשאול בכתב יד בזמן אמת.⁴⁵⁹

רביעית, תיעוד עשוי למנוע הסתמכות של התביעה⁴⁶⁰ ושל בית המשפט⁴⁶¹ על הודאות שווא ובכך למנוע את הפיכתן להרשעות שווא. כך, למשל, מחקר שבחן את השפעת התיעוד על חברי מושבעים מצא כי יכולתם של מושבעים להבחין בין הודאות שווא להודאות אמת משתפרת במקרים שבהם החקירה תועדה חזותית במלואה ומזווית צילום מתאימה.⁴⁶² התיעוד החזותי (ולמצער הקולי) גם מהווה תיעוד מהימן ואובייקטיבי יותר של החקירה, שבכוחו למנוע טעויות עובדתיות של המשטרה ושל בית המשפט, בהסתמכו על התיעוד. מחקר שהשווה בין הקלטות לתיעוד בכתב של ראיונות עם קרבנות עבירה⁴⁶³ העלה כי למעלה ממחצית מאמירות/שאלותיו של המתשאול וכרבע מהפרטים שמסר הקורבן בראיון, כפי שתועד בווידיאו, לא הופיעו

⁴⁵⁶ Andrew ; Lisa Lewis, *Rethinking Miranda: Truth, Lies, and Videotape*, 43(1) GONZAGA LAW REVIEW 199 (2007/8)
E. Taslitz, *High Expectations and Some Wounded Hopes: The Policy & Politics of a Uniform Statute on Videotaping Custodial Interrogations*, 7 NW. J. L. & SOC. POL'Y 400 (2012).

⁴⁵⁷ *High Expectations and Some Wounded Hopes*, שם.

⁴⁵⁸ שם.

⁴⁵⁹ *Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations*, לעיל הי"ש 2.

⁴⁶⁰ *High Expectations and Some Wounded Hopes*, לעיל הי"ש 456.

⁴⁶¹ G.D. Lassiter et al, *Videotaping Custodial Interrogations: Toward a Scientifically Based Policy*, in POLICE INTERROGATIONS AND FALSE CONFESSIONS: CURRENT RESEARCH, PRACTICE, AND POLICY RECOMMENDATIONS 143 (G. Daniel Lassiter and Christian A. Meissner eds., 2010).

⁴⁶² שם.

⁴⁶³ M. E. Lamb et al, *Accuracy of investigators' verbatim notes of their forensic interviews with alleged child abuse victims*, 24 LAW HUM BEHAV 699 (2000), ראו גם *Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations*, לעיל הי"ש 2.

בתייעוד בכתב. יתרה מכך, נמצא כי בתייעוד הכתוב שגו המראיינים תכופות וייחסו למרואיינים פרטי מידע שונים שלמעשה הגיעו מהחוקר עצמו. בהעדר תיעוד שיראה כי פרט מידע, ובעיקר פרט מוכמן, אכן הגיע מהחשוד ולא מפי חוקרי המשטרה, קיים קושי להסתמך על ידיעת החשוד ולראות בה אינדיקציה למעורבותו בעבירה.⁴⁶⁴

לצד כל אלה, התייעוד החזותי אף עשוי לייעל את ההליך הפלילי ולמנוע ויכוחים עובדתיים בין הצדדים וויכוחים הנוגעים לקבילות ההודאה וכיבוד זכויותיו של החשוד בחקירה.⁴⁶⁵

לאור זאת, ממליצים מרבית החוקרים הבוחנים את נושא הודאות השווא על תיעודה המלא של החקירה בתייעוד חזותי.⁴⁶⁶ עם זאת, יוער כי יש גם חוקרים המזהירים מפני הסתמכות יתרה על התייעוד בווידיאו. ראשית, יש המזהירים כי תיעוד זה אינו מספיק בפני עצמו בכדי למנוע הודאות שווא והסתמכות על הודאות כאלה לצורך הרשעה.⁴⁶⁷ כך, מתוך 38 הודאות שווא שבחן גרט בשנת 2010, 22 תועדו בווידיאו, עובדה שלא מנעה את הרשעות השווא על בסיסן של אותן הודאות.⁴⁶⁸ שנית, יש הטוענים כי זוויות צילום שונות של אותה חקירה עלולות להוביל להערכות שונות של מהימנות ההודאה.⁴⁶⁹ כך, למשל, נמצא במחקר אחד שהתמקדות של המצלמה בחשוד בלבד משפרת פחות את יכולתם של חברי המושבעים להבחין נכונה בין הודאת שווא להודאת אמת מאשר התמקדות של המצלמה בחוקר או הן בחוקר והן בחשוד – זוויות צילום אשר מובילות לתוצאות טובות יותר.⁴⁷⁰ לפיכך, נטען כי אין לאפשר לבית המשפט לצפות בתייעוד מבלי שנלוות לכך האזהרות המתאימות בדבר ההטייה האפשרית העלולה לנבוע מזווית הצילום.⁴⁷¹

אחת ההמלצות המרכזיות הנוגעות לתייעוד חזותי היא כי יש לערוך תיעוד של תהליך החקירה במלואו, מרגע הגעתו של החשוד לידי המשטרה, וזאת להבדיל מתייעוד של ההודאה בלבד או אפילו של התשאול הפורמאלי כולו.⁴⁷² נטען, כי לאור החשש לזיהום הודאות באמצעות דליפתם של פרטים מוכמנים מהמשטרה לחשוד,⁴⁷³ יש צורך בתייעוד אלקטרוני רצוף, מרגע מעצרו של החשוד ועד למסירת ההודאה לרבות בפרקי הזמן שבהם לא נחקר החשוד.⁴⁷⁴ בדרך זו, ניתן יהיה לוודא שהפרטים המוכמנים המופיעים בהודאה אכן נמסרו מפי החשוד וביוזמתו, ובית המשפט יוכל לבקר את ההודאה בצורה יעילה יותר.⁴⁷⁵

המודעות לחשיבותו של התייעוד החזותי ושל תיעוד הליך החקירה במלואו הולכת וגוברת במדינות שונות בעולם, שבהן המגמה היא להרחיב את חובת התייעוד. עם זאת, מדובר בתהליך איטי והדרגתי. כך, בארצות הברית קיימת בשנים האחרונות מגמה חזקה של מעבר לתייעוד חקירות בווידיאו, שהחלה במידה רבה בעקבות זיכויי פרויקט החפות והמודעות הגוברת להודאות שווא.⁴⁷⁶ בעוד שבשנת 2003 שתי מדינות בלבד – אלסקה ומינסוטה – חייבו את המשטרה לתעד חזותית חקירות, הרי שכיום קיימות חובות תיעוד בהיקפים שונים בעשרים ושבע מדינות וכן במחוז קולומביה. בעשרים וחמש מאותן מדינות, המשטרה מחויבת בתייעוד חזותי

⁴⁶⁴ ראו הרצאתו של פרופ' מרדכי קרמניצר, פרוטוקול הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקון מיום 18.11.21, יד' כסלו התשפ"ב. ראו גם WOODY & FORREST, לעיל ה"ש 207, בעמ' 161 – 162.

⁴⁶⁵ *Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations*, לעיל ה"ש 2.

⁴⁶⁶ ראו, למשל, *True Crimes, False Confessions*, לעיל ה"ש 204; Drizin & Leo, לעיל ה"ש 300, בעמ' 994 והלאה; Lassiter et al., WOODY & FORREST, לעיל ה"ש 207, בעמ' 161 – 162.

⁴⁶⁷ ראו, למשל, WOODY & FORREST, שם, בעמ' 162.

⁴⁶⁸ *The Substance of False Confessions*, לעיל ה"ש 207.

⁴⁶⁹ ראו, למשל, Makoto Ibusuki, *The Dark Side of Visual Recording in the Suspect Interview: An Empirical and Experiential Study of the Unexpected Impact of Video Images*, INT J SEMIOT LAW (2019).

⁴⁷⁰ *Videotaping Custodial Interrogations: Toward a Scientifically Based Policy*, לעיל ה"ש 461.

⁴⁷¹ *The Dark Side of Visual Recording in the Suspect Interview*, לעיל ה"ש 469.

⁴⁷² ראו, למשל, Steven A. Drizin & Marissa J. Reich, *Heeding the Lessons of History: The Need for Mandatory Recording of Police Interrogations to Accurately Assess the Reliability and Voluntariness of Confessions*, 52 DRAKE L. REV. 619 (2004).

⁴⁷³ *The Substance of False Confessions*, לעיל ה"ש 207; *Contaminated Confessions Revisited*, לעיל ה"ש 207.

⁴⁷⁴ *The Substance of False Confessions*, שם.

⁴⁷⁵ *The Substance of False Confessions*, שם; *High Expectations and Some Wounded Hopes*, לעיל ה"ש 456.

⁴⁷⁶ *Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations*, לעיל ה"ש 2.

מכוח חוק או פסיקה, בעוד שבשתי מדינות (רוד איילנד והוואי) אימצה המשטרה באופן וולונטארי חובת תיעוד בחלק מן העבירות.⁴⁷⁷ סקרי עומק שנערכו במדינות נוספות אשר אין בהן חובת תיעוד רשמית העלו כי גם בחלק מהמדינות הללו, תיעוד חזותי הוא פרקטיקה רחבת היקף, וכי שוטרים נוטים להביע תמיכה חזקה בפרקטיקה זו.⁴⁷⁸ לצד ההתפתחויות הללו, גם משרד המשפטים האמריקאי (Department of Justice) החל בשנת 2014 לחייב חלק מרשויות החקירה הפדראליות לתעד חזותית את חקירותיהן.⁴⁷⁹

על אף שניתן כבר לקבוע כי מדובר במגמה ברורה,⁴⁸⁰ הרי שהיא מתקדמת באופן הדרגתי. ראשית, רק ארבע מהמדינות אימצו חובת תיעוד חזותי של כל חקירות משטרה בכל העבירות (אלסקה, ארקנסו, מינסוטה ומונטנה). ביתר המדינות, קיימת שונות גדולה בין חובות התיעוד השונות, הן בכל הנוגע לסוג העבירות שעליהן הן חלות והן בנוגע לתנאים אחרים למימושן, כאשר בחלק מהמדינות אף אין חובה לתעד חזותית את החקירה במלואה אלא רק את הודאת החשוד. בנוסף, קיימת שונות רבה בין הסנקציות וההשלכות המשפטיות שעשויות להיות להפרת חובת התיעוד. כך, בחלק מהמדינות אומץ כלל פסילה מוחלטת של הודאות שנגבו בחקירות שלא תועדו כדין או חזקה בדבר פסלותן של הודאות אלה. מדינות אחרות, לעומתן, לא אימצו כל סנקציה או שבחרו בסנקציות חמורות פחות, כגון כלל פסילה יחסי הנתון לשיקול דעתו של בית המשפט, הוראות מיוחדות למושבעים או קנס כספי.⁴⁸¹

באנגליה ווילס קבע המחוקק, כבר בשנת 1984, חובה לתעד בתיעוד קולי חקירות של חשודים בתחנות המשטרה.⁴⁸² חקיקה דומה אומצה גם באירלנד.⁴⁸³ חוק זה, שלפיו חובה לתעד קולית חקירה בכל עבירה פלילית, למעט חריגים מסוימים,⁴⁸⁴ נחשב לפורץ דרך⁴⁸⁵ ועם הזמן זכה לתמיכת המשטרה, שהתנגדה לו תחילה.⁴⁸⁶ נטען, כי הקלטת החקירות הפחיתה משמעותית את החשש כי שוטרים שמו בפיהם של חשודים הודאות שלא מסרו ביוזמתם ויעלה את ההליך הפלילי.⁴⁸⁷

בניגוד לתיעוד קולי, החוק אינו מחייב את המשטרה לתעד חקירות בתיעוד חזותי. עם זאת, הקוד השישי (Code F) הנלווה לחוק⁴⁸⁸ מסדיר את אופן תיעודן של חקירות בווידיאו ואת סמכות המשטרה לערוך תיעוד חזותי כזה, וזאת בנוסף לתיעוד קולי של החקירה ולא במקומו.⁴⁸⁹ הקוד קובע⁴⁹⁰ כי הגם שאין חובה לפי חוק לתעד חקירות בתיעוד חזותי, על החוקר לשקול תיעוד כזה כאשר הנסיבות מצדיקות זאת, לרבות במקרים הבאים: (1) החשוד זקוק למלווה מבוגר; (2) החשוד, סגור או המבוגר המלווה מבקשים שהחקירה תתועד חזותית; (3) החשוד הוא בעל מוגבלות; (4) החוקר צופה שכאשר יבקש מהחשוד לתאר את מעורבותו בעבירה,

Brandon L. Bang et al, *Police recording of custodial interrogations: a state-by-state legal inquiry*, 20(1) 477 INTERNATIONAL JOURNAL OF POLICE SCIENCE & MANAGEMENT 3 (2018).

THOMAS P. SULLIVAN, POLICE 2; לעיל ה"ש 2, *Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations* 478 Thomas P. Sullivan et al, *The case for recording*; EXPERIENCES WITH RECORDING CUSTODIAL INTERROGATIONS (2004) *police interrogation*, 34(3) LITIGATION 1 (2008).

Police recording of custodial interrogations: a state-by-state legal inquiry 477 לעיל ה"ש 477. Eve Brensike Primus, *The Future of Confession Law: Toward Rules for the Voluntariness Test*, 114 MICH. L. REV. 1 (2015) שם; 480.

A Comparative Examination of Police Interrogation of Criminal Suspects in Australia, Canada, England and Wales, New Zealand, and the United States 1002 – 1003 לעיל ה"ש 402, בעמ' 1002 – 1003. 481.

Home Office, Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE), Code E: Code of Practice on Audio recording of interviews with suspects; Home Office, Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE), Code F: Code of Practice on visual recording with sound of interviews with suspects 482.

Criminal Justice Act, 1984 (Electronic Recording of Interviews) Regulations, 1997 483. Police and Criminal Evidence Act 1984 (Tape-recording of Interviews) (Amendment) Order 2001 484. לעיל ה"ש 482, בס"ח 23; חריגים אלו צומצמו בשנת 2001. ראו - Police and Criminal Evidence Act 1984 (Tape-recording of Interviews) (Amendment) Order 2001.

John Baldwin & Julie Bedward, *The Dark Side of Visual Recording in the Suspect Interview*, 9 CRIMINAL LAW REVIEW 671 (1991) 485. *Summarizing Tape Recordings of Police Interviews*, 9 CRIMINAL LAW REVIEW 671 (1991).

Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations 486 לעיל ה"ש 2, SULLIVAN; לעיל ה"ש 478. Paul Roberts, *Law and criminal investigation*, in HANDBOOK OF CRIMINAL INVESTIGATION 92 (T. Newburn, T. Williamson, & A. Wright eds., 2007) 487.

488. Code F, לעיל ה"ש 482. לחוק נלווים מספר קודים (codes of practice) המסדירים סמכויות שונות של המשטרה בהתאם לחוק. שם, בסעיף 2.1 489.

שם, בסעיף 2.2 490.

יציע לחשוד להדגים את התנהגותו באמצעות תנועות גוף או יציע לו לעיין בחפץ מסוים; (5) החוקר סבור כי התייעוד החזותי יסייע לחקירה בהמשך; (6) מכשיר ההקלטה שנועד לתעד קולית את החקירה כולל בתוכו מצלמה ואינו מאפשר מבחינה טכנית עריכת תיעוד קולי ללא תיעוד חזותי.

באוסטרליה, החלו המדינות השונות להעביר חוקים המחייבים תיעוד חזותי של חקירות במשטרה כבר בתחילת שנות התשעים. זאת, בעקבות פסק דין של בית המשפט העליון האוסטרלי,⁴⁹¹ שקבע כי בתיקי הודאות, יש להזהיר את המושבעים מפני הסתמכות על הודאה שלא אומתה באמצעות תיעוד בווידיאו או באודיו, או באמצעות מקור עצמאי אחר, דוגמת עד שנכח במקום בשעת ההודאה. בית המשפט ביסס את החלטתו, בין היתר, על זמינותו ההולכת וגוברת של התייעוד בווידיאו. פסק הדין, שגרם בפועל להפחתה במשקלן של הודאות שלא תועדו בווידיאו, הוביל לשורה של יוזמות חקיקה⁴⁹² וכיום, למעט במקרים חריגים,⁴⁹³ קיימת חובה רחבה לתעד חקירות בתייעוד חזותי בכל אוסטרליה. כך, בדרום אוסטרליה, מחייב החוק לתעד בווידיאו כל חקירה של חשוד,⁴⁹⁴ כאשר אי-תיעוד החקירה בווידיאו ללא הסבר מניח את הדעת מקים חזקת פסלות בכל הנוגע לאותה חקירה, שתיסתר רק אם בית המשפט השתכנע כי הדבר דרוש לשם עשיית צדק.⁴⁹⁵ לעומת זאת, בצפון אוסטרליה, מחייב החוק לתעד חזותית חקירות של עבירות שהעונש המרבי הקבוע בגינן הנו שנתיים מאסר לפחות,⁴⁹⁶ והחוק מותיר את סוגיות פסילת הראיות מחקירות שלא תועדו לשיקול דעתו המוחלט של בית המשפט.⁴⁹⁷

בניו זילנד אין חובה סטטוטורית לתעד חקירות בתייעוד חזותי, אך הנחיית משרד המשפטים משנת 1996⁴⁹⁸ קובעת כי זוהי הפרקטיקה המומלצת וכך יש לנהוג בכל חקירה של חשוד, אלא במקרים שבהם אין אפשרות פרקטית לעשות זאת או שהחשוד מסרב לכך. סקרים העלו כי תחנות המשטרה בניו זילנד פועלות בהתאם להנחיה.⁴⁹⁹

גם **בקנדה** אין חובה לתעד חקירות לפי חוק ובית המשפט העליון קבע גם הוא שאין חובה כזו.⁵⁰⁰ עם זאת, בית המשפט העיר שמדובר בפרקטיקה הרצויה, וכמוהו בתי משפט אחרים במדינה,⁵⁰¹ תוך שחלקם קובעים כי העדר תיעוד אלקטרוני מחשיד את ההודאה ומקשה על התביעה להוכיח מעבר לספק סביר כי היא ניתנה באופן וולונטארי.⁵⁰² גם גופים אחרים, כגון ראשי התביעה הפלילית בקנדה, חזרו פעמים רבות על ההמלצה לתעד חקירות בווידיאו.⁵⁰³

McKinney v. The Queen, [1991] 171 CLR 468 491
Wayne T. Westling, & Vicki Waye, *Videotaping Police Interrogation: Lessons from Australia*, 25 AMERICAN 492
Michael R. McCoy, *Is There a Need for Miranda: A Look at Australian and Canadian Interrogation*, 17 ARIZ. J. INT'L & COMP. L. 627 (2000)
493 החוקים מאפשרים הימנעות בתייעוד בווידיאו במקרים שבהם אין זה פרקטי מבחינה טכנית. ראו, למשל, South Australia
Summary Offences Act, בס"ח 74D(1). 494
שם, בס"ח 74D. 495
שם, בס"ח 74E. 496
Northern Territory Police Administration Act 1978, § 139(c). 497
שם, בס"ח 143. 498
MINISTRY OF JUSTICE, INTERROGATION AND CUSTODY RULES, ראו, בסעיף 134. 499
SULLIVAN, לעיל ה"ש 478, [available at http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=CAT/C/NZL/6](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=CAT/C/NZL/6). 500
R. v. Oickle, [2000] 2 S.C.R. 3. 501
R. v. Richards, [1997] 87 B.C.A.C. 21, למשל, 502
R. v. Groat, 2006 BCCA 27, למשל, 503
PUBLIC PROSECUTION SERVICE OF CANADA, THE PATH TO JUSTICE: PREVENTING WRONGFUL CONVICTIONS (Fall 2011), [available at https://www.ppsc-sppc.gc.ca/eng/pub/ptj-spj/ch6.html](https://www.ppsc-sppc.gc.ca/eng/pub/ptj-spj/ch6.html)
FPT HEADS OF PROSECUTIONS, COMMITTEE REPORT OF THE WORKING GROUP ON THE PREVENTION OF MISCARRIAGES OF JUSTICE, [available at https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/cj-jp/ccr-rc/pmj-pej/p6.html](https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/cj-jp/ccr-rc/pmj-pej/p6.html)

במדינות המשפט הקונטיננטלי קיימת שונות רבה בכל הנוגע לחובה לתעד חקירות בתיעוד חזותי. כך, למשל, בעוד שבצרפת קיימת חובת תיעוד סטטוטורית של חקירות בעבירות פשע (בכפוף לחריגים מסוימים),⁵⁰⁴ בגרמניה מדובר בפעולה שאמנם מוגדרת בחוק אך נתונה לשיקול דעתה של המשטרה,⁵⁰⁵ ואילו באיטליה, בבלגיה⁵⁰⁶ ובשווייץ⁵⁰⁷ אין כל חובה או אזכור בחוק בנושא זה והדבר נתון לשיקול דעת.

לבסוף, יצוין שבמדינות שונות באסיה גוברת המגמה לתעד חקירות באופן חזותי, כאשר את המגמה מובילה **דרום קוריאה**, שם מדובר בפרקטיקה רחבת היקף, שהנה פרי יוזמה של הפרקליטות ולא תוצר של חקיקה בנושא.⁵⁰⁸ לעומת זאת, **ביפן**, לאחר פרויקט פיילוט של שנה, תוקן בשנת 2016 חוק סדר הדין הפלילי באופן המחייב את המשטרה לתעד בווידיאו חקירות בעבירות חמורות.⁵⁰⁹

אם כן, במדינות שונות בעולם קיימת מגמה לתעד חקירות במשטרה בתיעוד חזותי, וזאת לאור המלצות הספרות המחקרית בנושא. עם זאת, בדומה למצב בישראל, גם ברוב המדינות האחרות שבהן קיימת חובת תיעוד חזותי, חובה זו חלה רק בסוגים מסוימים של עבירות וכפופה לחריגים. כמו כן, החובה חלה רק על חקירות שמתקיימות בתחנת המשטרה ולא מרגע מעצרו של החשוד.

ההדרגתיות שבה מורחבת חובת התיעוד במדינות שונות נובעת בין היתר מהעלויות הכרוכות בהרחבה זו. אמנם, נראה שהעלויות הראשוניות של הרחבת התיעוד החזותי אינן גבוהות, לאור הצבתן ממילא של מצלמות וידיאו קבועות בחדרי החקירות, המאפשרות להקליט את כלל החקירות הנערכות בחדר בעלות נוספת שהינה שולית.⁵¹⁰ עם זאת, ברי שיש לקחת בחשבון גם את העלויות הנלוות, כגון הזמן והמשאבים שיידרשו לתביעה ולהגנה בכדי לעבור על התיעוד החזותי במלואו⁵¹¹ ולחלופין, את עלויות התמלול הגבוהות ואת כוח האדם הדרוש לקריאה יסודית של התמלילים. ואמנם, במדינות שבהן נקבעה חובת תיעוד חזותי או קולי, לווה תהליך זה בחששות מעלויות התמלול הנלוות לתיעוד.⁵¹² כאמור, חשש זה נדון רבות גם בישראל.

נראה, כי מדינות בעולם שבהן חובה או נהוג לתעד חקירות בתיעוד חזותי/קולי מתמודדות עם חשש זה באופנים שונים. בחלק מאותן מדינות, לא נמצאו נהלים רשמיים הנוגעים לתמלולן של אותן חקירות ולכן לא ברור האם יש חובה/הנחיה לעשות כן ואם כן, באיזה שלב של ההליך היא חלה. הדברים אמורים בעיקר במדינות **ארצות הברית** שאימצו חובת תיעוד חזותי, אשר בהן החקיקה הרלוונטית והנהלים הפנימיים שנקבעו על בסיסה אינם עוסקים לרוב בסוגיית התמלול. אלו שכן מזכירים זאת מדגישים את שיקול דעתה הרחב של המשטרה בנושא,⁵¹³ או מתייחסים לכך רק בהקשר של חובת הגילוי וקובעים שאין חובה להעביר להגנה תמליל של החקירה וניתן להסתפק בהעברת התיעוד החזותי עצמו.⁵¹⁴

⁵⁰⁴ כאשר מדובר בחשודים קטינים, החובה חלה גם בעבירות שאינן עבירות פשע. ס' 1-64 לקוד הפלילי; ס' 12-413 L. לקוד הצדק הפלילי לקטינים; **מחקר השוואתי בנושא אמצעי חקירה**, לעיל ה"ש 433, בעמ' 27.

⁵⁰⁵ German Code of Criminal Procedure, לעיל ה"ש 443, בס"ח 136(4).

⁵⁰⁶ *Interviews of Suspects of Crime*, לעיל ה"ש 8, בעמ' 332, 334.

⁵⁰⁷ שם, בעמ' 333.

⁵⁰⁸ D. Johnson, *You Don't Need A Weather Man to Know Which Way the Wind Blows: Lessons from the United States and South Korea for Recording Interrogations in Japan*, 25 RITSUMEIKAN LAW REVIEW 141 (2008).

⁵⁰⁹ *Side of Visual Recording in the Suspect Interview*, לעיל ה"ש 469.

⁵¹⁰ *The Dark Side of Visual Recording in the Suspect Interview*, שם.

⁵¹¹ *A Comparative Examination of Police Interrogation of Criminal Suspects in Australia, Canada, England and Wales, New Zealand, and the United States*, לעיל ה"ש 402, בעמ' 1003.

⁵¹² Denis Solodov & Ilia Solodov, *Legal safeguards against involuntary criminal confessions in Poland and Russia*, 6(3) REVISTA BRASILEIRA DE DIREITO PROCESSUAL PENAL 1661, 1668 (2020).

⁵¹³ ראו, למשל, NICHOLAS A. JONES ET AL., THE DUTY TO DISCLOSE: THE CHALLENGES, COSTS AND POSSIBLE SOLUTIONS: FINAL REPORT (September 2014); DAVID DIXON, VIDEOTAPING POLICE INTERROGATION (2008), available at https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1392592.

⁵¹⁴ New York State Guidelines for Recording Custodial Interrogations of Suspects, p. 1 (February 25, 2019).

General Order: Minocqua Police Department, Custodial Interrogation, p. 4 – 5 (May 3, 2020).

⁵¹⁴ ראו, למשל, Oregon Revised Statutes: Criminal Procedure, Crimes, sec 133.400(5) (2001).

במדינות אחרות, נראה כי אין המשטרה נוהגת בהכרח לספק לתביעה תמליל מלא של החקירה טרם ההחלטה להגיש כתב אישום. כך, **באנגליה ווילס**, קובעים נהלי משרד המשפטים כי למשטרה יש שיקול דעת האם להעביר, הן לתביעה והן להגנה, את ההקלטה עצמה או שמא תמליל כתוב של ההקלטה.⁵¹⁵ גם ד"ר גריפית'ס מסר לוועדה שבתקופת עבודתו במשטרה לא נהוג היה לתמלל באופן אוטומטי כל הקלטה של חקירה, אלא נהוג היה לעשות כן לרוב רק אחרי שלב התשובה לאישום, באם הנאשם כופר באשמה.⁵¹⁶ **באוסטרליה** נקבע בהנחיות המשטרה של אחד המחוזות (New South Wales), כי יש לערוך תמליל מלא רק בתיקים שבהם סביר שהחשוד יכפור באשמה,⁵¹⁷ וכי חומר החקירה המועבר לתביעה יכלול תמליל או סיכום של החקירה.⁵¹⁸

בניו זילנד קיימות הנחיות מפורטות למדי בנושא תמלולן של חקירות שתועדו בווידיאו. הנחיות המשטרה⁵¹⁹ קובעות כי ככלל, אין להכין תמליל מלא של החקירה, אלא כאשר קיימת אינדיקציה ברורה לכך שהמשפט יתנהל (אף לא לצורך הליכים מקדמיים). עם זאת, בתיקים שיש בהם מורכבות או חומרה מיוחדות, או שבהם בית המשפט או התביעה ביקשו לקבל לידם תמליל, ניתן לתמלל את החקירה גם בשלב מוקדם יותר של ההליך הפלילי. עוד נקבע כי בתיקים שבהם הוכן תמליל עבור התביעה, יש למסור אותו גם להגנה, אך במקרים שבהם לא הוכן תמליל, אין המשטרה חייבת לתמלל את החקירה עבור ההגנה, אלא ההגנה תוכל לעשות זאת בכוחות עצמה אם תהיה מעוניינת בכך.

מחקר שנערך **בקנדה**⁵²⁰ וכלל ראיונות עם שוטרים, פרקליטים וסנגורים ממחוזות שונים במדינה, העלה כי תיעוד חזותי של חקירות הפך לפרקטיקה נפוצה וכך גם תמלולן של אותן חקירות. מהמחקר עולה כי אין חובה לתמלל את החקירות שתועדו בווידיאו, אך הדבר נעשה כעניין שבשגרה בתיקים רבים. עם זאת, נהוג גם לתעדף את תמלולן של חקירות מורכבות או כאלה שבסבירות גבוהה יובילו לניהול משפט. בנוסף, בכל מחוז קיימים הסדרים שונים לעניין הגוף שאחראי על תמלול החקירות ונושא בעלויות הכרוכות בכך. בחלק מהמחוזות הנטל נופל על המשטרה, בחלקם על התביעה ובחלקם יש לשתיים אחריות משולבת. במקומות מסוימים, האחריות תלויה בשלב בהליך שבו נדרש התמליל – כאשר מדובר עדיין בשלב החקירה המשטרה היא שאחראית להכנת התמליל, בעוד שאם כבר הוגש כתב אישום, עוברת האחריות לתביעה.⁵²¹ מהסדר זה ניתן ללמוד כי לעיתים ההחלטה האם להגיש כתב אישום מתקבלת על בסיס התמליל החקירה המלא, בעוד שלעיתים אין זה כך.

במסגרת דיוני הוועדה, הביעו פרקליטות המדינה והתביעה המשטרית את עמדתן, שלפיה לא ניתן לקבל החלטה האם להגיש כתב אישום נגד חשוד שחקירתו תועדה בתיעוד חזותי-קולי מבלי לצפות בתיעוד החקירה, או לכל הפחות לקרוא את תמלול החקירה במלואו. החלטה כזו תהיה בלתי מקצועית ואף עלולה לגרום עינוי דין לחשוד, שההחלטה על הגשת כתב אישום נגדו תתקבל מבלי שהתביעה התרשמה ממהלך החקירה המלא. מכאן, שהרחבת התיעוד החזותי-קולי תגרוור גם את הרחבת תמלולן של חקירות המשטרה – תהליך שדורש זמן ומשאבים. גם ככל שיחולו התפתחויות טכנולוגיות במערכת זיהוי הדיבור (speech to text), שיאפשרו תמלול אוטומטי של התיעוד החזותי-קולי, לא יהיה בכך כדי לייתר את הצורך לעבור על תמלול החקירה באופן יסודי, דבר שידרוש זמן וככל הנראה תוספת כוח אדם.

הוועדה סבורה כי באופן עקרוני, מן הראוי שחקירותיהם של כל החשודים יתועדו בתיעוד חזותי-קולי. עם זאת, לאור ההשלכות התקציביות שעשויות להיות להרחבת חובת התיעוד וההיערכות הנדרשת בנושא זה, **הוועדה**

⁵¹⁵ Criminal Procedure and Investigations Act 1996 (section 23(1)) Code of Practice, § 10.8.

⁵¹⁶ פרוטוקול הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקון מיום 12.5.2022, לעיל ה"ש 324.

⁵¹⁷ DIXON, לעיל ה"ש 512.

⁵¹⁸ NEW SOUTH WALES POLICE FORCE HANDBOOK 63 (2014).

⁵¹⁹ NEW ZEALAND POLICE, INVESTIGATIVE INTERVIEWING SUSPECT GUIDE 47, available at <https://fyi.org.nz/request/244/response/2484/attach/html/5/Investigative%20interviewing%20suspect%20guide.pdf.html>.

⁵²⁰ JONES ET AL, לעיל ה"ש 512.

⁵²¹ שם, בעמ' 267.

ממליצה כי הרחבה זו תתבצע בהדרגה, וזאת בכפוף להקצאת המשאבים הדרושים ולחלופין, רק לאחר השלמת האפשרות לתמלול אוטומטי של החקירות. בכפוף להקצאת המשאבים וההתקדמות הטכנולוגית האמורה, ממליצה הוועדה כי בשלב הראשון, יתוקן חוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים), כך שייקבע כי החובה לתעד חקירות בתיעוד חזותי-קולי חלה בעבירות שעונש המקסימום בגינן הוא 5 שנות מאסר ומעלה, וכן בכל חקירה של חשוד שהנו קטין ושל חשוד שהנו אדם עם מוגבלות. בשלב השני, תורחב החובה לכל העבירות מסוג פשע.

5. המלצות קונקרטיות

(א) כללי

- הוועדה ממליצה כי הכשרות בנושא הודאות שווא ייערכו לגורמים המקצועיים השונים במערכת המשפט ואכיפת החוק, ובכללם שופטים, תובעים ופרקליטים, סגורים ואנשי משטרה. הכשרות אלה יוקדשו להיכרות עם המחקר המדעי העוסק בגורמי הסיכון המרכזיים להודאות שווא ולהגברת המודעות לגורמים אלו. דוח הוועדה יובא בפני הגופים המקצועיים האחראיים על הכשרות במערכת המשפט ואכיפת החוק, לרבות המכון להכשרת שופטים, המכון להשתלמות פרקליטים ויועצים משפטיים ואגף ההדרכה במשטרת ישראל.

(ב) המלצות הנוגעות למעמד ההודאה

- הוועדה ממליצה כי ידיעה של פרטים מוכמנים תוכל להוות דבר-מה נוסף להודאה במשטרה רק כאשר מדובר בפרטים מהותיים לעבירה.
- הוועדה ממליצה כי פרטים מוכמנים יוכלו לשמש כדבר-מה נוסף רק ככל שלא היו ידועים למשטרה בטרם נמסרו מפי החשוד, ואם היו ידועים – שנדחתה טענת החשוד כי הם נמסרו לו במסגרת החקירה או הגיעו לידיעתו ממקור אחר.
- הוועדה ממליצה כי בתיקים שבהם הנאשם הנו קטין, אדם עם מוגבלות שכלית או נפשית או אדם המצוי בהשפעה ניכרת של חומרים משני-תודעה או שניכר כי הוא סובל מתסמונת גמילה בעת החקירה, לא ניתן יהיה להרשיע את הנאשם על בסיס הודאתו בחקירה בהיעדר ראיה חיצונית המסבכת אותו בביצוע העבירה.

(ג) המלצות נוספות הנוגעות לחשודים המצויים בסיכון מוגבר למסירת הודאות שווא

- הוועדה מסיקה מהמחקר המדעי כי ככלל, הודאותיהם של חשודים קטינים ושל חשודים עם מוגבלות שכלית או נפשית הנן בעלות סיכוי גבוה יותר להוות הודאות שווא, ומכאן שעל בתי המשפט לנקוט משנה זהירות בבואם להרשיע חשודים אלו על יסוד הודאותיהם.
- הוועדה מסיקה כי ככלל, הימצאותו של חשוד בתסמונת גמילה או תחת השפעת סם משמעותית מפחיתה את מהימנות הודאתו. על המשטרה להימנע, למעט במקרים חריגים,⁵²² מחקירת חשודים

⁵²² לדוגמה, במקרה של חקירה סיכולית, שנועדה למנוע פגיעה מיידית בחיי אדם.

המצויים בעיצומם של מצבים אלו כאשר הם ניכרים, ועל בתי המשפט לנקוט משנה זהירות בבואם להרשיע על בסיס הודאות שנגבו מחשודים במצבים אלו.

- הוועדה מסיקה כי השתייכות לקבוצה מוחלשת עלולה להגדיל באופן עקיף את הסיכון למסירת הודאות שווא. בהקשר זה, יש לבחון את ההכשרות הקיימות כיום בגופי אכיפת החוק ואת הצורך בהרחבתן, תוך דגש על הכשרה רב-תרבותית ועל תשומת לב למאפיינים העלולים להוביל להודאות שווא.
- הוועדה מסיקה כי ישנם מצבים שבהם אישיות בעלת מאפיינים סוגסטיביים עלולה להגדיל את הסיכון למסירת הודאות שווא. על כן, ככל שיתברר שנאשם שהודה בחקירה הוא בעל מאפיינים כאלו, ממליצה הוועדה כי עובדה זו תילקח בחשבון בהערכת מהימנות הודאתו.
- בהתאם להמלצותיהן של ועדות קודמות, הוועדה ממליצה לתקן את חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) ולקבוע כי חשודים קטינים ייחקרו רק על ידי חוקרי נוער שעברו הכשרה מיוחדת, וזאת למעט במקרים חריגים.
- הוועדה ממליצה כי משטרת ישראל תקבע נוהל שלפיו יש לברר עם כל חשוד, בתחילת החקירה, על מצבו הבריאותי, האם הוא זקוק להנגשות והאם הוא זקוק לטיפול לתרופתי. זאת, על מנת לסייע בידי המשטרה לזהות את אותם חשודים שמצבם הגופני, הקוגניטיבי או הנפשי עלול להקשות עליהם להתמודד עם החקירה ושיש צורך בעניינם בהנגשות או בהתאמות מיוחדות.
- על מנת לדייק במתן ההתאמות הדרושות לחשוד לשם הבאת גרסתו המלאה בפני החוקר, ממליצה הוועדה לפעול לקידום הסדרת מקצוע של מנגיש צדק אשר תפקידו לתווך את החקירה לאדם, לדאוג לו להנגשות המתאימות ובכך לסייע לו להשתתף בהליך באופן הוגן ושוויוני. לשם כך יש לפעול להכנת הכשרה מתאימה על ידי גורמי מקצוע הן מתחום המוגבלויות והן מתחום המשפט, לרישום מוסדר של מנגישי צדק שהשלימו את ההכשרה ולמימון עלותם בדומה למימון מתרגמים לשפת סימנים (אשר מהווים מודל דומה עבור אנשים עם מוגבלות בשמיעה). כן מומלץ להתאים את הכשרות המשטרה להמלצות הוועדה הבינמשרדית לטיפול בהתמודדות כוחות האכיפה והבטחון עם אנשים עם מוגבלויות.
- רוב מחברי הוועדה סבורים כי ככל שמדובר בחשודים קטינים וחשודים עם מוגבלות שכלית או נפשית, יש לאפשר לאותם חשודים להיות מלווים בידי סגור במהלך חקירתם. זאת, בכפוף לכללים המוצעים בחלק 4ב לדוח ביניים זה.

(ד) המלצות הנוגעות לאופן ניהול החקירה

- הוועדה סבורה כי יש להימנע משיטות חקירה שמגלמות הנחה בדבר אשמת החשוד או מעודדות את חוקרי המשטרה לגבש עמדה מוקדמת בדבר אשמתו.
- הוועדה מסיקה מהספרות המחקרית כי נמצא קשר בין השימוש בשיטה "מוכוונת-האשמה" כגון שיטת Reid לבין הגדלת הסיכון להודאות שווא, וכי ניתן לזהות מגמה של מעבר ממודלים "מוכווני האשמה" למודל ה-PEACE במדינות העולם המערבי. עולה מהספרות המחקרית שהשימוש במודלים "מוכווני איסוף מידע" מסוגו של מודל ה-PEACE מקטין את הסיכון להודאות שווא ביחס למודלים "מוכווני-האשמה", ואין אינדיקציות מחקריות לכך שהוא מוביל לירידה בכמות הודאות האמת. על כן, באופן עקרוני, ראוי היה לאמצו כמודל החקירה של משטרת ישראל. הוועדה סבורה כי רצוי להרחיב הן את ההכשרות הרלוונטיות והן את השימוש במודל בחקירות משטרה ככל הניתן, כך שהמודל יהפוך לכלי מרכזי בארגון הכלים של חוקרי המשטרה, אשר כל חוקר ילמד את יתרונותיו ויוכשר להשתמש

בו. זאת, בכפוף למגבלות תקציביות ולמגבלות כוח האדם של משטרת ישראל. יחד עם זאת, רוב חברי הוועדה מקבלים את עמדת משטרת ישראל, שלפיה לפחות נכון להיום, קיים קושי במתן המלצה גורפת לאמץ את מודל ה-PEACE כמודל החקירה הבלעדי של המשטרה. רוב חברי הוועדה סבורים כי חלק מיתרונותיו של מודל ה-PEACE ניתנים להשגה באמצעות הגדרה ברורה של כללי המותר והאסור בחקירה ושל העקרונות להערכת מהימנותן של הודאות בהתאם למאפייני החקירה והנחקר, כמפורט בדוח ביניים זה.

- הוועדה מסיקה כי טכניקות של "מקסימיזציה" מגדילות את הסיכון להודאות שווא. אשר להצגת מידע מפליל כוזב לחשוד, מסיקה הוועדה כי תרגיל חקירה זה עלול להפחית משמעותית את מהימנות ההודאה, וזאת בין אם מדובר בהצגת ראיה מפלילה בדויה ובין אם מדובר בשקר בעל פה בדבר קיומה של ראיה מפלילה, או כזו שעשויה להפליל את החשוד. לפיכך, מן הראוי להימנע מטכניקות כאלה וככל שנעשה בהן שימוש, יש לתת לכך משקל ממשי בהערכת מהימנות ההודאה, בשים לב לכלל נסיבות העניין, ובכלל זה למאפייני הטכניקה שבה נעשה שימוש ולהשפעת הראיה על הנאשם.
- עוד מסיקה הוועדה כי טכניקות של "מינימיזציה" מגדילות את הסיכון להודאות שווא ומפחיתות, ככלל, את מהימנות ההודאה. זאת, בין אם מדובר בהבטחה מפורשת להקלה בעונש ובין אם מדובר ברמיזה משתמעת בנושא זה, או בניסיון לשכנע את החשוד לאמץ הסבר או מניע לביצוע העבירה שיש בהם לכאורה כדי להקל במצבו של החשוד, מבלי שיש לכך בסיס בחומר הראיות. לפיכך, מן הראוי להימנע מטכניקות כאלה וככל שנעשה בהן שימוש, יש לתת לכך משקל ממשי בהערכת מהימנות ההודאה, בשים לב לכלל נסיבות העניין ולהשפעת השימוש בטכניקה על הנאשם.
- הוועדה סבורה כי טקטיקות מינימליסטיות "מרוככות", ששמות דגש על הקטנת אשמו המוסרי של החשוד או על שיפור מצבו הנפשי, להבדיל מהקטנת אשמתו במובן הפורמאלי והמשפטי, מגלמות סיכון נמוך יותר להודאות שווא, שכן לא משתמעת מהן הבטחה להקלה מעשית בעונשו של החשוד. לפיכך, ככלל, הן בעלות השפעה פחותה על מהימנות ההודאה.
- הוועדה מסיקה כי חקירה במשך שעות רבות ברצף, ובפרט כאשר הנחקר עצור ומקיים קשר מועט עם העולם החיצון, עלולה, לצד גורמים נוספים, להגדיל את הסיכון להודאות שווא. הוועדה ממליצה לקדם חקירה הקובעת כללים ברורים בכל הנוגע להתנהלות החקירה ומשכה, כמפורט בחלק 3ג(4) לדוח ביניים זה. זאת, בכפוף לתיקון הסעיף המסמך בחוק חקירת חשודים, כך שתתווסף לו הסמכה של שר המשפטים לקבוע בתקנות, בין היתר, את זכויות הנחקר.
- הוועדה סבורה כי למימושה של זכות ההיוועצות – כזכות נמשכת העומדת לנחקר הן לפני החקירה והן במהלכה – יש חשיבות מכרעת לצורך מניעת הודאות שווא. על מנת להבטיח כי כל חשוד המעוניין לממש את זכותו להיוועץ בסנגור יוכל לעשות כן באופן אפקטיבי, יש להקפיד הן על מתן זמן סביר לעריכת ההיוועצות והן על עריכתה בתנאים נאותים, בחדר ייעודי שיוקצה לכך בתחנת המשטרה.
- הוועדה ממליצה לתקן את חוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים), התשס"ב-2002, בהתאם להמלצות הוועדה המייעצת לשר המשפטים לענין סדר דין פלילי וראיות (ועדת נאור), ולקבוע בחוק את הזכות להימנע מהפללה עצמית, זכות השתיקה וזכות ההיוועצות בעורך דין, כמו גם את נוסח האזהרה של חשוד ואת יידועו על זכויותיו. בתוך כך ממליצה הוועדה לקבוע, בהתאם להמלצות ועדת נאור ולפסיקת בית המשפט העליון, כי זכות ההיוועצות בטרם חקירה עומדת לכל חשוד ולא רק לחשודים שהנם עצורים.
- הוועדה סבורה כי נוכח חשיבותה של זכות ההיוועצות, על גורמי החקירה לוודא כי החשוד מודע לזכות זו וכי ויתור על הזכות נעשה מדעת ובאופן מפורש. לפיכך ממליצה הוועדה כי במקרה שבו ויתר חשוד

על זכות ההיוועצות, תתעד המשטרה את ויתורו בהקלטת וידאו-אודיו, וכי יסופקו למשטרה האמצעים הדרושים לכך.

- הוועדה ממליצה כי המשטרה תיידע חשודים, בכתב ובעל פה, בדבר הזכויות הספציפיות העומדות להם בחקירה. הוועדה ממליצה כי המידע בדבר זכויות אלה יימסר לחשוד גם במסמך הכתוב בשפה שאותו הוא דובר, וזאת אלא אם מדובר בחשוד שאינו יודע קרוא וכתוב.
- הוועדה סבורה כי באופן עקרוני, מן הראוי שחקירותיהם של כל החשודים יתועדו בתייעוד חזותי-קולי. עם זאת, לאור ההשלכות התקציביות שעשויות להיות להרחבת חובת התייעוד וההיערכות הנדרשת בנושא זה, הוועדה ממליצה כי הרחבה זו תתבצע בהדרגה, וזאת בכפוף להקצאת המשאבים הדרושים ולחלופין, רק לאחר השלמת האפשרות לתמלול אוטומטי של החקירות. בכפוף להקצאת המשאבים וההתקדמות הטכנולוגית האמורה, ממליצה הוועדה כי בשלב הראשון, יתוקן חוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים), כך שייקבע כי החובה לתעד חקירות בתייעוד חזותי-קולי חלה בעבירות שעונש המקסימום בגינן הוא 5 שנות מאסר ומעלה, וכן בכל חקירה של חשוד שהנו קטין ושל חשוד שהנו אדם עם מוגבלות. בשלב השני, תורחב החובה לכל העבירות מסוג פשע.

חברי הוועדה

שופט בית המשפט העליון (בדימוס) פרופ' יורם דנציגר, יושב ראש הוועדה

פרופ' אורן גזל-אייל, סגן יושב ראש הוועדה

עו"ד עמית אייסמן, פרקליט המדינה

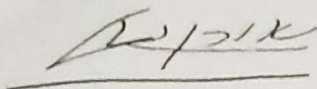
תנ"צ דדו זמיר, רח"ט תביעות במשטרת ישראל

פרופ' דוד ליבאי, שר המשפטים לשעבר

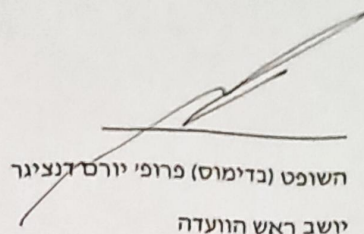
עו"ד ענת מיסד-כנען, הסניגורית הציבורית הארצית

עו"ד גבריאלה פיסמן, ראשת אשכול סמכויות שלטוניות, המחלקה הפלילית, ייעוץ וחקיקה, משרד המשפטים

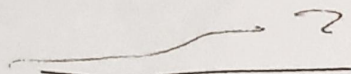
תנ"צ יואב תלם, סגן ראש אגף המודיעין והחקירות במשטרת ישראל

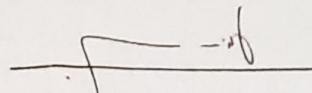
פרופ' אורן גזל-אייל
סגן יושב ראש הוועדה

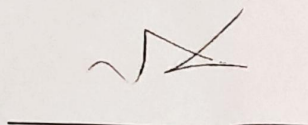
השופט (בדימוס) פרופ' יורם דנציגר
יושב ראש הוועדה

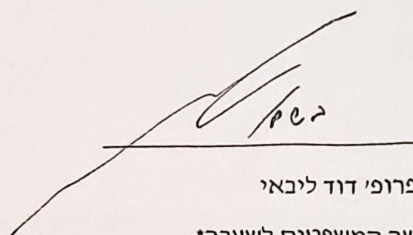
תנ"צ דדו זמיר
רח"ט תביעות במשטרת ישראל

עו"ד עמית איסמן
פרקליט המדינה

עו"ד ענת מיסד-כנען
הסניגורית הציבורית הארצית

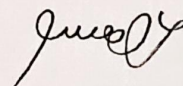

פרופ' דוד ליבאי
שר המשפטים לשעבר*

תנ"צ יואב תלם
סגן ראש אה"מ
מ.א. 1061159

תנ"צ יואב תלם

סגן ראש אגף המודיעין והחקירות במשטרת ישראל

עו"ד גביראלה פיסמן

ייעוץ וחקיקה, משרד המשפטים

* ימים מספר לאחר ישיבת הוועדה האחרונה, מיום 19.12.23, בה הושלם הטיפול בדוח הביניים זה, הלך לעולמו חבר הוועדה פרופ' דוד ליבאי. פרופ' ליבאי – שר המשפטים לשעבר, איש אקדמיה בולט וסניגור מפורסם – שימש כחבר בוועדה מיום היווסדה ותרם רבות מחוכמתו ומניסיונו העשיר לעבודתה של הוועדה. יהי זכרו ברוך.

יצוין, כי לאחר פטירתו של פרופ' ליבאי ז"ל בוצעו תיקונים מינוריים בדוח הביניים, שאין בהם כדי להשליך על אותם עניינים שהיו ונתרו במחלוקת בין חברי הוועדה.

נספח א'

הערת הסנגוריה הציבורית בנושא מודל החקירה

הסנגוריה הציבורית מסכימה עם מסקנת הוועדה לפיה נמצא קשר בין השימוש בשיטת חקירה מוכוונת-האשמה, כדוגמת מודל ריד, לבין הגדלת הסיכון להודאות שווא של חפים מפשע בחקירה, וכי ניתן לזהות מגמה של מעבר ממודלים מוכוונים-האשמה למודל הפיס במדינות העולם המערבי. הסנגוריה הציבורית מסכימה גם עם מסקנת הוועדה לפיה מודל פיס מקטין את הסיכון למסירת הודאות שווא על ידי חפים מפשע, וכי אין אינדיקציות מחקריות לכך שהוא מוביל לירידה בכמות הודאות האמת.

הסנגוריה הציבורית אף מצטרפת למסקנת הוועדה שלפיה באופן עקרוני, ראוי היה לאמץ את מודל פיס כמודל החקירה של משטרת ישראל. עם זאת, הסנגוריה הציבורית סבורה כי לצד קביעה עקרונית וחשובה זו על הוועדה להוסיף ולהמליץ, במישור המעשי, על הפסקת השימוש בשיטת חקירה מוכוונת-האשמה, ועל מעבר לשימוש בלעדי במודל הפיס, וזאת באופן מדורג ולאחר תקופת למידה והסתגלות.

הסנגוריה הציבורית תדגיש כי לנוכח גוף הראיות החד משמעי שהונח בפני הוועדה, לא ניתן להשלים עוד עם המשך שימוש בשיטה מוכוונת-האשמה כמודל חקירה מרכזי בישראל, לאורך זמן. זאת בפרט לאור ממצאים לפיהם השיטה חושפת נחקרים ללחצים בלתי ראויים, ומעמידה אותם בסיכון מוגבר להודאת שווא; ובייחוד מאחר שבשירות קיימת, בנוסף לכך, הצטברות משמעותית של גורמי סיכון אחרים להודאת שווא,¹ ובהם משכי חקירה ארוכים וריבוי חקירות בתנאי מעצר. משעה שהוכח שיש בנמצא אלטרנטיבה חקירתית מתקדמת וראויה בדמות שיטת פיס - שמצמצמת משמעותית את הסיכון להודאת שווא מבלי לפגוע באפקטיביות החקירה – שוב אין כל הצדקה להמשך השימוש בשיטה מוכוונת-האשמה, והפעלתה מהווה פגיעה קשה ובלתי מידתית בנחקרים חפים מפשע.

הסנגוריה הציבורית סבורה כי המלצה זו איננה רק מתחייבת וראויה במישור העקרוני אלא גם בת ביצוע וניתנת להשגה במישור המעשי, כפי שמוכיח הניסיון במדינות מערביות שאמצו את מודל פיס. כך למשל, בפני הוועדה הופיע המומחה הבריטי, ד"ר אנדי גריפית'ס, אשר הוביל את תהליך שינוי שיטת החקירה משיטה מוכוונת-האשמה לשיטת פיס בבריטניה והציג את היתרונות הרבים הגלומים במעבר לשיטת פיס, הן מבחינת הסיכון להפחתת הודאות שווא וייעול החקירות והן מבחינת החסכון הכלכלי לטווח הארוך.² הסנגוריה ערה לקשיים עליהם הצביעה הוועדה, הנובעים מגורמים תקציביים ומן הצורך בלימוד נוסף של המודל, אך סבורה כי ניתן להתגבר עליהם בעיקר באמצעות החלה הדרגתית ומבוקרת של המודל, בחלוקה לשלבים ולאורך תקופת זמן. החלה מדורגת כזו תאפשר את השתתפות הנדרשת ללימוד, להיערכות, ולביצוע ההתאמות הנדרשות, כמו גם למציאת מקור תקציבי מתאים.

הסנגוריה הציבורית סבורה בנוסף לכך, כי אין די בהמלצות לחידוד "כללי האסור והמותר" בחקירה, או בשילוב של שיטת פיס (או רכיבים מתוכה) אל תוך השיטה הנוהגת כ'כלי נוסף בארגז הכלים של משטרת ישראל', בכדי לענות על הסיכון להודאת שווא. שיטת פיס המורכבת פותחה ונבדקה כמכלול, ושימוש סלקטיבי בחלקים ממנה משאיר על כנם אלמנטים המגבירים את הסיכון להודאות שווא ופוגע באפקטיביות שלה. מעבר לכך, המלצה המותירה את שתי השיטות ככלי חקירה לגיטימיים, תותיר את שיטת החקירה מוכוונת-האשמה כשיטה המרכזית של משטרת ישראל בניהול חקירות. זאת בייחוד בשל ההיכרות

¹ ראה דו"ח הוועדה בעמ' 23
² ראה ישיבת הוועדה מיום 12/5/22

העמוקה עם שיטה זו והשימוש רב השנים בה, לעומת הזמן והמאמץ שיידרשו לצורך לימוד שיטת חקירה נוספת, הטמעתה בפרקטיקת החקירה ושילוב הדרישות המקצועיות החדשות המתחייבות ממנה בעבודת המשטרה.

הסנגוריה הציבורית סבורה עוד, כי המלצה להימנע מטכניקות ואמצעים ספציפיים בשיטה מוכוונת-האשמה, כמו מינימיזציה או שקרים – אינה מספיקה כדי לענות על הבעייתיות העמוקה של השיטה, הגם שהיא מהווה התקדמות מבורכת. לחץ נפשי ואמצעים מבוססי מניפולציה המופעלים על נחקר אינם תופעות לוואי בלתי מכוונות של שיטה מוכוונת-האשמה. אלו הם כלים מרכזיים בהשגת המטרה המוצהרת של חקירה בשיטה זו - השגת הודאה. תפקידם העיקרי לגרום לנחקר להאמין שאשמתו 'כבר ברורה ומוכחת', ולשכנע אותו בכדאיות ההודאה למול חוסר התוחלת שבהכחשותיו. זאת בשונה משיטת פיס שאינה מתמקדת בהודאה כמטרת החקירה (כי אם באיסוף מידע) ומשתמשת באמצעים אחרים.³ במציאות שבה תפיסת היסוד הבעייתית של שיטה מוכוונת-האשמה ממשיכה להכתיב את ההתנהלות בחדרי החקירות, ברי כי כל ויתור על אמצעי חקירה מרכזיים יחייב באופן בלתי נמנע פיתוח אמצעים אחרים בעלי אפקט דומה והשלכות זהות. אמצעים שכאלו לא יהיו שונים באופיים ומהותם מקודמיהם, ויוסיפו להעמיד חפים מפשע בסיכון מוגבר להודאת שווא.

הסנגוריה הציבורית קוראת אם כן למשטרת ישראל לעשות את הזינוק ההכרחי ולעבור בהדרגה לחקירה בשיטת פיס תוך זניחת טכניקות חקירה מכוונות אשם, ולו הערתנו היתה מתקבלת, ההמלצה של הוועדה הייתה כוללת תאריך יעד עתידי להשלמת תהליך המעבר למודל החקירה החדש והמתקדם.

³ ראה דו"ח הוועדה, עמ' 41,42 בתת הפרק העוסק במודל החקירה